

ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
MINISTERSTVA ZEMĚDĚLSTVÍ,
LESNÍHO A VODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

Zemědělská ekonomika

9

ROČNÍK 8 (XXXV) – PRAHA, ZÁŘÍ 1962

CENA 10 Kčs

ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
MINISTERSTVA ZEMĚDĚLSTVÍ,
LESNÍHO A VODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Rídí redakční rada: Doc. C. Sc. Karel Svoboda, *promovaný ekonom (předseda)*, C. Sc. doc. dr. Alois Grolig, C. Sc. inž. Jaromír Havlíček, inž. dr. Alois Hrubeš, C. Sc. Dmitrij Choma, C. Sc. inž. Josef Krilek, inž. Ctibor Ledl, inž. Ladislav Sobotka, Otto Soukup, C. Sc. inž. Mikuláš Šebesta, Miroslav Zich. Vedoucí redaktor Bohuslav Vávra

© Ústav vědeckotechnických informací MZLVH, Praha 1962

Obsah — Содержание — Content — Inhalt

Novotný V.: Chozrasčot a oběžné prostředky JZD Хозрасчет и оборотные средства в ЕСХК Die wirtschaftliche Rechnungsführung und die Umlaufmittel in den JZD (LEG)	625
Sazima V., Pospíchal J.: Chozrasčotní řízení v JZD Хозрасчетная система в ЕСХК Leitung der JZD (LEG) nach den Grundsätzen der wirtschaftlichen Rechnungsführung	639
Veselý V.: Vyjádření ekonomické účinnosti opylovací činnosti včel na řepce ozimé (<i>Brassica napus L., var. oleifera Metz.</i>) Выражение экономической эффективности опыляющей деятельности пчел на озимом рапсе Über die ökonomische Wirksamkeit der Bestäubungstätigkeit der Bienen auf dem Winterraps	659
Diskuse	
Budík V.: Příspěvek k objasnění pojmu intenzity zemědělské výroby a k jejímu kvantitativnímu vyjádření	679
Z vědeckého života	
Svoboda K.: IV. vědeckometodická konference představitelů výzkumných ústavů zemědělské ekonomiky zemí socialistického tábora	687
Zemědělská ekonomika v zahraničí	
Borovík V.: Kolchozní chozrasčot a hmotná pobídka	690
Příloha	
Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství (<i>Výsledky živočišné výroby za I. pololetí 1962</i>)	

Chozrasčot a oběžné prostředky JZD

Хозрасчет и оборотные средства в ЕСХК

Die wirtschaftliche Rechnungsführung und die Umlaufmittel in den JZD (LEG)

Doc. inž. C. Sc. Vladimír NOVOTNÝ

Vysoká škola ekonomická, Praha

V souvislosti s politickým, ekonomickým a organizačním upevňováním družstev je stále více aktuální otázka využívání chozrasčotních zásad řízení v JZD. Této otázce je nyní věnována velká pozornost nejen sovětskými ekonomy, ale i ekonomy u nás. První kroky ve využívání chozrasčotu byly učiněny i v praxi našich družstev.

Relativně největšího pokroku bylo při využívání chozrasčotu ve družstvech zatím dosaženo v oblasti plánování a zjišťování vlastních nákladů, v přechodu na progresivní formy odměňování družstevníků a ve využívání vnitropodnikového chozrasčotu.

Zatím je málo pozornosti věnováno problémům spojeným s racionálním využíváním oběžných prostředků.

Podle údajů k 31. prosinci 1960 měla družstva stav oběžných prostředků vyšší než 13 miliard Kčs, což svědčí o významu jejich racionálního využívání. Racionální využívání oběžných prostředků je nedílnou součástí zvyšování efektivity zemědělské výroby. Proto je nutno prohlubování zásad chozrasčotu ve družstvech spojit i se zlepšováním využití oběžných prostředků. To vyplývá i z toho, že prohlubování chozrasčotu ve družstvech má za následek zvýšení významu oběžných prostředků.

Převedením mechanizačních prostředků z STS do družstev se zvyšuje rozsah oběžných prostředků družstev, které jsou vázány v nakoupených výrobních zásobách (v zásobách pohonných látek a mazadel, náhradních součástí) a v nedokončené výrobě (vzrůstem materiálových i pracovních nákladů družstev).

Význam oběžných prostředků ve družstvech vzrůstá i v důsledku zavádění progresivních forem odměňování, jelikož se zvyšuje jejich potřeba v nedokončené výrobě.

Jednou ze základních podmínek racionálnějšího využití oběžných prostředků v družstvech je jejich normování.

Potřeba oběžných prostředků a činitelé, kteří ji ovlivňují

Cílem normování oběžných prostředků je stanovení jejich optimální potřeby nutné k zabezpečení hospodářské činnosti jednotlivých socialistických organizací.

Proto je nejprve nutno se zmínit o tom, co rozumíme potřebou oběžných prostředků a jací činitelé tuto potřebu v JZD ovlivňují.

Každé družstvo využívá ve své hospodářské činnosti jednak základní fondy, jednak fondy oběžné.

Základní fondy přenášejí svou hodnotu na výrobek postupně (po částech), přičemž ve výrobním procesu si zachovávají svou naturální formu. Vyjádřením hodnoty základních fondů přenesené na výrobky jsou odpisy. Ve družstvech patří k základním fondům především budovy, stroje, stavby, trvalé porosty a základní stádo.

Oběžné fondy se v každém výrobním procesu zcela spotřebovávají a přenášejí tak celou svou hodnotu do hodnoty produkce, jejíž výroby se zúčastňují. K oběžným fondům ve družstvech patří především krmiva, osiva, pohonné látky a mazadla, náhradní součásti, hnojiva, mladá zvířata, zvířata ve výkrmu aj.

Aby družstva zajistila plynulost své hospodářské činnosti, musí disponovat nejen s určitou výší výrobních fondů (základních a oběžných), ale musí mít i tzv. fondy oběhové.

Fondy oběhové se nezúčastňují přímo výrobního procesu družstev (jako fondy oběžné a základní), ale nacházejí se ve sféře oběhu. Patří k nim např. hotové výrobky, prostředky v zúčtování, prostředky na běžném účtě, resp. v pokladně družstva aj.

Oběžné prostředky jsou peněžním vyjádřením oběžných a oběhových fondů. Oběžné prostředky družstev jsou tedy vázány jak ve sféře výroby (oběžné fondy), tak i ve sféře oběhu (fondy oběhové).

Hlavními formami, v nichž se oběžné prostředky družstev nacházejí, jsou:
ve sféře výroby: výrobní zásoby (vlastní výroby i nakupované), mladá zvířata, zvířata na výkrm, nedokončená výroba rostlinná, nedokončená výroba přidružená;

ve sféře oběhu: hotové výrobky, prostředky v zúčtování, prostředky na běžném účtě a prostředky v pokladně.

Každé družstvo musí mít k zajištění své hospodářské činnosti určité množství oběžných prostředků. Toto množství oběžných prostředků se nazývá potřebou oběžných prostředků.

Potřeba oběžných prostředků se člení na potřebu trvalou a potřebu sezónní. Trvalou potřebou oběžných prostředků rozumíme takové jejich množství, které je neustále vázáno v obratu družstva.

V jednotlivých obdobích roku má však družstvo ve svém obratu vázáno větší množství oběžných prostředků než činí jejich trvalá potřeba. Rozdíl mezi celkovou potřebou oběžných prostředků a jejich trvalou potřebou představuje sezónní potřeba oběžných prostředků. V důsledku sezónnosti zemědělské výroby má sezónní potřeba oběžných prostředků v jednotlivých družstvech velký význam.

Ani v jednom a též družstvu není potřeba oběžných prostředků veličinou neměnnou. Její výše se každoročně mění v závislosti na rozvoji výroby družstva a na upevňování jeho ekonomiky. Důležitý vliv na potřebu oběžných prostředků má i organizátorská práce.

Nejmarkantněji ovlivňují potřebu oběžných prostředků v družstvech tyto činitele:

1. rozsah výroby,
2. doba obratu oběžných prostředků,
3. úroveň vlastních nákladů.

Potřeba oběžných prostředků je především závislá na rozsahu výroby družstva. Zvyšuje-li se výroba družstva, zvyšuje se i potřeba oběžných prostředků, s poklesem výroby však tato potřeba klesá.

Např. zvyšuje-li družstvo živočišnou výrobu, potřebuje k tomu větší množství krmiv a v důsledku toho se mu zvyšují i oběžné prostředky vázané v zásobách krmiv. Růst živočišné výroby je provázen zvyšováním stavů mladých zvířat a zvířat ve výkrmu, takže se zvyšuje potřeba oběžných prostředků i v této položce.

Dalším důležitým činitelem, který ovlivňuje potřebu oběžných prostředků družstev, je doba jejich obratu.

Dobou obratu oběžných prostředků rozumíme dobu, která uplyne od okamžiku jejich vložení do výroby (pořízení výrobních zásob) do okamžiku jejich uvolnění (získání peněžních prostředků za realizovanou produkci, resp. převod vlastních výrobků do výrobních zásob nebo převod mladých chovných zvířat do základního stáda).

Zkrácení doby obratu oběžných prostředků vede ke snižování jejich potřeby a naopak.

Doba obratu oběžných prostředků je závislá jak na době, po kterou jsou oběžné prostředky ve sféře výroby (doba výroby), tak i na době, po kterou jsou ve sféře oběhu (doba oběhu). Proto ji lze zkracovat jak zkracováním doby výroby, tak zkracováním doby oběhu.

Potřeba oběžných prostředků je ve družstvech ovlivňována i úrovní vlastních nákladů.

Pokles vlastních nákladů snižuje potřebu oběžných prostředků nejen v nedokončené rostlinné a živočišné výrobě, ale i ve výrobních zásobách.

Potřebu oběžných prostředků v jednotlivých družstvech ovlivňuje i skladba výrobních zásob z hlediska jejich pořizování (zásoby z vlastní výroby a zásoby nakupované) a zaměření výroby.

Změny v potřebě oběžných prostředků jsou výslednicí vlivu všech výše uvedených činitelů.

Správné normování oběžných prostředků vyžaduje, aby se při stanovení jejich potřeby vycházelo z činitelů, kteří ovlivňují jejich výši a které jsem alespoň stručně charakterizoval. To je předpoklad toho, aby se normování oběžných prostředků nestalo jen matematickou záležitostí, ale především ekonomickou.

V ý z n a m n o r m o v á n í o b ě ž n ý c h p r o s t ř e d k ů v J Z D

Družstva jsou dosud jedinými socialistickými hospodářskými organizacemi, ve kterých není potřeba oběžných prostředků normována.

Je přirozené, že stanovení normativů oběžných prostředků by kladlo vyšší nároky na ekonomické pracovníky družstva, a proto je třeba nejprve vyjasnit, jaký

význam normování oběžných prostředků pro zlepšení činnosti družstev má.

Především je nutno zdůraznit, že normování potřeby oběžných prostředků vytváří předpoklady pro zvýšení úrovně řídicí práce v družstvech a pro zvýšení efektivnosti jejich výroby.

Normativy zásob vlastní výroby a nedokončené výroby, mladých zvířat a zvířat ve výkrmu umožňují při srovnání se skutečným stavem dělat rozbor, zda došlo k odchylkám proto, že se snížila hospodárnost nebo proto, že bylo vykonáno více práce, vyrobeno větší množství zásob atd. Tyto normativy tedy vytvářejí podmínky pro odhalování rezerv ke zvýšení úrovně kvalitativní stránky výroby.

Stanovení normativů u nakupovaných zásob vytváří předpoklady jednak pro to, aby družstva neměla v jednotlivých položkách vázáno nadměrné množství oběžných prostředků, jednak pro to, aby pro příliš nízký stav oběžných prostředků v některých položkách nevznikaly družstvu obtíže při plnění plánovaných výrobních úkolů.

Neúčelně vysoké stavy nakupovaných zásob poškozují především samotné družstvo, jelikož v nich má neúčelně vázány zdroje, jichž by mohlo používat k dalšímu rozvoji výroby, nebo musí používat úvěru, který se neprojeví ve zvýšení výroby a tudíž i úroky z tohoto úvěru relativně zvyšují náklady družstva.

Zásoby, které jsou v družstvu nevyužity, by mohly být užity ke zvýšení výroby v jiných odvětvích našeho národního hospodářství. Proto má normování oběžných prostředků význam nejen pro zvýšení efektivnosti výroby v jednotlivých družstvech, ale i pro urychlení vývoje celého národního hospodářství.

Neexistují-li normativy oběžných prostředků, nemají družstva, národní výbory ani pobočky Státní banky věrohodné podklady k usměrňování výše nakupovaných zásob. Neexistuje zde tedy žádný podklad k tomu, aby výše těchto zásob mohla být udržována na té úrovni, která odpovídá objektivním potřebám toho kterého družstva. Tento nedostatek odstraňují právě normativy oběžných prostředků.

Dále je nutno zdůraznit, že normování potřeby oběžných prostředků je jedním z předpokladů pro další zvýšení vlivu financí a úvěru na hospodaření družstev.

Prohlubování zásad chozrasčotu ve družstvech je spojeno s tím, že se prohlubuje vliv ekonomických nástrojů, hlavně hodnotových kategorií, na činnost družstev. Mezi těmito ekonomickými nástroji mají důležitý význam finance a úvěr.

Základem účinného působení financí a úvěru na výrobu družstev je úzký vztah mezi stavem finančního hospodaření a mezi plněním výrobních a dodávkových úkolů a plánu vlastních nákladů. Plní-li, resp. překračuje-li družstvo žádoucím způsobem plánované úkoly, má mít dostatek zdrojů, neplní-li plánované úkoly, má se dostat do finančních obtíží. Tento vztah finančního hospodaření k výrobě zajišťuje, že při neplnění výrobních úkolů a s ním spojeným nedostatkem finančních zdrojů je družstvo ekonomicky nuceno hledat cesty ke zlepšení výroby, a tím i své finanční situace.

Dnešní systém financování a úvěrování družstev nevytváří dobré podmínky pro úzkou souvislost finanční situace jednotlivých družstev s výrobou. I když družstvo neplní plánované výrobní úkoly a nevytváří si v plánovaném rozsahu vlastní zdroje, přesto se do finančních obtíží nemusí vždy dostat.

Bývá to zpravidla proto, že neuskutečňuje své plánované platby, jako jsou odvod zemědělské daně do státního rozpočtu, přídel nedělitelnému fondu, převod odpisů na účet investičních prostředků aj.

Bývá to však také z toho důvodu, že se v důsledku neplnění plánovaných výrobních úkolů mění stav zásob a s nimi struktura zdrojů ve prospěch cizích zdrojů a na úkor vlastních zdrojů.

Pro znázornění uvedu příklad plnění rozpočtu potřeby a úhrady provozních prostředků, přičemž v I. variantě předpokládám současnou úpravu financování a úvěrování provozní činnosti družstev a ve II. variantě úpravu založenou na normativech oběžných prostředků.

I. Příklad plnění rozpočtu potřeby a úhrady provozních prostředků

	Plán		Skutečnost	
	I.	II.	I.	II.
stav prostředků na začátku čtvrtletí	10	10	10	10
příjmy	90	90	80	80
prostředky celkem	100	100	90	90
odvody státu	5	5	5	5
odvody nedělitel. fondu	15	15	15	15
odměny členům	40	40	40	40
nákup zásob	70	—	60	—
stav zásob ¹⁾	—	50	—	40
nedokončená výroba ²⁾	—	20	—	20
výdaje celkem	130	130	120	120
provozní úvěr	30	30	30	20
nedostatek prostředků	—	—	—	10

¹⁾ normativ je uvažován ve výši 40;

²⁾ je uvažována jen spotřeba zásob a předpokládáno, že se plně kryje úvěrem.

V prvním případě se družstvo i při neplnění plánu příjmů nedostane do finančních obtíží, jelikož je mu provozní úvěr poskytován v rámci úvěrového plánu na skutečně nakoupené zásoby bez ohledu na celkový stav zásob a na tvorbu vlastních zdrojů.

Tento nedostatek by byl odstraněn, kdyby musel být úvěr poskytován jen na nadnormativní stav zásob, jelikož by při neplnění plánu výroby a realizace, jakož i plánu vlastních nákladů mělo družstvo nedostatek prostředků na krytí zásob v rámci normativů. Tím by bylo družstvo ekonomicky nuceno, aby odstranilo nedostatky ve své výrobní činnosti.

Konečně by normování trvalé potřeby oběžných prostředků vytvořilo podmínky pro to, aby si družstva zvýšení trvalé potřeby oběžných prostředků hradila z vlastních zdrojů.

Porovnání normativů oběžných prostředků se skutečným jejich stavem k začátku plánovaného roku by ukazovalo, zda a v jakém rozsahu dojde v daném roce ke zvýšení nebo snížení trvalé potřeby oběžných prostředků. Docházelo-li by ke

zvýšení trvalé potřeby oběžných prostředků, musela by si družstva ve svém výrobním a finančním plánu vyčlenit část svého čistého důchodu, aby tento přírůstek oběžných prostředků mohla kryt z vlastních zdrojů.

Pro znázornění tohoto vztahu uvádím příklad: k počátku roku 1963 má družstvo stav oběžných prostředků 1 000 000 Kčs. V důsledku zvýšení výroby dochází v průběhu tohoto roku ke zvýšení potřeby oběžných prostředků na 1 200 000 Kčs. Dvě sta tisíc Kčs představuje tzv. přírůstek oběžných prostředků, který si družstvo musí uhradit z vlastních zdrojů, tj. z vytvořeného a realizovaného čistého důchodu. Na základě tohoto porovnání družstvo tedy zjistí, jakou část svého čistého důchodu (peněžního zisku) musí věnovat na krytí rozšířené reprodukce oběžných prostředků.

Normování oběžných prostředků by tedy vytvořilo předpoklady pro další zpřesnění systému rozdělování čistého důchodu družstva v souladu s požadavky rozšířené reprodukce oběžných a oběhových fondů.

Metody normování oběžných prostředků

Normativy oběžných prostředků by bylo možno stanovit různými metodami:

Bylo by např. možno stanovit normativ určitým procentem z hrubé výroby jednotlivých družstev nebo procentem z jiného ukazatele, který charakterizuje celkovou hospodářskou činnost družstev (z celkových peněžních příjmů, z tržeb z realizace).

Bylo by též možno stanovit dílčí normativy jednotlivých složek oběžných prostředků na základě konkrétních podmínek toho kterého družstva. Celkový normativ by byl potom součtem dílčích normativů.

Normativ oběžných prostředků by bylo možno stanovit i dalšími způsoby, např. propočtením typových normativů v absolutních částkách pro družstva s přibližně stejným zaměřením výroby a se stejnými podmínkami zásobovacími a odbytovými.

Při volbě metody je nutno vycházet z toho, aby normativ co nejpřesněji vyjadřoval optimální potřebu oběžných prostředků jednotlivých družstev, a tím vytvářel i předpoklady pro jejich racionální využívání, pro aktivní působení jak vlastních zdrojů družstev, tak i provozního úvěru na výrobu jednotlivých družstev, a aby způsob jeho stanovení byl poměrně jednoduchý.

Zmíním se alespoň krátce, jak těmto požadavkům jednotlivé metody stanovení normativů vyhovují.

První způsob stanovení normativu vychází z předpokladu, že se potřeba oběžných prostředků v jednotlivých družstvech zvyšuje nebo snižuje s růstem, resp. s poklesem výroby. Jeho velkou předností by byla jednoduchost.

Potřeba oběžných prostředků není však v jednotlivých družstvech závislá jen na rozsahu výroby, ale i na úrovni vlastních nákladů, na zaměření výroby (např. doba obratu je při odchovu mladých zvířat delší než doba obratu při výrobě vepřového masa), na zásobovacích a odbytových podmínkách.

Vliv těchto činitelů na potřebu oběžných prostředků je mnohem obtížněji zjištělný a kdyby měl být tento vliv propočítáván, stala by se tato jednoduchá metoda poměrně složitou.

Nevýhodou stanovení celkového normativu bez normativů dílčích je i to, že by nebylo možno zjišťovat, ve kterých položkách má družstvo rezervy ke zlepšení využití oběžných prostředků.

Význam této metody by byl tedy v tom, že by její pomocí byla zjišťována

(i když nepřesně) celková, trvalá potřeba oběžných prostředků v plánovaném roce a v souvislosti s tím i přírůstek nebo úbytek oběžných prostředků. Celkový normativ by byl, byť i nepřesným vodítkem pro to, aby družstvo mohlo plánovat, jakou část svého plánovaného zisku bude muset přidělit na zvýšení vlastních oběžných prostředků.

Druhá metoda stanovení normativů oběžných prostředků je založena na stanovení potřeby oběžných prostředků podle jejich jednotlivých složek na základě konkrétních podmínek toho kterého družstva.

Tato metoda by vytvářela podmínky pro to, aby jednotlivé dílčí i celkové normativy vyjadřovaly optimální potřebu oběžných prostředků jednotlivých družstev poměrně přesně. Na rozdíl od první metody by tato metoda umožňovala nejen zjistit celkový přírůstek nebo úbytek oběžných prostředků v jednotlivých letech, ale i využívání oběžných prostředků podle jejich jednotlivých složek. Normativy, stanovené na základě této metody, by tedy byly účinným nástrojem při řízení činnosti družstev.

Nevýhodou této metody je poměrně její značná pracnost. Tato nevýhoda by se projevila hlavně u méně důležitých složek oběžných prostředků (např. u obalů, prostředků v zúčtování aj.).

Použití typových normativů má také určité výhody, ale i nevýhody. Bylo by jich možno využít například při stanovení dílčích normativů náhradních součástí, provozního materiálu a obalů, ale nebylo by vhodné jejich použití například u nedokončené rostlinné výroby.

Z toho vyplývá, že ve družstvech by bylo vhodné použít kombinované metody stanovení normativů oběžných prostředků, a to podle jednotlivých jejich složek.

Domníváme se, že by z hlediska stanovení normativů měly být všechny složky oběžných prostředků družstev rozděleny do dvou skupin:

- do první skupiny by měly být zařazeny ty složky oběžných prostředků, které mají v družstvech rozhodující význam (nedokončená rostlinná výroba, mladá zvířata a zvířata ve výkrmu, zásoby osiva, zásoby krmiv a zásoby umělých hnojiv); u těchto položek by byly stanoveny dílčí normativy s přihlédnutím k základním činitelům, kteří jejich výši v jednotlivých družstvech ovlivňují;

- do druhé skupiny by byly zařazeny ty složky oběžných prostředků, které zaujímají poměrně malý podíl ve struktuře oběžných prostředků družstev (zásoby některých nakupovaných materiálů, obaly, hotové výrobky, prostředky v zúčtování); u těchto složek oběžných prostředků by bylo možno použít buď typových normativů nebo jednoho normativu stanoveného podílem z hodnoty hrubé produkce, z rozsahu peněžních příjmů, z celoroční jejich spotřeby aj.

Kombinovaná metoda normování oběžných prostředků by tedy umožňovala u nejdůležitějších složek oběžných prostředků plánovat jejich potřebu co nejpřesněji, avšak byla by zároveň poměrně jednoduchá, jelikož potřeba oběžných prostředků v méně důležitých položkách by byla stanovena buď globálně nebo na základě normativů typových.

Jakou výši oběžných prostředků by měly normativy vyjadřovat

Je přirozené, že navržením metody stanovení normativů oběžných prostředků ve družstvech není tento závažný problém ještě vyřešen.

Je třeba ještě řešit takové otázky, jako výši jednotlivých dílčích normativů

a normativu celkového, vliv družstevní ekonomiky na pojetí jednotlivých složek oběžných prostředků (např. zda zahrnovat do nedokončené rostlinné výroby i pracovní náklady) aj.

Jelikož tyto otázky byly již teoreticky a částečně i prakticky řešeny v Sovětském svazu, uvedu nejprve základní poznatky o jejich řešení v Sovětském svazu.

V doporučeních vědecké konference, kterou uspořádal Vědeckovýzkumný finanční institut s moskevským institutem v roce 1959 je o normativu oběžných prostředků v kolchozech uvedeno: vědecká konference má zato, že do normativu oběžných prostředků kolchozů je účelné zahrnovat: osiva v rozsahu celkové potřeby pro podzimní a jarní osev a jejich pojistný fond; krmiva všech druhů v rozsahu jejich skutečné potřeby s ohledem na rozvoj živočišné výroby; mladá zvířata a zvířata na výkrm v rozsahu jejich stavu k začátku plánovaného roku; náklady nakoupených materiálů v nedokončené výrobě na začátku plánovaného roku; zásoby nakupovaných materiálů ve výši určitého procenta z roční spotřeby nebo podle druhů materiálu, přičemž by se vycházelo z přijatých norem jejich zásob; drobný inventář v plném rozsahu ke konci plánovaného roku.¹⁾

Ministerstvo zemědělství RSFSR doporučilo kolchozům normovat potřebu oběžných prostředků. Ve svých metodických pokynech doporučuje kolchozům tyto metody stanovení jednotlivých dílčích normativů:

a) u krmiv a steliv má normativ vyjadřovat jejich celoroční potřebu (včetně pojistné zásoby), přičemž je navrhováno, aby krmiva vlastní výroby byla oceňována v plánovaných vlastních nákladech a krmiva nakupovaná v pořizovacích cenách;

b) u osiv a sadbového materiálu má normativ vyjadřovat jejich potřebu k jarnímu osevu; hodnota osiv ozimů je součástí normativu na nedokončenou výrobu a nemá být tudíž zahrnována do normativu osiv a sadbového materiálu; zásady oceňování osiv a sadby jsou stejné jako u krmiv a steliv;

c) normativ mladých zvířat a zvířat ve výkrmu má vyjadřovat hodnotu jejich plánovaného stavu (včetně nákladů na jejich obsluhu v plánovaném roce);

d) normativ nedokončené rostlinné výroby má vyjadřovat plánované pracovní a materiálové náklady na podzimní práce, tj. v podstatě dnešní náklady na sklizeň příštích let včetně spotřebovaných osiv a zvýšené o pracovní náklady;

e) u nakupovaných zásob má být normativ stanoven s ohledem na jejich jednodenní spotřebu a dobu, na kterou je nutno tyto zásoby podle podmínek jednotlivých kolchozů vytvořit; tuto potřebu oběžných prostředků je možno vyjadřovat procentem z jejich celoroční spotřeby;

f) u hotových výrobků se při stanovení normativu má vycházet z plánovaných vlastních nákladů produktů, které jsou realizovány v určitých časových intervalech a z doby, po kterou jsou tyto hotové výrobky na skladě v kolchoze;

g) u prostředků v zúčtování se normativ má stanovit ve výši jednodenní realizace násobené dobou, za kterou je kolchozu prováděna peněžní úhrada odběrateli;

h) u prostředků na zálohy členům nebo na zaručenou odměnu má normativ vyjadřovat jejich potřebu asi na 2–3 měsíce.

V podstatě je možno říci, že se u nakupovaných výrobních zásob vychází ze zásady, aby normativ vyjadřoval minimální trvalý stav, který je v určitém družstvu

¹⁾ Viz Chozjajstvennyj rasčet i finansy v kolchozach, Gosfinizdat 1960, str. 197.

v průběhu roku. U zásob vlastní výroby by normativ měl vyjadřovat nikoliv stav, ale jejich roční potřebu k zajištění výroby. U ostatních složek oběžných prostředků (nedokončená výroba rostlinná, mladá zvířata a zvířata ve výkrmu) by normativ odpovídal jejich plánovanému stavu ke konci roku. K tomu je nutno ještě připojit normativ prostředků na odměny členům, který by měl odpovídat jejich tříměsíční potřebě, tj. 25 % celoročního fondu odměn.

Vzniká především otázka, zda by takto stanovené dílčí normativy a na jejich základě celkový normativ vyjadřovaly trvalou potřebu oběžných prostředků družstev. Ukáží to na údajích družstva Nové Dvory u Kutné Hory z roku 1960 (tab. II).

Maximální stav oběžných prostředků činil v roce 1960 v JZD Nové Dvory 3936 a minimální stav 2169 (jsou zde zahrnuty tyto složky oběžných prostředků: osiva, krmiva, DKP, mladá zvířata a zvířata ve výkrmu, ostatní materiál, nedokončená rostlinná výroba). I když zde nejsou zahrnuty všechny složky oběžných prostředků (jsou však vynechány složky málo významné), je možno učinit závěr, že by výše uvedený způsob stanovení normativu oběžných prostředků vedl k tomu, že by normativy vyjadřovaly nejen trvalou potřebu oběžných prostředků, ale i podstatnou část sezónní potřeby.

Budeme-li předpokládat, že by normativy měly být zároveň základem pro stanovení výše vlastních zdrojů oběžných prostředků družstev, pak by si družstva hradila z vlastních zdrojů nejen trvalou, ale i podstatnou část sezónní potřeby oběžných prostředků. Tím by se ovšem normativy nestaly nástrojem, kterého by bylo ve družstvech využíváno k efektivnějšímu působení financí a úvěru na výrobu, ale naopak, toto působení by oslabovaly.

Domnívám se, že základním problémem při navrhování metodiky stanovení normativů oběžných prostředků je především pojetí normativů a jejich funkcí ve družstvu.

Normativ je plánovací kategorie, vyjadřující trvalé množství oběžných prostředků, které potřebuje určitý podnik k zajištění výroby. Plněním této funkce se normativ stává zároveň základem pro financování potřeb oběžných prostředků.

Hovoříme-li o jednotlivých dílčích normativech ve družstvech, musíme mít na zřeteli zvláštnosti výroby a ekonomiky družstev.

Jinou funkci plní normativ u nakupovaných zásob, jinou u zásob vlastní výroby, nedokončené výroby, mladých zvířat a zvířat ve výkrmu.

U nakupovaných výrobních zásob by měl normativ vyjadřovat minimální množství oběžných prostředků, které mají být v těchto zásobách vázány, aby byla zajištěna plynulá činnost toho kterého družstva.

II. Výše normativů podle metody, která je doporučována kolchozům

krmiva a steliva	897
osiva a sadba	132
mladá zvířata a zvířata ve výkrmu	1514
nedokončená výroba rostlinná ¹⁾	213
ostatní zásoby ²⁾	220
DKP	150
prostředky na odměny ³⁾	756
c e l k e m	3882

1) bez pracovních nákladů,

2) je vzat jejich minimální stav v roce 1960,

3) 25 % z odměn v roce 1960.

U ostatních hlavních složek oběžných prostředků je funkce dílčích normativů odlišná. Tyto dílčí normativy nemusí vyjadřovat minimální stav oběžných prostředků, které by měly být v té které položce vázány, ale stav, který by měl být základem pro jejich krytí z vlastních zdrojů a který by (z hlediska evidence a plánování) byl poměrně nejsnáze zjištělný, aby se mohl stát základem pro hlubší rozbor činnosti družstev. Proto se domnívám, že u těchto složek oběžných prostředků by měl normativ vyjadřovat jejich plánovaný stav ke konci roku. Proto souhlasím s tím, aby normativ nedokončené rostlinné výroby i normativ mladých zvířat a zvířat ve výkrmu byl stanoven ve družstvech stejným způsobem, jak je navrhováno sovětskými ekonomy a jak je to doporučeno ministerstvem zemědělství RSFSR kolchozům.

Problémem je stanovení normativu krmiv, osiv a prostředků na výplatu záloh, resp. odměn členům.

Navrhované normativy krmiv a osiv vycházejí ze zásady, že kolchozy, resp. družstva si mají tvorbu krmivových a osivových fondů zajišťovat v rozsahu celoroční potřeby z vlastních zdrojů.

Tyto normativy nevyjadřují ani minimální stav těchto zásob, ale ani stav maximální, nýbrž celoroční potřebu. Jelikož si družstva část krmiv a osiv pořizují nákupem, je tato potřeba vyšší než maximální stav oběžných prostředků, které jsou v těchto zásobách vázány.

Spotřeba osiv a krmiv tvoří podstatnou část materiálových nákladů družstev, a proto osiva a krmiva zaujímají značný podíl v celkové potřebě jejich oběžných prostředků. Proto stanovení normativu u těchto složek podle celoroční jejich potřeby podstatně ovlivňuje to, aby celkový normativ byl vyšší než trvalá potřeba oběžných prostředků.

Normativ stanovený tímto způsobem má z hlediska jeho využívání, potřebného ke zlepšování využití oběžných prostředků družstev, dva základní nedostatky:

Takto stanovený normativ bude ve družstvech vždy vyšší než stav (skutečný i plánovaný) zásob; to vyplývá z toho, že se z tohoto normativu dělá nástroj k určení části prostředků, které musí každé družstvo vynaložit na pořízení krmiv a osiv v určitém roce. Bude-li skutečný i plánovaný stav zásob krmiv a osiv stále nebo po převážnou část roku nižší než normativ, ztrácí tento normativ význam jako nástroj k posuzování toho, zda oběžné prostředky vázané v těchto zásobách odpovídají výši, kterou družstvo musí mít, aby při určité úrovni nákladů zajistilo plynulost své výroby.

Takto stanovený normativ je ve skutečnosti celkovým peněžním výjádřením bilance krmiv a osiv a nikoli nástrojem, který by vyjadřoval výši oběžných prostředků, jež jsou vázány v těchto zásobách.

Druhou nevýhodou takto stanoveného normativu oběžných prostředků je to, že jsou neustále podnormativními stavy zásob uvolňovány zdroje ke krytí ostatních složek oběžných prostředků. Předpokládáme-li, že v rámci normativů budou ostatní složky oběžných prostředků družstev hrazeny z vlastních zdrojů, pak si v důsledku podnormativních stavů zásob krmiv a osiv budou družstva hradit sezónní potřebu oběžných prostředků, což u nich sníží úlohu provozního úvěru kvantitativně, ale hlavně kvalitativně.

Podle mého názoru by normativ krmiv a osiv měl vyjadřovat stav oběžných prostředků, které má družstvo vázáno v těchto zásobách ke konci roku.

Normativ stanovený tímto způsobem by vytvořil příznivé podmínky pro ekonomicky žádoucí rozdělování družstevní produkce na část určenou k realizaci,

k tvorbě krmivových a osivových fondů a k rozdělení mezi členy (ať již rozdělení přímo in natura nebo prostřednictvím odprodeje naturálií členům).

Jelikož by tento normativ vyjadřoval stav oběžných prostředků ke konci plánovaného roku, umožňoval by zároveň, aby při komplexním rozboru činnosti družstva za tento rok byla i z tohoto hlediska hospodářská činnost družstva hodnocena.

Jestliže by skutečně zásoby krmiv a osiv byly vyšší než normativ, bylo by možno dalším rozbořem zjistit, zda tento vzrůst byl způsoben tím, že se zvýšil rozsah těchto zásob in natura, nebo zda byl způsoben zvýšením vlastních nákladů vynaložených na jejich výrobu. Zároveň by bylo možno zjišťovat, zda tyto odchylky nejsou způsobeny jinou strukturou zásob krmiv a osiv, než bylo předpokládáno v plánu a tedy i normativem. Při nižším skutečném stavu těchto zásob než činí normativ by bylo možno opět rozbořem zjišťovat, jaké jsou příčiny této odchylky.

Výhodou tohoto normativu je podle mého názoru i to, že by velmi vhodně umožňoval srovnávat plánované a skutečné výsledky hospodaření jednotlivých družstev za určitý rok (právě proto, že by vyjadřoval stav zásob krmiv a osiv ke konci roku).

Na způsob stanovení výše tohoto normativu existuje i další názor, který podporuje to, aby tento normativ vyjadřoval stav oběžných prostředků vázaných v zásobách krmiv a osiv k počátku plánovaného roku. Podle mého názoru, by takto stanovený normativ více méně registroval stav zásob krmiv a osiv tak, jak se k začátku roku vytvořil, čímž by ztratil svou aktivní funkci v ekonomice družstev.

Z ostatních normativů si zasluhuje ještě pozornosti normativ prostředků na odměny členům.

Stanovení tohoto normativu je založeno na tom, že družstva nezahrnují pracovní náklady během roku do nákladů a nemohou je tudíž zahrnovat do hodnoty nedokončené výroby. To vyplývá z toho, že v průběhu roku není možno zatím skutečnou výši odměn stanovit, jelikož je závislá na skutečných výsledcích hospodaření toho kterého družstva v daném roce.

Mimoto je stanovení tohoto normativu založeno na tom, aby družstva, resp. kolchozy vytvořily určitý fond pro výplatu odměn v prvních měsících příštího roku.

Normativ peněžních prostředků na odměny nepovažují za správný proto, že je založen na umělém rozdělení pohybu peněžních prostředků družstev v rámci jednotného procesu reprodukce na dvě části. Prakticky se to může nepříznivě projevit v tom, že překračování plánu materiálových nákladů se neprojeví ve stavu prostředků určených na odměny. Tím by byla během roku oslabována zainteresovanost členů na plnění plánu nákladů. Stanovení zvláštního normativu prostředků na odměny členům v rozsahu 2—3 měsíční potřeby by též oslabovalo zájem družstev na rovnoměrném plnění plánu výroby a realizace živočišné produkce.

Jelikož předpokládám, že by normativy byly využívány v družstvech ekonomicky i organizačně zkonolidovaných, tzn. družstev, ve kterých bude používáno progresivních forem odměňování, domnívám se, že by nebylo správné, aby existoval speciální normativ prostředků na odměny členům.

Jaké jsou pro to důvody? V současné době je nutno vytvářet v družstvech speciální zdroj pro financování odměn členům v tom období, kdy příjmy družstev jsou nižší než jejich výdaje. Tuto funkci u nás plní provozní zajišťovací fond. To je způsobeno tím, že Státní banka československá neposkytuje družstvům provozní úvěr na odměny členům.

Tato úprava je, podle mého názoru, historicky podmíněna určitou úrovní ekonomiky, řízení, plánování a účetní evidence ve družstvu. Není tedy trvalou a je

možno očekávat, že v souvislosti s upevňováním ekonomiky družstev a s prohlubováním zásad chozrasčotu při jejich řízení budou postupně odstraňovány důvody, pro které není provozní úvěr na odměny členům dnes poskytován.

Jelikož jsou odměny vyplácené členům za jejich práci organickou součástí nákladů vynakládaných na výrobu družstev, není zde ani důvodu k tomu, aby v budoucnu pro ně existoval jiný režim finančních zdrojů než pro náklady materiálové.

Pokud se bude výše odměn (včetně nákladů materiálových) pohybovat v rámci celkového normativu družstva, potud bude hrazena i z vlastních zdrojů, aniž by bylo nutno stanovovat pro ten účel zvláštní normativ.

Pokud budou odměny spolu s materiálovými náklady převyšovat normativ, bude nutno je hradit provozním úvěrem na sezónní náklady.

Z á v ě r

Realizace výše uvedených námětů v praxi není jednoduchou záležitostí, jelikož předpokládá, aby pracovníci, kteří se zabývají ekonomickými otázkami družstev (ekonomové družstva, pracovníci ONV a poboček Státní banky), dobře pochopili význam normování oběžných prostředků pro zlepšení činnosti družstev. Bylo by proto nesprávné ihned přistoupit k normování oběžných prostředků ve všech družstvech, jelikož by toto opatření mohlo být uskutečněno formálně a nepřineslo by žádného užitku.

Považuji proto za správné, aby oběžné prostředky byly nejprve na některých družstvech normovány zkušebně a teprve na základě takto získaných zkušeností by mohlo být normování zpřesněno a postupně zaváděno ve všech družstvech.

Хозрасчет и оборотные средства в ЕСХК

В статье автор занимается взаимным влиянием постепенного углубления хозрасчета в экономике кооперативов и ведения хозяйства с оборотными средствами.

Оборотные средства являются денежным выражением оборотных фондов и фондов обращения, а следовательно, они в кооперативах связаны как со сферой производства, так и со сферой обращения.

Каждый кооператив для обеспечения своей хозяйственной деятельности должен иметь определенное количество средств производства. Эта потребность обусловлена прежде всего объемом производства, сроком обращения оборотных средств и уровнем себестоимости.

Углубление хозрасчета в кооперативах требует, чтобы потребность в оборотных средствах была нормированной. Нормирование создает предпосылки для повышения уровня руководящей работы в кооперативах и для повышения эффективности их уровня, далее оно является предпосылкой для повышения интенсивности влияния финансов и кредита на ведение хозяйства кооперативов и, наконец, оно создает условия для углубления системы распределения чистого дохода в кооперативах.

При выборе методов нормирования следует исходить из требования, чтобы нормативы по возможности точнее выражали потребность в оборотных средствах и чтобы способ их определения был простым.

С этой точки зрения составные части оборотных средств в кооперативах должны быть разделены на две группы:

а) в первую группу должны включаться наиболее важные составные части оборотных средств кооперативов и их нормативы должны быть определены с учетом всех основных факторов, обуславливающих их размер,

б) во вторую группу должны включаться менее значимые составные части оборотных средств, у которых норматив устанавливался бы определенным процентом валовой продукции, годового их потребления или общих денежных доходов.

Размер норматива следует определять так, чтобы у закупаемых производственных резервов он выражал их минимальное количество, необходимое для обеспечения бесперебойной деятельности кооперативов, и резервов собственного производства, молодых животных и животных на откорме, а у недоконченного растениеводства — состояние к концу планового года.

Не рекомендуется, чтобы в кооперативах был организован отдельный норматив средств для оплаты труда членов кооператива, так как с углублением хозрасчета создаются условия для того, чтобы эта оплата труда в качестве составной части расходов в рамках кооператива покрывалась из собственных источников, а поскольку они будут превышать норматив — сезонным производственным кредитом.

Нормирование оборотных средств в кооперативах нельзя ввести в общем и сразу же, но надо его вначале проверить на некоторых кооперативах и только на основе таким образом полученного опыта внедрять вообще.

Die wirtschaftliche Rechnungsführung und die Umlaufmittel in den JZD (LEG)

In dem vorliegenden Artikel befaßt sich der Autor mit der Wechselwirkung der fortschreitenden Vertiefung der wirtschaftlichen Rechnungsführung in der Ökonomik der Genossenschaften und dem Haushalten mit den Umlaufmitteln.

Die Umlaufmittel sind die geldliche Veranschaulichung der Umlauf- und Zirkulationsfonds und sind daher in den Genossenschaften sowohl in der Sphäre der Produktion als auch in der Sphäre des Umlaufs gebunden.

Jede Genossenschaft muß zur Sicherstellung ihrer Wirtschaftstätigkeit eine gewisse Menge Produktionsmittel besitzen. Dieser Bedarf wird vor allem von dem Umfang der Produktion, von der Dauer des Umschlags der Umlaufmittel und vom Niveau der Selbstkosten bestimmt.

Die Vertiefung der wirtschaftlichen Rechnungsführung in den Genossenschaften erfordert, daß der Bedarf an Umlaufmitteln genormt werde. Die Normung schafft die Voraussetzungen für die Hebung des Niveaus der leitenden Arbeit in den Genossenschaften und für die Steigerung des Nutzeffekts ihres Niveaus; sie bildet des weiteren die Voraussetzung für die Intensivierung des Einflusses des Finanz- und Kreditwesens auf die Wirtschaftsführung der Genossenschaften und schafft schließlich die Bedingungen zur Vertiefung des Systems der Verteilung des Reineinkommens in den Genossenschaften.

Bei der Wahl der Methoden der Normung ist es erforderlich von der Anforderung auszugehen, daß die Normative den Bedarf an Umlaufmitteln möglichst genau veranschaulichen sollen und daß das Verfahren ihrer Festlegung einfach sei.

Von diesem Gesichtspunkt sollten die Komponenten der Umlaufmitteln in den Genossenschaften auf zwei Gruppen gegliedert werden:

a) in die erste Gruppe sollten die wichtigsten Komponenten der Umlaufmittel der Genossenschaften eingegliedert werden und ihre Normative sollten unter Berücksichtigung aller grundlegenden Faktoren, die ihre Höhe beeinflussen, festgelegt werden;

b) in die zweite Gruppe sollten die weniger bedeutsamen Komponenten der Umlaufmittel einbezogen werden, bei denen das Normative durch einen bestimmten Prozentsatz der Bruttoproduktion, des ganzjährigen Verbrauchs an den Umlaufmitteln oder der gesamten geldlichen Einkünfte festgelegt werden sollte.

Die Höhe des Normativs sollte so festgelegt werden, damit sie bei den angekauften Produktionsvorräten ihre minimale Menge veranschauliche, die zur Sicherstellung einer reibungslosen Tätigkeit der Genossenschaft erforderlich ist; bei den Vorräten aus eigener Produktion, bei Jung- und Masttieren und bei der unvollendeten pflanzlichen Produktion soll sie den Stand am Ende des Planungsjahres veranschaulichen.

Der Autor empfiehlt nicht, daß in den Genossenschaften ein besonderes Normativ der Mittel zur Entlohnung der Mitglieder aufgestellt werde, denn mit der Vertiefung der wirtschaftlichen Rechnungsführung werden Bedingungen dafür ge-

schaffen werden, daß diese Vergütung als Kostenbestandteil im Rahmen des Normativs aus eigenen Hilfsquellen gedeckt werden kann und sofern die Kosten das Normativ überschreiten sollten, werden sie durch den Saison-Betriebskredit gedeckt werden.

Die Normung der Umlaufmittel kann in den Genossenschaften nicht allgemein sogleich eingeführt werden, sondern muß vorerst in einigen Genossenschaften erprobt und erst auf Grund der auf diese Weise erworbenen Erfahrungen allgemein eingeführt werden.

Chozrasčotní řízení v JZD

Хозрасчетная система в ЕСКХ

**Leitung der JZD (LEG) nach den Grundsätzen der wirtschaftlichen Rechnungs-
führung**

Inž. Václav SAZIMA

Vysoká škola zemědělská, Praha

Inž. Jiří POSPÍCHAL

Jednotné zemědělské družstvo 25. únor, Křečhoř

Ú v o d

Jednotná zemědělská družstva dospěla dnes již k takovému stupni rozvoje výrobních sil a výrobních vztahů, že se otázky hospodárnosti, rentability, produktivity práce a intenzity zemědělské výroby pečlivě sledují a dobrých poznatků se využívá k dalšímu rozvoji společného hospodaření. Velkým kladem je, že o ekonomické otázky mají zájem nejen vedoucí pracovníci družstev, ale i převážná většina jejich členů, kteří jsou vhodným způsobem odměňováni zainteresováni jak na výsledcích své vlastní práce, tak i na tom, jak plní družstvo plánované úkoly.

V předních družstvech byla s pochopením přijata možnost zavádění chozrasčotu do hospodaření družstva. Přispělo k tomu i to, že v ekonomice družstev došlo v poslední době k celé řadě změn, jejichž hlavními úkoly bylo postupně vytvořit takové podmínky, aby celý systém jejich hospodaření, úroveň výroby a práce, řízení, technologie výroby, odměňování apod. se přibližovaly průmyslu. Dochází ke slučování družstev ve větší, ekonomicky výhodnější celky, které k úspěšnému hospodaření potřebují jiné formy řízení, než tomu bylo dříve. Ve družstvech se začínají uplatňovat takové formy řízení, které se již dříve uplatnily ve státních socialistických podnicích a které přinesly, jak ukazují dosažené výsledky, podstatné zvýšení a zhospodárnění výroby a zvýšení produktivity práce. Jednou z takových forem řízení je hospodaření podle chozrasčotu, o jehož teoretických zásadách vyšla v Zemědělské ekonomice i v jiných časopisech řada prací a článků,

Zkušnosti se zaváděním chozrasčotu v JZD

Jedním z družstev, která hospodaří podle zásad chozrasčotu, je „JZD 25. únor“ v okrese Kolín, které hospodaří na 1370 ha zemědělské půdy a leží v řepařské oblasti. Podle zásad chozrasčotu hospodaří od 1. ledna 1960, kdy také zavedlo pevnou peněžní odměnu. Chozrasčotní způsob hospodaření zavedlo po přípravných pracích, z nichž nejdůležitější byly:

1. Proověření a zpřesnění řízení družstva. Stanovení počtu chozrasčotních jednotek a náplně chozrasčotních střediskům a jednotkám.

2. Proověření výkonových norem, zařazení prací do obtížnostních tříd, vypracování sazebníku za práce družstva a normativů spotřeby pracovních nákladů. Vypracování premiového řádu. Stanovení základní sazby za práci v JZD. Rozpracování normativů pracovních nákladů podle jednotlivých měsíců.

3. Rozpracování celoročního výrobního a finančního plánu na chozrasčotní střediska a jednotky ve všech výrobních a finančních ukazatelích.

4. Úprava prvotní a účetní evidence pro účely chozrasčotního řízení družstva.

5. Zajištění rozborové činnosti družstva, hodnocení výsledků výroby a ostatních ekonomických ukazatelů a stanovení příslušných opatření pro zajištění neustálého růstu a z hospodárnění zemědělské výroby. Hodnocení výsledků na výrobních poradách.

Proověření a zpřesnění řízení družstva při chozrasčotu v JZD

Chozrasčotní řízení předpokládá:

a) pečlivě proověřit a zhodnotit dosavadní způsob řízení a navrhnout novou organizaci řízení družstva,

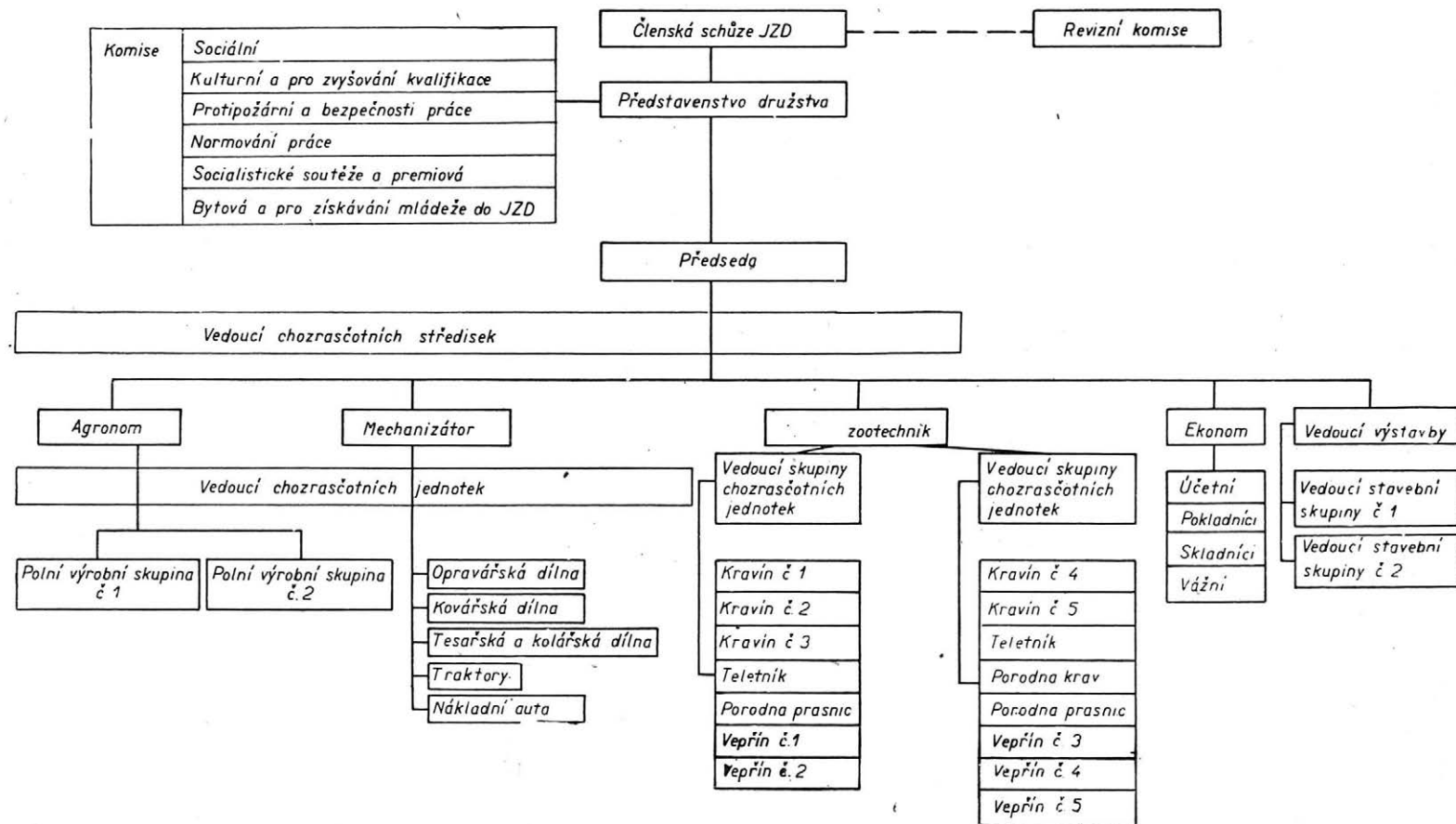
b) stanovit počet chozrasčotních středisek a jednotek, stanovit jejich úkoly, jmenovat vedoucí a určit jejich pracovní náplň.

V systému řízení musí být dodrženy základní požadavky socialistické organizace práce a řízení, tj. musí být důsledně uplatněna zásada osobní odpovědnosti za splnění plánovaných ekonomických úkolů, za správné využití všech výrobních prostředků a pracovních sil. Organizace výroby a práce musí vést k růstu produktivity práce, k upevnění socialistické pracovní kázně, k soustavné výchově družstevníků, k růstu jejich politického uvědomění a k aktivní účasti na řízení výroby. Proto pro účely chozrasčotu bylo řízení výroby a práce upraveno tak, jak znázorňuje schéma 1.

Uvedený způsob řízení představuje řízení přímé. Základní výrobní jednotky (chozrasčotní jednotky) v rostlinné i v živočišné výrobě, jakož i v ostatních odvětvích jsou řízeny přímo příslušnými odborníky, kteří také nesou plnou odpovědnost za plnění všech úkolů, a to jak v chozrasčotních jednotkách, tak i v chozrasčotních střediscích.

Počet a druh chozrasčotních středisek a jednotek závisí na výrobním zaměření družstva a je stanoven tak, aby co nejlépe zajišťoval splnění plánovaných výrobních a ekonomických úkolů celého družstva. Vytvoření chozrasčotních středisek je ve družstvu dáno existencí jednotlivých výrobních odvětví (rostlinná výroba, živočišná výroba, přidružená výroba atd.). Jsou vytvářena podle organizace výroby a práce a v takovém počtu, kolik je ve družstvu samostatných výrobních jednotek, jimž mohou být stanoveny samostatné ekonomické úkoly.

Za chozrasčotní středisko ve družstvu považujeme každé samostatné výrobní odvětví (např. rostlinnou výrobu, živočišnou výrobu, přidruženou výrobu, mechanizační středisko atd.); za chozrasčotní jednotku považujeme každou samostatnou výrobní jednotku, již mohou být stanoveni ekonomičtí ukazatelé. Chozrasčotním jednotkám musí být přiděleny potřebné výrobní prostředky i pracovní síly nutné k zajištění plánovaných výrobních úkolů. Tak bude samostatnou chozrasčotní jednotkou každá polní výrobní skupina v rostlinné výrobě, každá stáj v živočišné výrobě apod. Každé chozrasčotní středisko má svého vedoucího, který je osobně odpovědný za splnění plánovaných úkolů. Agronom vede rostlinnou výrobu, zootechnik živočišnou výrobu, mechanizátor řídí mechanizační stře-

1. Řízení výroby a práce v JZD „25 únor“

disko atd. V čele chozrasčotních jednotek jsou rovněž vedoucí, např. v čele skupiny chozrasčotních jednotek v živočišné výrobě.

Při řízení družstva podle chozrasčotních zásad se snažíme o to, aby zemědělská výroba byla centralizována a koncentrována do několika málo chozrasčotních jednotek. V rostlinné výrobě se chozrasčotní jednotka obvykle kryje s organizací stálých výrobních skupin s tím rozdílem, že chozrasčotní jednotce je stanoveno více ekonomických ukazatelů než plným výrobním skupinám. Tak např. chozrasčotní jednotce v rostlinné výrobě jsou stanoveny vedle výrobních úkolů také ostatní ekonomičtí ukazatelé včetně přímých pracovních a materiálových nákladů, za které má chozrasčotní jednotka vyrábět. V zájmu zvýšení produktivity práce a intenzity zemědělské výroby se při chozrasčotním řízení družstva snažíme vyřadit z osevního postupu všechny plodiny, které v daných výrobních podmínkách nepřinášejí ekonomický efekt, popř. takové plodiny, které jsou pěstovány na malé výměře a nemohou být komplexně mechanizovány. Tato omezení počtu pěstovaných plodin ve svých důsledcích znamenají specializaci družstva na výrobu určitých druhů zemědělských plodin, pořizování investic (strojové vybavení, stavby atd.) pro komplexní mechanizaci všech prací na plodinách s plným využitím pořízených investičních prostředků.

V živočišné výrobě je za současného stavu zavádění chozrasčotního řízení podstatně ztíženo roztržštěností živočišné výroby a velkým sortimentem vyráběných živočišných produktů. Proto je velký počet chozrasčotních jednotek ve družstvech a značně je ztížena operativnost jejich řízení i ekonomický provoz. Dosaďovací investiční vybavení družstva nedávalo možnost uplatnit zásady vnitropodnikové specializace. Uplatnění chozrasčotních zásad při řízení živočišné výroby si proto ještě vyžádá postupné zavádění vnitropodnikové specializace družstva.

V přidružené výrobě stanovíme počet chozrasčotních jednotek a jejich rozsah v souladu s výrobním zaměřením družstva. Jejich činnost nesmí narušovat plnění hlavních úkolů v zemědělské výrobě družstva, naopak mají rostlinnou a živočišnou výrobu vhodně doplňovat a hlavně zabezpečit pracovní příležitost družstevníkům v době vegetačního klidu.

Do mechanizačního střediska začleňujeme organicky také dílny družstva (kovářské, tesařské, opravářské aj.). Význam mechanizačního střediska neustále roste, a proto je třeba se velmi důkladně zabývat jeho řízením. Snažíme se o to, aby vedoucí tohoto střediska měl potřebnou kvalifikaci pro jeho řízení. Při organizaci střediska podle chozrasčotních zásad musíme zajistit přehled o využití jednotlivých strojů, přehled o hospodárnosti provozu jednotlivých mechanizačních prostředků, o snížení vysokých nákladů na údržbu a opravy, o hospodárnosti při spotřebě pohonných hmot a mazadel a hlavně o dodržování zásady, že zaviněné poruchy nebo zničení svěřených strojů budou traktoristy do určité míry hrazeny. Organizace mechanizačního střediska také odstraní zbytečné vynakládání pracovních nákladů při opravách strojů a náradí.

Chozrasčotní zásady uplatňujeme také při výstavbě družstva. Zajistíme systém přímého řízení a osobní odpovědnosti pracovníků za splnění plánovaných úkolů. Nedodržení správných zásad při řízení chozrasčotního střediska výstavby družstva způsobuje velké ztráty při nadměrných odměnách za práci a zajištění ochrany materiálů před zcizením, dále při pomalém postupu prací při výstavbě, při nemožnosti rychlého uplatnění moderní velkovýrobní technologie a při krácení subvencí, protože stavby nejsou ukončeny ve státem plánovaných termínech. Při výstavbě družstva uplatňujeme chozrasčotní řízení v tom smyslu, že dbáme, aby pracovníci na stavbách byli odměňováni podle množství a jakosti práce, aby

byla vedena přesná evidence spotřeby hmot a aby pracovníci byli hmotně zainteresováni na výsledcích plnění plánů střediska výstavby družstva.

Na úseku ekonomiky družstva je nutné, aby byl také stanoven odpovědný pracovník za plánování, rozpočtování, kontrolu výrobní činnosti družstva a rozborovou činnost, aby koordinoval výrobní a ekonomický úsek družstva. Hospodárnost při výrobě v jednotlivých chozrasčotních jednotkách bude zvýšena tehdy, jestliže budou pracovníci hmotně zainteresováni na výsledcích chozrasčotní jednotky a jestliže celá činnost chozrasčotní jednotky bude podchylena prvotní a účetní evidencí družstva. Řízením ekonomického úseku je pověřen ekonom družstva.

Chozrasčotní řízení družstva vyžaduje, aby se při řízení podílel co největší počet družstevníků. Předpokládáme, že všichni družstevníci mají při chozrasčotním řízení zájem na tom, aby byly splněny všechny plánované úkoly. Na splnění plánovaných úkolů je také postaven celý systém hmotné zainteresovanosti. Proto je třeba, aby družstevníci měli možnost účastnit se řízení družstva všemi možnými formami častěji než jsou svolávány členské schůze, zvláště ve sloučených družstvech. Při chozrasčotním řízení jsou ustavovány komise, které mají vymezen rozsah své činnosti. V „JZD 25. únor“ jsou vytvořeny tyto komise: sociální, kulturní a pro zvyšování kvalifikace, protipožární a bezpečnosti práce, pro normování práce, socialistické soutěže a premiová, bytová a pro získávání mládeže do družstva.

Mimo komise jsou svolávány družstevníci chozrasčotních jednotek k výrobním poradám, a to vždy po skončení určitého časového období, v živočišné výrobě obvykle jednou měsíčně. Na těchto poradách zhodnotí plnění plánovaných výrobních a ekonomických ukazatelů, zkontrolují usnesení z minulých výrobních porad, stanoví nápravná opatření pro další zvýšení a z hospodárnění výroby. Na těchto výrobních poradách se vyhodnocují také nejlepší pracovníci družstva, jimž se pak představenstvem družstva přiznává za jejich dobrou práci odměna (soutěžní prémie).

Častěji než výrobní porady pracovníků chozrasčotních jednotek se scházejí vedoucí pracovníci družstva k pracovním poradám, které se konají jednou týdně a na nichž řeší aktuální otázky družstevního hospodaření, kontrolují usnesení z minulých porad, projednávají současný stav ekonomiky družstva a určují nápravná opatření s uvedením termínů a odpovědného pracovníka za odstranění všech zjištěných nedostatků. Na těchto poradách vedoucích pracovníků družstva se ujasňují názory jednotlivých funkcionářů a o jednotném stanovisku pak informují družstevníky.

Odměňování družstevníků při chozrasčotním řízení JZD

Při zavádění chozrasčotu je velmi důležité, aby ve družstvu byl zaveden účinný systém hmotné zainteresovanosti družstevníků. Jde o takový systém, který by uváděl do souladu dosaženou výši produkce, její kvalitu a hospodárnost s výší odměny jednotlivých pracovníků v chozrasčotních útvech. Odměňování družstevníků musí navazovat na splnění plánovaných chozrasčotních ukazatelů, musí umožňovat odměňování družstevníků podle jejich pracovní účasti a zásluh o plnění všech plánovaných úkolů. Důsledné uplatňování chozrasčotního způsobu hospodaření vytváří předpoklady k rovnoměrnému a plánovanému plnění výrobních úkolů pro zvyšování příjmů družstva, pro snižování vlastních nákladů a pro vyplácení stále vyšších odměn za práci družstevníků.

Dosavadní způsob odměňování podle pracovních jednotek má celou řadu nedostatků, které byly již řádně zdůvodněny, publikovány, a členové i představenstva družstev jsou s nimi seznámeni. Při zavádění chozrasčotu přistupují druž-

stva k progresivnějšímu způsobu odměňování, k peněžní odměně za práci.

Peněžní odměna za práci spočívá v určité výši zaručené odměny za práci družstevníka na jeden rok nebo několik dalších roků.

Po zavedení pevné peněžní odměny za práci je tento způsob odměny jedinou náhradou družstevníku za práci ve družstvu. Družstevníci mají nárok na odkup naturálií podle své pracovní účasti na společném hospodaření družstva. Výše odkupu naturálií je však omezena stropem podle usnesení členské schůze družstva, aby byla zajištěna řádná dotace osivových a krmivových fondů družstva a tím i předpoklad pro další zvyšování a zhospodárňování zemědělské výroby. Naturálie odkupují družstevníci většinou ve stálých cenách.

Abyste družstvo mohlo přistoupit k zavedení peněžní odměny, je třeba dodržet několik zásad:

1. Předpokladem pro zavedení peněžní odměny je rozbor hospodaření z minulých let a reálně vypracovaný celoroční výrobní a finanční plán na příští období. Plán je nutno rozpracovat v jeho výrobní i finanční části podle jednotlivých měsíců.

2. Prověrka norem je dalším důležitým předpokladem před zavedením peněžní odměny za práci. Normování práce je základní složkou socialistické organizace výroby a práce a je důležitou a neoddelitelnou součástí řízení socialistických zemědělských závodů. Významné je uvést do souladu výkonové normy a připravit jejich schválení v družstvu. Nepořádky v normování práce jsou příčinou špatné pracovní morálky. Současně s prověrkou norem je třeba zařadit práce do obtížnostních tříd podle nové tarifní stupnice, vydané ministerstvem zemědělství, lesního a vodního hospodářství. Při zařazení prací do tříd přihlížíme ke spotřebě času, společenské nutnosti práce, k její namáhavosti, potřebné kvalifikaci a k bezpečnosti práce.

3. Výpočet základní sazby — peněžní příjmy družstva po odečtení nákladů na výrobu, nákladů zkracujících tržby, odvodů (daně, pojištění, úroky atd.) a dotací fondů představují částku, která tvoří fond odměny. Po zjištění celkového počtu norem a jejich násobení koeficienty příslušných obtížnostních tříd zjistíme počet norem v základní třídě. Fond odměny rozdělíme na dvě části: fond základní odměny a fond prémie. Fond prémie má činit přibližně 15 % fondu základní odměny. Jestliže fond základní odměny vydělíme počtem norem v základní třídě, zjistíme sazbu za splněnou výkonovou normu v první obtížnostní třídě.

Vypracování sazebníku základních odměn za práci ve družstvu je konečnou fází při zavádění peněžní odměny ve družstvu. Základní sazbu stanovíme s přihlédnutím k ekonomickému upevnění družstva a k zajištění dobré životní úrovně družstevníků s vědomím, že stanovenou základní odměnu musí družstvo za každých okolností vyplatit, aby nebyla ohrožena důvěra družstevníků v jeho ekonomické upevnění.

Po vypracování sazebníku za práci ve družstvu se podstatně zjednoduší výpočet odměny za práci a přiznaná odměna je pro družstevníky srozumitelnější. Peněžní odměna za práci nutí vedoucí chozrasčotních jednotek hospodařit daleko odpovědněji se mzdovými fondy, než tomu bylo při odměňování podle pracovních jednotek. Družstva, která začnou hospodařit podle chozrasčotních zásad a zavedou peněžní odměnu, se sama postupně přesvědčí, že otázkám normování práce musí věnovat prvořadou pozornost. Nestačí stanovit výkonové normy za práce tradičním způsobem, tj. odhadem nebo podle osobních zkušeností vedoucích chozrasčotních jednotek, nebo na základě zjištěných skutečných výkonů, ale v daleko větší míře musí družstvo přistoupit k technicky zdůvodněným výkonovým normám. Při odměňování peněžní odměnou se projevují rozdíly způ-

sobené chybným normováním daleko výrazněji, družstevníci se neustále snaží o změkčování tvrdších norem a o zachování měkkých norem.

Po schválení výkonových norem a vypracování sazebníku základních odměn přistupujeme k dalšímu zkvalitnění řídicí činnosti pracovníků ve družstvu. Zatímco dříve stačily schválené výkonové normy a vypracovaný sazebník ke stanovení odměny za práci v družstvu, pak při hospodaření podle chozrasčotu musíme přihlížet nejen ke stanovení odměny za práci, ale musíme také stanovit odměnu pracovníků celkem na jednotlivé plodině nebo v příslušné chozrasčotní jednotce. Nejde nám však jen o stanovení celkové odměny, ale i nejvhodnějšího technologického postupu při výrobě zemědělských produktů, a tím k vědomému snižování potřeby živé práce. Na základě správně stanoveného technologického postupu a s ohledem na nejvyšší možnou mechanizaci vypracujeme normativy spotřeby pracovních nákladů. Normativem pracovních nákladů rozumíme takovou výši pracovních nákladů, vyjádřenou v penězích, již je nutno vynaložit, jestliže se dodržuje plánovaný technologický postup při výrobě určitého zemědělského produktu. S vypracováním normativu pracovních i materiálových nákladů se setkávají vedoucí pracovníci družstva poprvé. Hospodaření podle zásad chozrasčotu předpokládá vypracovat pracovní a materiálové náklady pro všechny zemědělské produkty družstva. Stanovené normativy jsou závazné pro vedoucí chozrasčotních jednotek, kteří tyto normativy nesmí překročit. Překročí-li je, sníží se prémie vyplácené v jeho chozrasčotní jednotce. Vedoucí chozrasčotních jednotek se proto vždy budou snažit, aby stanovený normativ pracovních nákladů byl dodržen, popř. aby lepší technologií a organizací práce bylo čerpání pracovních nákladů sníženo. Pro mimořádné okolnosti, zvláště v rostlinné výrobě (dlouhotrvající sucha, sklizeň obilovin, brambor a cukrovky za nepříznivých klimatických podmínek atd.), může být při každém normativu pracovních nákladů v rostlinné výrobě počítáno s 10% rezervou. Z rezervy však nesmí být pracovní náklady čerpány bez schválení představenstva a bez řádného zdůvodnění.

Při stanovení normativů nejde o to, aby se příjem družstevníků snižoval, ale aby byly plánovány a vykonávány jen takové práce, které jsou pro bezztrátovou výrobu zemědělských produktů nutné. Normativ spotřeby pracovních nákladů se stanoví podle dohodnutého technologického postupu. Počítáme i s tím, že některý rostlinný výrobek bude vyráběn i tradičním způsobem, a proto je třeba vypracovat normativy jak pro tradiční způsoby výroby, tak i pro každou novou technologii.

Příklad výpočtu normativu pracovních nákladů na výrobu pšenice sklizené dvoufázovým způsobem

Plánovaný hektarový výnos hlavního produktu 41 q, plánovaný hektarový výnos vedlejšího produktu 57 q, plánovaná spotřeba osiva 1,8 q, spotřeba strojených hnojiv 4 q. Normativ byl vypracován v JZD 25. únor pro plánovaný rok 1962 (tab. I).

Při stanovení normativu pracovních a materiálových nákladů je třeba si uvědomit, že jde o stanovení krátkodobých limitů hlavních nákladových složek pro jednotlivé chozrasčotní útvary. Protože u krátkodobých normativů (limitů) se technologický postup při výrobě rostlinných i živočišných výrobků mění, mění se i potřeba vynaložené živé práce a druh, množství i potřeba vynaložených materiálových nákladů.

Při stanovení normativů pracovních nákladů mechanizačního střediska vypracováváme především normativy pracovních nákladů na údržbu mechanizačních prostředků. Při údržbě mechanizačních prostředků mohou být vyčerpány pracovní náklady, jak je uvedeno v tabulkách II a III.

I. Normativ pracovních nákladů na 1 hektar pšenice v Kčs

Druh práce	Jed- notka	Počet úkonů	Sazba za 1 ha	Potřeba práce			
				ruční	strojové	potahů	dopravní
podmítka	ha	1	11,55		11,55		
orba střední	ha	1	21,66		21,66		
smykování	ha	2	3,12		6,24		
vlačení	ha	2	2,73		5,46		
míchání stroj. hnojiv	q	4	0,27	1,08			
nakládání stroj. hnojiv	q	4	0,34	1,36			
odvoz strojených hnojiv	q	4	0,40			1,60	
složení stroj. hnojiv	q	4	0,55	2,20			
rozmetání stroj. hnojiv	ha	2	3,25		6,50		
moření osiva	q	1,80	0,77	1,38			
naložení osiva	q	1,80	0,42	0,76			
odvoz osiva	q	1,80	0,58			1,03	
složení osiva	q	1,80	0,29	0,52			
setí	ha	1	3,71		3,71		
pomocník	ha	1	3,54		3,54		
zavlačování	ha	1	2,73		2,73		
válení	ha	1	2,33		2,33		
obsekávání	ha	0,10	1,57	15,70			
řádkování	ha	0,90	6,93		6,13		
sběrání a mlácení							
kombajnem EMAG	ha	1	40,26		40,26		
odvoz zrna trakt. Z-25	q	41	0,46		18,86		
složení do zrnaometu	q	41	0,42	17,22			
čistění a pytlování	q	41	0,55	22,55			
nakládání pásem	q	41	0,19	7,79			
odvoz do výkupního							
podn. nákl. autem V3S	q	13	0,27				1,35
odvoz na špýchar	q	28	0,27			7,56	
složení do zrnaometu	q	28	0,38	10,64			
složení ve výkup. podn.	q	13	0,27	3,51			
lisování slámy vysoko- tlakovým lisem	ha	1	21,90		21,90		
nakládání slámy	q	57	0,65	37,05			
srovnání a odvoz potahy	q	57	0,68			38,76	
složení slámy	q	57	0,55	31,35			
rovnání slámy (5 osob)	q	57	2,65	151,05			
normativ pracovních nákladů				304,16	150,87	48,95	1,35
normativ nákladů celkem					505,33		
rezerva 10 %					50,67		
					<u>556,00</u>		

II. Normativ nákladů na údržbu

Druh stroje	Druh údržby	Sazba za jedn.	Celkem Kčs
Zetor 25	310 denních údržeb	4,32	1340,00
	20 údržeb I. stupně	8,65	173,00
	4 údržby II. stupně	12,97	52,00
normativ nákladů na údržbu vykonanou traktoristou		celkem	1565,00

III. Normativ oprav traktorů

Druh traktoru	Oprava bude vykonána		Hodnota součástek	Celkem
	traktoristou	v dílnách JZD		
	Kčs			
Zetor 25	600,00	400,00	2000,00	3 000,00
Zetor – Super	1000,00	1000,00	4000,00	6 000,00
DT – 54	1500,00	1200,00	8000,00	10 700,00

Normativy pracovních nákladů v rostlinné výrobě i v mechanizačním středisku jsou stanoveny podle jednotek práce, v živočišné výrobě podle jednotek výrobků živočišné výroby. V normativě stanovené sazby za jednotku výkonu nebo za jednotku výrobků jsou přiznávány za kvalitně vykonanou práci. Stanovení normativů podstatně usnadňuje plánování a rozpočtování ve družstvu. Pro účely chozrasčotního řízení družstva jsou normativy pracovních nákladů plánovány podle jednotlivých měsíců, ve kterých podle správných agrotechnických zásad v rostlinné výrobě, popř. podle plánovaného množství vykonané práce nebo vyrobených výrobků v ostatních výroбах družstva, budou pracovní náklady čerpány. Čerpání nákladů je pak závazné podle jednotlivých měsíců a nemůže být libovolně překračováno. Naplánované čerpání pracovních nákladů v rostlinné výrobě může být ovlivněno klimatickými podmínkami (pracovní náklady jsou čerpány dříve nebo později), v živočišné výrobě pak jiným než plánovaným množstvím vyrobených produktů. Nikdy však vyšší čerpání pracovních nákladů nemůže být ovlivněno nebo zdůvodňováno změkčenými normami.

Důležitým doplňkem základní odměny družstevníka a nezbytnou součástí odměny při hospodaření podle chozrasčotu jsou **p r é m i e**.

Při chozrasčotním řízení družstva jsou přiznávány družstevníkům **p r é m i e** pokud možno měsíčně. V „JZD 25. únor“ jsou přiznávány při chozrasčotním řízení tyto **p r é m i e**:

- za vyšší než stanovené pracovní výkony,
- za úsporu hmot,
- za prodloužení životnosti strojů,
- za dosažení lepšího než plánovaného ukazatele.

Vhodným premiováním všech prací v rostlinné i živočišné výrobě se podnítí iniciativa pracujících, zvýší se pracovní výkony i kvalita práce. Nutno tedy jak základní odměnu, tak i prémii chápat jako ekonomický nástroj k dosažení vyšší výroby, které je vždy doprovázeno růstem produktivity práce. Proto se dá říci, že základní odměnu i prémii možno chápat jako ekonomický nástroj zvyšování produktivity práce.

Při chozrasčotním řízení se začíná uplatňovat nová složka v odměňování družstevníků — **p o d í l** na neplánovaném zisku.

Při zavádění peněžní odměny za práci vystupuje do popředí skutečnost, že v družstvu je nutno vytvářet provozně zajišťovací fond, z něhož by byly kryty eventuální nepředvídané výkyvy v hospodaření družstva, hlavně pro nepříznivé klimatické podmínky. Provozně zajišťovací fond je možno použít pro krytí peněžní potřeby v době, kdy družstvo nemá dostatečně vysoké peněžní příjmy z jiných zdrojů. Provozně zajišťovací fond má v hospodaření družstev stále větší význam. Zvyšují se možnosti jeho využití a družstevníci budou z výsledků svého hospodaření postupně odkládat do provozně zajišťovacího fondu peněžní částky

v takové výši, která bude činit nejméně 25 % z celkové základní odměny vyplacené v průběhu jednoho roku. Provozně zajišťovacím fondem bude postupně odstraněno úvěrování družstev a v některých případech ho bude možno použít i při přechodném nedostatku peněžních prostředků na investičním vkladu družstva. Jestliže v pozdějších letech dosáhne družstvo takového ekonomického upevnění, že nebude nutno provozně zajišťovací fond dále dotovat, může přikročit k přepracování sazebníku odměn za práci, a základní odměnu plánovitě zvyšovat.

Rozpracování celoročního výrobního a finančního plánu podle zásad chozrasčotu

Jednotná zemědělská družstva sestavují celoroční výrobní a finanční plán svých dlouhodobých úkolů. Jeho význam se dále zvyšuje po zavedení chozrasčotního řízení. V tom případě musí být plán sestaven tak, aby odpovídal zásadám chozrasčotního řízení, aby mohla být v průběhu celého roku přesně dodržována plánovaná výroba, plánovitě zajišťovány peněžní příjmy družstva a plánovitě používány náklady. Při chozrasčotním řízení družstva vypracováváme celoroční výrobní a finanční plán podle organizace řízení ve družstvu. Plán musí být v nejkratší době rozpracován na nejmenší organizační jednotky — na chozrasčotní jednotky. Předtím však byly vypracovány normativy pracovních a materiálových nákladů, které zajišťují přesnost vypracovaného plánu a spravedlivé rozdělení nákladů nutných k zajištění plánované výroby podle chozrasčotních jednotek.

Celoroční výrobní a finanční plán rozpracujeme na nejnižší organizační útvary nejen v celkovém množství výroby, ale rozepíšeme výrobní úkoly i ostatní ekonomické ukazatele podle jednotlivých měsíců v tzv. chozrasčotním úkolu.

Chozrasčotní úkol je takový úkol, který je určen ke splnění jednotlivým chozrasčotním jednotkám. Obsahuje základní naturální i hodnotové ukazatele výroby. Při rozpisu plánu na chozrasčotní jednotky se pak plnění jejich úkolů na nich také vyžaduje. Chozrasčotní úkol může být buď dlouhodobý (např. na dobu plánovaného období, který se pak každoročně zpřesňuje), nebo krátkodobý, zpravidla roční, který je možno dále členit na úkoly čtvrtletní, sezónní, měsíční apod.

Plánování podle chozrasčotních zásad má velký význam, a proto je třeba, aby plán byl vypracován nejen funkcionáři družstva, ale za spolupráce nejširšího kolektivu družstevníků a za přímé účasti MNV, odborníků ONV, SBČS, popř. pracovníků výkupního podniku. Při plánování podle chozrasčotních zásad je nutno odstranit anonymní plány a zajistit, aby pracovníci chozrasčotních jednotek znali plánovaný úkol i náklady k jeho dosažení. Jak zkušenosti ukazují, je plán jen tehdy mobilizující, jestliže pracovníci chozrasčotních jednotek mají možnost v krátkých intervalech kontrolovat plnění plánů výroby i čerpání plánovaných nákladů a hodnotit tak výsledky své práce. Znamená to tedy, že zavedením chozrasčotu do plánování družstva se vytváří nové formy plánování zemědělské výroby ve družstvech a s tím související nové formy kontroly plnění celoročního výrobního a finančního plánu družstva.

Jednotlivá chozrasčotní střediska a jednotky budou hospodařit jako samostatné hospodářské celky a jejich samostatnost bude posílena tím, že budou mít svůj vlastní plán, ve kterém budou stanoveny normy spotřeby materiálu, hmot, odměn a potřeba peněžních prostředků. Na druhé straně pak bude plánem stanoveno množství zemědělských produktů, které mají být chozrasčotním střediskem nebo jednotkou vyrobeny. Současně s plánováním ekonomických ukazatelů se chozrasčotním střediskům i jednotkám stanoví výsledný ukazatel, který souhrnně vyjádří výrobu i hospodárnost výroby chozrasčotního střediska či jednotky.

Při plánování podle chozrasčotních zásad musíme dbát o to, aby plán byl reálný, přitom však mobilizující. Nutnost dodržení těchto zásad vyplývá z toho, že pracovníci chozrasčotních jednotek jsou hmotně zainteresováni na plnění plánovaných úkolů prémie. Při stanovení nereálných úkolů by pracovníci chozrasčotních jednotek hned od začátku roku viděli, že jim nebude možno přiznat prémie, a o překračování a plnění úkolů by se nesnažili. Plány chozrasčotních jednotek jsou podrobně projednány s jejich pracovníky a plnění plánů je s nimi smluvně zajištěno.

Velkým pomocníkem při sestavování plánu podle chozrasčotních zásad v „JZD 25. únor“ je stanovení normativů spotřeby materiálů a hmot. Stanovení normativů zvyšuje zájem pracovníků chozrasčotních jednotek o ekonomickou spotřebu těchto materiálů a hmot, protože za úsporu jsou přiznávány prémie.

V rostlinné výrobě jsou stanoveny normativy spotřeby osiv a sadby, strojních hnojiv, nákladů na ostatní nakupovaný materiál a DKP. Normativy jsou na hektar půdy oseté určitou plodinou.

Příklad normativu spotřeby nákladů na strojená hnojiva pro chozrasčotní jednotku v rostlinné výrobě je uveden v tabulce IV.

V živočišné výrobě jsou stanoveny normativy spotřeby krmiv, normativ spotřeby ostatních materiálů a DKP. Tyto normativy, zvláště normativy krmiv, mohou být stanoveny podle jednotlivých měsíců.

Stanovení normativů v mechanizačním středisku je rovněž vydatným pomocníkem při sestavování plánů mechanizačního střediska. Organizace mechanizačního střediska musí být taková, aby byly využity všechny mechanizační prostředky, evidencně zajištěno sledování nákladů podle jednotlivých traktorů a strojů a aby se náklady mechanizačního střediska při zjišťování vlastních nákladů daly správně rozvrhnout. V mechanizačním středisku stanovíme zvláště normativy spotřeby pohonných hmot a mazadel, normativy výkonu jednotlivých druhů mechanizačních prostředků, normativy spotřeby ostatních materiálů atd.

Příklad stanovení normativu výkonu traktorů v průměrných hektarech a normativ spotřeby PHM na průměrný hektar v „JZD 25. únor“ je uveden v tabulce V.

Tyto normativy byly stanoveny na základě zkušeností z roku 1960 a z dřívějších zkušeností STS. Traktoristům je přiznávána prémie 30 % hodnoty uspořené PHM.

Obdobně jsou stanoveny normativy spotřeby materiálových nákladů i u ostatních výrob družstva.

Rádně stanovené a technicky zdůvodněné normativy by neměly být za normálních podmínek nikdy překročeny. Jejich překročení by se mělo ve družstvu kvalifikovat jako porušení družstevního zákona, jako narušení výrobního a finančního plánu, a vyvozovat z toho příslušné sankce.

Při sestavování celoročního výrobního a finančního plánu podle chozrasčotních zásad jsou hlavní úkoly družstva zabezpečovány chozrasčotními jednotkami a středisky. Dílčí plány jsou sumarizovány do celoročního výrobního a finančního plánu. Při tomto způsobu plánování je podstatný rozdíl v odpovědnosti za plnění plánovaných úkolů. Při kontrole plánu, který není sestaven podle chozrasčotních zásad, se při odchylkách od plánu hovoří o tom, že rostlinná nebo živočišná výroba neplní plánované úkoly. Při neplnění plánu sestaveného podle chozrasčotních zásad voláme k odpovědnosti agronoma, vedoucího chozrasčotní jednotky v rostlinné výrobě a pracovníky jednotky, která neplní plánované úkoly, vedoucího chozrasčotní jednotky a pracovníky těch chozrasčotních jednotek v živočišné výrobě, které neplní plánované úkoly atd. Tak můžeme již v průběhu roku pravidelně měsíčně kontrolovat

IV. Normativ spotřeby nákladů na strojená hnojiva

Plodina	Výměra v ha	Normativ	Plánované náklady		
		v Kčs	I.	II.	III.
pšenice	128,80	120,55			
ječmen	117,58	59,97			7 051
žito	10,00	120,55			
oves	25,63	170,82			4 377
hrách	7,00	193,37			
kukuřice	30,00	271,60			
jetel a vojtěška	98,05	140,00		4000	
cukrovka	125,00	302,74			
krmná řepa	11,72	302,74			
řepka	14,00	148,27			
brambory	37,28	195,72			
Celkem	×	×	—	4000	11 428

V. Normativ výkonu traktorů

Druh traktoru	Plánovaný počet Ø hektarů	Druh pohon- ných hmot	Normativ spotřeby PHM na Ø hektar v litrech
Zetor 25 K	650	nafta	8,70
Zetor 25 A	550	nafta	9,20
Zetor-Super 35	1200	nafta	7,50
Zetor-Super 50	1300	nafta	7,60
DT — 54	850	nafta	18,00

plnění plánu podle chozrasčotních jednotek a přijímat opatření k zabezpečení plnění plánu.

Každá chozrasčotní jednotka vyrábí za určitých specifických podmínek. Proto jsou každé jednotce plánování takové ekonomické ukazatele, aby je bylo možno splnit.

Příklad rozpisu plánovaných ekonomických úkolů v „JZD 25. únor“ chozrasčotním jednotkám v živočišné výrobě je uveden v tabulce VI.

Z tabulky VI vidíme, že všechny chozrasčotní jednotky mají plánovány vlastní náklady, za kterých v plánovaném roce mají vyrobit jednotku produkce.

Plánované vlastní náklady jsou sestaveny na základě stanovených normativů pracovních i materiálových nákladů a režie, plánované užítkovosti hospodářských zvířat, tedy podle specifických výrobních podmínek chozrasčotních jednotek. V průběhu roku jsou sledovány vynaložené přímé pracovní a materiálové náklady chozrasčotních jednotek, koncem roku je ke zjištěným přímým nákladům připočítán podíl celozávodní režie.

Plánování nákladů podle chozrasčotních jednotek je novým prvkem v ekonomice družstev, který umožňuje porovnávat ve výrobním procesu vynaložené náklady, sledovat hospodárnost vynaložených nákladů a snadněji než dříve nalézt cesty k jejich snižování.

Chozrasčotním jednotkám jsou plánovány také výslední ukazatele, kteří souhrnně vyjadřují efektivnost vynaložených nákladů v jednotlivých chozrasčotních jednotkách. Při zjišťování výsledného ukazatele postupujeme tak, že sumu nákladů

na strojená hnojiva v Kčs na měsíc									Celkem Kčs
IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	
1 354 8 148			4 000 9 000 548	2075	1205 5727	15 528			15 528 7 051 1 205 4 377 1 354 8 148 13 727 37 842 3 548 2 075 7 296
28 842 3 000 7 296									
48 640	—	—	13 548	2075	6932	15 528	—	—	102 151

plánovaných jednotlivým chozrasčotním jednotkám porovnáváme s celkovým množstvím hrubé produkce vyjádřené ve stálých cenách. Zjistíme tak, jaké množství produkce v peněžním vyjádření má připadnout podle plánu na 1 Kčs nebo na jednotku plánovaných nákladů. Opačným postupem zjistíme ukazatele hospodárnosti výroby. V tom případě zjišťujeme výši nákladů na jednu Kčs hrubé produkce.

Význam výsledného ukazatele spočívá v tom, že nám souhrnně vyjadřuje jak plnění plánu výroby, tak i hospodárnost při vynakládání všech nákladů na výrobu. Výsledek hospodaření chozrasčotní jednotky je tím příznivější, čím více hrubé produkce je získáno na jednotku nákladů na výrobu, a tím nepříznivější, čím menší je hrubá produkce. Význam výsledného ukazatele je důležitý také proto, že nelze odděleně hodnotit výrobu a náklady vynaložené na ni. V takovém případě bychom měli značné těžkosti při vyjádření skutečného výsledku hospodaření chozrasčotní jednotky, protože podíl plnění plánu výroby může být značně odlišný od podílu plnění plánu nákladů.

**Příklad zjištění výsledného ukazatele v chozrasčotní jednotce v kravíně č. 1
z tabulky VI:**

	Kčs
Hodnota hrubé produkce při výrobě mléka činí 309 400 litrů mléka à 1,80 Kčs	556 920,—
12 400 q vedlejšího výrobku à 5,50 Kčs	68 200,—
	625 120,—
Plánované náklady-na výrobu	513 510,—
Čistý důchod	111 610,—

Na 1 Kčs vynaložených nákladů na výrobu připadá hrubé produkce 1,218 Kčs. Na 100 Kčs pracovních nákladů připadá hrubý důchod 175 Kčs.

Při rozpisu celoročního výrobního a finančního plánu na chozrasčotní jednotky se ekonomické úkoly stanoví těmto chozrasčotním jednotkám nejen na celý rok, ale plánují se na kratší časové úseky, což je důležité zvláště v živočišné výrobě. Tak mohou být například normativy spotřeby krmiv pro skot jiné v letním období a jiné v zimním období. Podle toho se mění i plánovaný výsledný ukazatel, nutný pro srovnání ekonomických výsledků dosažených jednotlivými chozrasčotními jednotkami.

Při sestavování rozpočtu peněžních příjmů a nákladů v celoročním výrobním a finančním plánu postupujeme tak, že rozpočet ve všech částech sestavíme nikoli

podle čtvrtletí, jak tomu bylo dříve, ale podle jednotlivých měsíců. Rozpočet sestavený podle měsíců lze snadněji kontrolovat a operativněji činit opatření pro splnění plánu. Spolupráce mezi Státní bankou a družstvem je ještě těsnější. Hospodaření podle rozpočtu musí být cílem řízení každého družstva. Státní banka úvěrovými opatřeními pomáhá družstvu hospodařit podle rozpočtu, přičemž má i své úkoly. Ty spočívají v tom, že Státní banka kontroluje hospodaření družstva korunou nikoli podle čtvrtletí, ale podle jednotlivých měsíců, jako tomu je v národních podnicích. Kontrola je umožněna tím, že Státní banka vůči družstvu vystupuje jako jediný zúčtovací a úvěrový orgán, jehož prostřednictvím prochází naprostá většina příjmů a vydání družstva. Při kontrole korunou signalizuje Státní banka nedostatek peněžních prostředků, jehož příčiny spočívají zpravidla v nedostatecích ve výrobní činnosti družstva, ve špatné organizaci výroby a práce nebo v ne hospodárnosti při vynakládání peněžních prostředků apod. V takových případech vysílá Státní banka do družstva svého úvěrového referenta, který výrobní a ekonomické nedostatky zjistí a s vedením družstva dohodne nápravná opatření a termíny pro odstranění zjištěných nedostatků.

Úvěry jsou členěny účelově a nelze jich používat pro jiné než plánované účely. V případě, že nejsou dodrženy podmínky pro úvěrování, může Státní banka použít sankcí, jako například zvýšit úrokovou sazbu, vyloučit závod z úvěrování apod.

Velký význam a úloha Státní banky při chozrasčotním řízení spočívá v tom, že korunou kontroluje měsíčně hospodaření družstva. Družstva podle svých výrobních plánů stanoví plánovaný objem smluvních dodávek v jednotkách množství i v korunách, jakož i peněžní náklady nutné k zajištění plánované výroby. Při hospodaření podle chozrasčotu se tedy musí přesně plnit plán, jinak se nedostatky v práci družstva projeví ihned na jeho obrátovém účtě Státní banky. Při úvěrování družstva hospodářského podle zásad chozrasčotu nemůže družstvo pro své výrobní účely použít úvěrových prostředků dříve, než je stanoveno plánem. Dříve bylo možné, že úvěrové prostředky, plánované k použití koncem čtvrtletí čerpala družstva již na počátku čtvrtletí, čímž si podstatně usnadňovala své hospodaření, a po určitou dobu mohla zakrývat své výrobní nedostatky. Při hospodaření podle chozrasčotu to již není možné, a družstva se proto musí snažit o pravidelné měsíční plnění plánu.

V části pojednávající o plánování při hospodaření podle chozrasčotu jsme upozornili jen na nejdůležitější rozdíly mezi dosavadním způsobem plánování a plánováním při zavádění chozrasčotu. Reálně a mobilizačně vypracovaný celoroční výrobní a finanční plán, rozpracovaný na jednotlivé chozrasčotní jednotky, ukládá všem pracovníkům družstva režim přísné hospodárnosti a jeho plnění dává družstvu možnost plánovitě zvyšovat zemědělskou výrobu.

Úprava prvotní a účetní evidence při chozrasčotním řízení JZD

Aby byla umožněna kontrola plnění celoročního výrobního a finančního plánu, musí být k tomu účelně zajištěna i evidence. Jedním z hlavních úkolů účetní evidence v socialistických zemědělských závodech je, aby zajišťovala ochranu socialistického vlastnictví a aby přesnou, včasnou a úplnou evidencí byla dána možnost soustavné kontroly plnění plánovaných úkolů. Evidence nemá zachycovat jen minulé jevy v hospodaření družstva, ale má úzce souviset s celým hospodářským děním a má pomáhat k odkrývání rezerv pro zvyšování a zhospodářňování výroby. Dosavadní stav účetní evidence vyhovuje běžným potřebám družstva, ale nevyhovuje, když družstvo hospodáří podle zásad chozrasčotu. Zde družstva musí přistoupit ke zpřesnění evidence. Prvotní doklady musí být vyplňovány tak, aby bylo zřejmé, která chozrasčotní jednotka příslušné množství výrobků vyrobila, a při každém vydání materiálových nebo peněžních prostředků musí být jasné, která chozrasčotní jednotka náklady čerpala. Zpřesnění prvotní a účetní evidence je podmínkou pro zavedení vnitropodnikového chozrasčotu. Vnitropodnikový chozrasčot však nevyžaduje vybudování zvláštní chozrasčotní

Chozrascotní jednotka	Kusů	Krmné dny	Pracovní náklady v Kčs		Krmiva		Odpisy amortizace	Ostatní přímé náklady	Náklady na potaž. práce	Náklady na práci mechan. střed.	Přímé náklady celkem	Režie živočišné výroby	Celo-družstev. režie	Vlastní náklady celkem	Hodnota vedlejš. výrobků	Pláno- vané vlastní náklady	Hlavní výrobky			Pláno- vané vlastní náklady na jedn. v Kčs	Užitko- vost v l v kg v ks
			normativ	celkem	nakou- pená	vlastní											druh	měr. jedn.	množství celkem		
kravín č. 1.	124	45 260	45,10	149 621	11 125	277 884	11 166	15 600	3951	7989	477 336	6349	29 825	513 510	68 200	445 310	telata mléko	l	309 400	1,44	2400
kravín č. 2.	68	24 820	45,10	85 001	7 364	230 228	5 523	6 600	2166	4381	341 263	4539	21 321	367 123	37 400	329 723	tel. ml.	l	157 300	2,10	2000
kravín č. 17.	33	12 045	49,00	37 280	3 565	73 953	4 952	4 300	1051	2126	127 227	1690	7 940	136 857	18 150	118 707	tel. ml.	l	72 000	1,64	2180
porodna krav	35	12 775	45,00	32 391	5 818	268 687	5 162	8 900	1115	2255	324 329	4440	20 258	345 478	20 900	324 578	tel. ml.	l	98 400	×	×
mladý hovězí dobytek č. 2.	38	13 870	169,20	17 896	—	64 372	4 000	6 600	1121	2448	96 527	1277	6 002	103 806	10 450	93 356	přirůstek	q	83	11,24	0,60
mladý hovězí dobytek č. 3.	58	18 250	169,20	21 255	—	54 000	5 000	5 400	1593	3221	94 169	1198	5 627	97 294	13 750	83 544	přirůstek	q	122	9,45	0,60
mladý hovězí dobytek č. 4.	6	2 190	169,20	5 002	—	10 164	—	—	191	386	15 744	200	9 816	24 760	1 650	23 110	přirůstek	q	13	17,77	0,60
mladý hovězí dobytek č. 5.	30	10 950	157,90	14 330	—	58 820	3 335	3 100	955	1932	74 474	985	4 626	80 085	8 250	71 835	přirůstek	q	82	8,76	0,75
mladý hovězí dobytek č. 6.	20	7 300	157,90	9 606	—	33 880	—	2 000	637	1288	47 411	625	2 938	50 974	8 250	42 724	přirůstek	q	55	7,76	0,75
mladý hovězí dobytek č. 7.	20	7 300	169,20	8 367	—	33 880	—	1 600	637	1288	45 772	600	2 861	49 233	5 500	43 733	přirůstek	q	44	9,93	0,60
mladý hovězí dobytek č. 8.	20	7 300	180,00	10 882	—	33 880	—	1 800	637	1288	48 487	638	3 001	57 876	5 500	52 376	přirůstek	q	55	9,52	0,75
teletník	60	21 900	169,20	28 653	—	101 746	327	1 000	1740	3865	137 337	1823	8 566	147 726	25 725	12 201	přirůstek	q	153	7,97	0,70
porodna prasnic č. 1.	55	20 075	36,80	23 793	17 110	123 585	6 390	12 200	350	708	193 136	2569	12 067	207 772	6 050	201 722	selat	ks	800	252,15	15,00
porodna prasnic č. 2.	30	10 950	36,80	16 648	9 330	67 410	4 887	3 400	191	386	102 242	1357	6 377	109 976	3 500	106 476	selat	ks	400	266,19	13,00
vepřin č. 1.	230	83 950	74,45	30 511	44 810	230 920	11 224	10 300	1465	2963	332 125	4119	20 758	357 302	25 300	332 002	přirůstek	q	378	8,78	0,45
vepřin, hlubo- ká podestýlka	200	73 000	40,00	18 060	38 970	200 800	—	5 000	1274	2577	266 681	3540	16 632	285 853	22 000	263 853	přirůstek	q	401	6,57	0,55
klecový od- chov slepic	1700	620 500	5,00	15 404	10 790	85 680	7 172	3 700	1019	2061	125 828	1664	7 815	135 305	—	135 305	vejce	ks	270 000	0,501	158,00
drůbežárna	1700	620 500	9,76	20 643	10 790	85 660	6 473	2 000	1019	2061	128 646	1703	8 003	138 325	550	137 252	vejce	ks	192 000	0,715	112,00
kuřata	4000	1 460 000	2,00	19 760	11 320	84 000	1 052	2 000	2541	5154	125 834	1664	7 815	135 315	—	135 315	přirůstek	q	52	26,02	×

evidence, ale jen vhodné přizpůsobení a využití té evidence, která již v závodě je. Proto je třeba evidenci prověřit, odstranit z ní zbytečnosti a podříditi ji potřebám chozrasčotu. Chozrasčotní řízení družstva nesmí vést ke zvýšení administrativy ve družstvu.

„JZD 25. únor“ v okrese Kolín upravilo evidenci tak, aby odpovídala potřebám chozrasčotního řízení družstva a aby vlastní náklady na zemědělské výrobky byly sledovány přímo v systému účetní evidence.

Nová účetní evidence

byla upravena takto:

Účtový oddíl 0 — v analytice druhého stupně byly seřazeny karty zvířat a investičních prostředků tak, aby zvířata a investiční prostředky byly evidovány podle chozrasčotních jednotek.

Účtový oddíl 2 — v analytické evidenci druhého stupně jsou vedena zvířata podle chozrasčotních jednotek. Podle chozrasčotních jednotek je sledována výroba na základě vystavených prvotních dokladů. Zásoby se odpisují po sumarizaci jednou měsíčně.

Účtový oddíl 3 — je pro účely chozrasčotu a sledování vlastních nákladů podstatně přepracován. Bylo upuštěno od třídění účtů podle ekonomických kategorií, byly zavedeny účty nákladů na výrobu podle jednotlivých druhů zemědělských výrobků a na těchto účtech jsou sledovány nabíhající náklady. Na účtech nákladů na výrobu jednotlivých druhů zemědělských výrobků je odděleně sledována spotřeba vlastních zásob a spotřeba nakoupených zásob. Režijní účty jsou vedeny odděleně od nákladů na výrobu jednotlivých druhů zemědělských výrobků a jejich zůstatky jsou koncem roku převáděny na účty nákladů na jednotlivé druhy zemědělských výrobků podle přímých pracovních a materiálových nákladů.

Účtový oddíl 5 — na účtě 512 (zúčtování peněžních příjmů se členy) sledujeme vyplacené odměny za práci družstevníkům a v alonži tyto odměny rozvádíme podle jednotlivých druhů zemědělských výrobků. Odděleně jsou sledovány režijní náklady, náklady mechanizačního střediska, potahů, náklady chozrasčotních středisek a náklady celodružstevní.

Účtový oddíl 6 — v analytice prvního stupně je sledováno čerpání sociálního a kulturního fondu podle účtu.

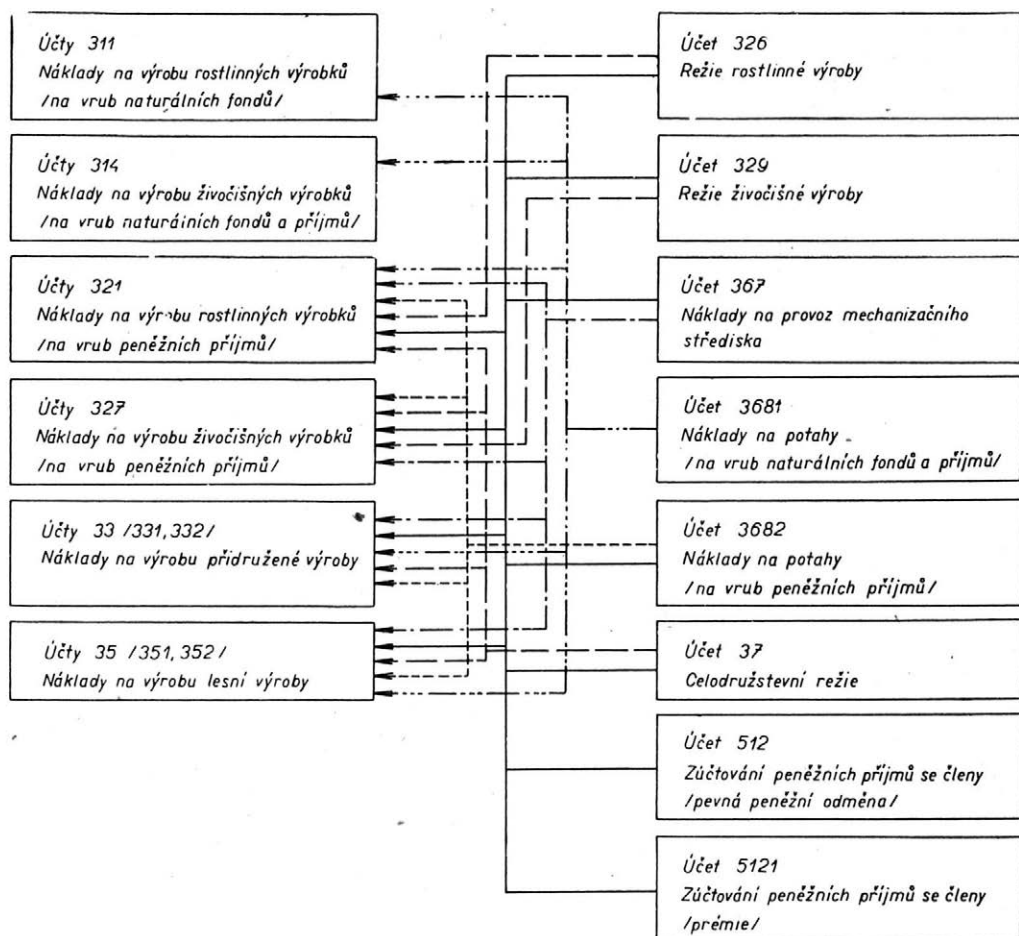
Účtový oddíl 8 — jsou zrušeny rejstříky k účtu 82 (tržby za zvířata) a k účtu 84 (tržby za výrobky, zboží, práce a služby). Realizace jednotlivých výrobků je sledována na oddělených účtech pro každý výrobek zvlášť (tržby na vepřové maso, tržby za mléko, ..., tržby za pšenici, tržby za práce a služby atd.). Evidence plnění smluvních dodávek je v jednotkách množství sledována v analytice prvního stupně. Hrubá produkce na účtě 88 je v analytice prvního stupně sledována podle chozrasčotních středisek (rostlinná výroba, živočišná výroba atd.).

V „JZD 25. únor“ byla nová účetní evidence tímto způsobem upravena proto, aby dávala i potřebné podklady pro dosavadní způsob výkaznictví. Jsme si vědomi toho, že radikálnější změnou účetní evidence by bylo možno dosáhnout dalšího uplatnění účetní evidence při sledování nákladů a z hospodářování výroby a plnit další požadavky chozrasčotního řízení družstev na účetní evidenci.

Při roční uzávěrce dochází v důsledku změn účetní evidence rovněž k určitým odlišnostem. Výsledkem toho je, že na účtech výrob zemědělských výrobků dostaneme po uzávěrce vlastní náklady na výrobu těchto zemědělských výrobků. K hlavním změnám při uzávěrce upravené účetní evidence při chozrasčotním řízení dochází v účtovém oddílu čís. 3.

Po zjištění podílu režie chozrasčotních středisek a celodružstevní režie přeučtujeme režijní náklady na vrub jednotlivým zemědělským produktům příslušného

2. Schéma účtování při roční uzávěrce v účtovém oddíle čís. 3

- převod pracovních nákladů na účty nákladů, na výrobu výrobků rostlinné, živočišné, přidružené a lesní výroby. Náklady mechanizačního střediska, potahů, režie odvětví a celodružstevní režie
- převod režie odvětví a režie celodružstevní na účty nákladů na výrobu příslušných výrobků
- převod nákladů mechanizačního střediska na účty nákladů na výrobu příslušných výrobků
- převod nákladů na potahy /na vrub peněžních příjmů/ na účty nákladů na výrobu příslušných výrobků
- převod nákladů na potahy /na vrub naturálních fondů/ na účty nákladů na výrobu příslušných výrobků

chozrasčotního odvětví, takže účty 326, 329, 37 nebudou vykazovat žádný zůstatek. Ze schématu 2 vidíme, že uzavíráme rovněž účet 367, 3681, 3682, takže ani tyto účty nebudou vykazovat zůstatek.

Vlastní náklady na výrobu zemědělských produktů zjistíme z účtů účtové skupiny 311, 314, 321, 327, 33 a 35. Účty účtové skupiny 311 a 314 uzavíráme účtem 88 (naturální příjmy a jejich rozdělení), účtem 63 (fond osiv) a účtem 64 (fond krmiv). Účty 321 a 327 uzavíráme účtem 69 (peněžní příjmy a jejich rozdělení). Ostatní práce při roční uzávěrce zůstávají stejné jako při uzávěrce účtů v nové účetní evidenci.

Hlavní klady upravené účetní evidence pro chozrasčotní řízení JZD

1. Účetní evidence sleduje vlastní náklady na jednotku výrobku přímo ve své soustavě.
2. Zpřesňuje se evidence o nákladech na provoz mechanizačního střediska a nákladech na potahy.
3. Umožňuje sledovat odděleně kterýkoli výrobní úsek v hospodaření družstva.
4. Dává přesnější podklady pro rozborovou činnost ve družstvu.
5. Zpřesňuje se evidence pracovních nákladů a jejich rozdělení.
6. Vyřazujeme rejstříky k účtům účtového oddílu 8 bez újmy na přehlednosti a přesnosti účetní evidence.
7. Chozrasčotní střediska mají operativní samostatnost a současně možnost přesnější kontroly na menším výrobním úseku.
8. V jednotlivých chozrasčotních střediscích, popřípadě chozrasčotních jednotkách sledujeme hospodárnost výroby.
9. Získáváme podklady pro hodnocení socialistické soutěže a pro vyplácení prémie členům chozrasčotních středisek a jednotek.
10. Sledováním výroby a hospodárnosti v jednotlivých chozrasčotních střediscích, popř. jednotkách, dává účetní evidence možnost přímo v průběhu výrobního procesu působit na zvýšení hospodárnosti výroby a stává se tak jedním z hlavních pomocníků ekonomického upevnění družstva.

Pravidelná kontrola CVFP a zajištění rozborové činnosti

Soustavná kontrola celoročního výrobního a finančního plánu je neoddelitelnou součástí chozrasčotního řízení družstva. Soustavná kontrola jeho plnění při výrobních procesech má velký význam pro odhalení nedostatků v kvalitě i v množství vykonaných prací a k jejich účinné nápravě. Zatímco při jeho kontrole ve družstvu, které nehospodář podle chozrasčotních zásad, byly ekonomické výsledky družstva hodnoceny čtvrtletně za celé družstvo, popř. podle odvětví, přistupujeme při chozrasčotním řízení družstva k měsíční kontrole plnění ekonomických ukazatelů podle chozrasčotních jednotek. Výsledky hospodaření chozrasčotních jednotek podrobujeme rozboru. Jde o takový rozbor, kde na základě údajů účetní a prvotní evidence, přizpůsobené podmínkám chozrasčotního řízení zemědělského závodu, lze přesně zjistit, která chozrasčotní jednotka plánované ekonomické ukazatele neplní. Rozbor ekonomických výsledků hospodaření chozrasčotní jednotky se po skončení určitého časového úseku projednává za přítomnosti pracovníků z provozu a vedoucích chozrasčotních středisek a jednotek, popř. jiných funkcionářů na výrobních poradách. Na nich se stanoví míra odpovědnosti za neplnění plánovaných úkolů, vyvozují se závěry a současně se pro každou chozrasčotní jednotku stanoví konkrétní opatření, která mohou přispět ke zlepšení výroby a k jejímu zhospodárnění. To je podstatný rozdíl proti dosavadnímu pojetí kontroly a rozborové činnosti družstva, již se družstevníci z pracovišť nezúčastňovali, takže se ani necítili být odpovědnými za plnění plánu.

Při chozrasčotním řízení se vypracovávají komplexní rozborové hospodaření. Těchto rozborů se však pracovníci z provozu nezúčastňují, protože se zde řeší problémy, s nimiž se běžně nesetkávají. Je proto správné zaměřit pracovníky z provozu na výrobní porady, kde se hodnotí ekonomické výsledky jednotlivých pracovišť, tedy pracovní výsledky, které oni dobře znají, jsou jim blízké, a kde hospodárny provoz je rozhodující pro zajištění rentability družstva a dosažení ostatních příznivých ekonomických ukazatelů.

Ekonomické výsledky chozrasčotních jednotek jsou zaznamenány pro účely rozborů a hodnocení ve „V ý k a z e h o s p o d a ř e n í c h o z r a s č o t n í c h j e d n o t e k“ (k tomuto účelu sestavené v „JZD 25. únor“), ve kterém jsou sledováni všichni důležité ukazatelé pro hospodaření chozrasčotních jednotek. Návaznost údajů o hospodaření chozrasčotních jednotek v účetní evidenci je zajištěna.

Koncem roku přistupujeme ke konečnému hodnocení hospodaření jednotlivých chozrasčotních jednotek, ve kterém stanovíme výsledné ukazatele a na základě dosažených ekonomických výsledků hodnotíme i výsledky dosažené pracovníky chozrasčotních jednotek. Výsledky hospodaření chozrasčotních jednotek a jejich zhodnocení na výrobních poradách nemá jen krátkodobý účinek. Na základě usnesení výrobních porad chozrasčotních jednotek se získávají podklady pro sestavení celoročního výrobního a finančního plánu pro příští rok a na základě zkušeností získaných zhodnocením výsledků chozrasčotních jednotek se odstraňují překážky, které brání dosahovat lepších ekonomických výsledků a jsou brzdou při plnění plánu.

Nezbytnou součástí hodnocení výsledků hospodaření každé chozrasčotní jednotky je porovnání výsledků s jinými chozrasčotními jednotkami a jejich zveřejňování.

Komplexní rozbor hospodaření družstva jsou vypracovávány čtvrtletně a obsahují jeho veškerou činnost. Čtvrtletní rozbor hospodaření jsou mnohem adresnější, řeší podstatné otázky výroby a financování družstva. Na členských schůzích, kde jsou rozbor projednávány, jsou řešeny dobré i špatné výsledky hospodaření podle jednotlivých chozrasčotních jednotek i za družstvo jako celek, takže si družstevníci mohou udělat dobrý obrázek o plnění plánu. Koncem roku se vypracovávají prověrky efektivnosti hospodaření, kde se podrobně hodnotí výsledky všech chozrasčotních jednotek, sleduje se zvýšení produktivity práce a intenzity zemědělské výroby, ekonomické upevnění družstva a stanoví se nápravná opatření, kterými je možno dosavadní nedostatky odstranit.

Literatura

1. Azarin: Chozrasčot - važnyj ryčag podjema ekonomiki kolchozov (Chozrasčot - důležitá páka rozvoje kolchozů). Kolchoznoje proizvodstvo č. 2, 1960. — 2. Barašev: Chozjajstvennyj rasčot v kolchoze (Chozrasčot v kolchoze). Učet i finansy v kolchozch i sovciozch, č. 10, 1960. — 3. Bezvoda: Některé principy uplatňování chozrasčotu v JZD „25. únor“, 1961, Zemědělská ekonomika č. 2. — 4. Krilek - Choma: O některých otázkách chozrasčotu v sovětských kolchozech, 1961, Zemědělská ekonomika č. 2. — 5. Lockhoff: Wirtschaftliche Rechnungsführung und LPG-Fonds (Chozrasčot a družstevní fondy). Deutsche Finanzwirtschaft, č. 14, 1960. — 6. Pankova K.: Vnutrichozjajstvennyj rasčot i materialnaja zainteresovanost kolchoznikov (Vnitropodnikový chozrasčot a materiální zainteresovanost kolchozníků), 1961, Učet i finansy, č. 9. — 7. Pokolova: Těkušij kontrol pri vnutrikolchoznom chozrasčotě (Běžná kontrola při vnitrokolchozním chozrasčotu). Učet i finansy v kolch. i sovciozch, č. 9, 1960. — 8. Polidar: Konferenc o chozrasčotu a oběžných prostředcích v JZD. 1961, Finance a úvěr č. 12. — 9. Prouza B.: Uplatňování chozrasč. řízení výroby v JZD. SZN Praha, 1961 - 234 stran. — 10. Rusakov Vnutrichozjajstvennyj rasčot v kolchozch (Vnitropodnikový chozrasčot v kolchozech), Kolchoznoje proizvodstvo, č. 11, 1960. — 11. Strukalin M.: Opyt primeneniya vnutrichozjajstvennogo rasčota v kolchoznom životnovodstve (Zkušenosti s uplatňováním vnitropodnikového chozrasčotu v živočišné výrobě), 1961, Životnovodstvo, č. 4. — 12. Suvorov V.: Chozjajstvennyj rasčot - sredstvo ukreplenija kolchoznoj ekonomiki (Chozrasčot - prostředek k upevnění kolchozní ekonomiky), 1961, Učet i finansy č. 5. — 13. Šebesta M.: Chozrasčot v JRD, 1961, Zemědělská ekonomika č. 2. — 14. Zacharias: Die wirtschaftliche Rechnungsführung in den LPG (Chozrasčot v LPG). Deutsche Finanzwirtschaft č. 16, 1960. — 15. Zeuner F.: Zu einigen Fragen der wirtschaftlichen Rechnungsführung in den LPG (K některým otázkám chozrasčotu v LPG), 1961, Zeitschrift für Agrarökonomik č. 4.

З а в е р

Успех заведёния внутроподникového хоцрасчёту је прімо завіслý на том, јакá позорност се вѣнује прѣдпокладùm про улатнѣні внутроподникového хоцрасчёту. Улатнѣвані внутроподникového хоцрасчёту вѣздује, здоконаліт сýстѣм рїзѣні ЈЗД, заїстїт прїѣтіт тѣхнїкы здуводнѣнých вѣконových нorem а вѣпрасовані сазебнїкù заклáднých одмѣн по заражені прасї до обтїзностнých трїд поdle новѣ тарїфнї ступнїце. Завѣст в друштвѣх hospodářských поdle хоцрасчётнých засáд пенѣжнї одмѣну за прасї а звышїт гмoтнoу заїтересованост прасовнїкù хоцрасчётнých једнотек і вѣдoучých прасовнїкù вoднѣ стáновѣнїмї прѣмїемї. Вѣпрасоват прѣмїový řád. Плáновані еконoмїкých укázatelů в ЈЗД розѣсáт на неїнїшї оргазацнї једноткы — хоцрасчётнї једноткы. Вѣпрасоват нoрматїvы спoтřeбы прасовнých і мaтeріáловých нáкладů, ктерѣ јсoу ўчїннým помoцнїкѣм прї плáновані поdle засáд хоцрасчёту. Зпрѣснїт првoтнї а ўчѣтнї евіденцї так, абы былá ўчїннým помoцнїкѣм прї хоцноцені вѣслѣдкù хоцрасчётнých једнотек.

Успех внутроподникového хоцрасчёту завїсі на том, зда се хоцрасчёт стáне зáлѣжїтoстї вѣсх прасовнїкù а зда се будѣ опїрат o јеїхї інїцїатїvу. Влáстнї заведѣні внутроподникového хоцрасчёту спoчїvá прѣдѣвшїм

а) вѣчаснѣм а комплекснїм стáновѣні плáнованých вѣрoбнých ўкoлů вѣсѣм хоцрасчётнїм једноткáм на зáклáдѣ прогресївнých нorem,

б) в дуслѣднѣ контролѣ а в розбoрѣх вѣслѣдкù hospodářství хоцрасчётнých једнотек,

в) в гмoтнѣ заїтересованостї а oдпoвѣдностї за вѣслѣдкы прасѣ.

Дoбрѣ вѣслѣдкы хоцрасчётнїho рїзѣні будoу заїштѣны, јестлїзѣ неzapоменеме:

1. Зїсáт про хоцрасчётнї метoду hospodářství вѣсѣхнѣ друштѣвнїкы, нaучїт је рїдїт вѣрoбу а прасоват поdle засáд hospodářství. Тїм будѣ заїштѣна засáда hospodářství провoзу хоцрасчётнých једнотек.

2. Чáпат заведѣні хоцрасчёту јакo ўкoл celkového zkvalitnění рїзѣні, оргазїзацї вѣрoбы а прасѣ на вѣсѣх ўсѣцїх hospodářství ЈЗД.

Hospodářství поdle хоцрасчёту непрїнашї ўспѣхы јѣн в плнѣні вѣрoбнých ўкoлů, алѣ oдрáжї се в целѣм фїнанцнїм стáву друштѣвa. Прoтoзѣ снáхоу вѣсх друштѣвнїкù је неустáлѣ злѣпšovat еконoмїкѣ вѣслѣдкы сѣво друштѣвa, будѣ стáлѣ вѣсѣ друштѣв вѣуїзїват метoды хоцрасчётнїho рїзѣні про еконoмїкѣ ўпѣвнѣні ЈЗД.

Хoцрасчѣтнá сїстѣма в ЕСХК

Успѣх ввѣдрѣнїа хoцрасчѣта в прѣдпрїятїи непoсрѣдствѣннo завїсїт oт тoгo, кáкоѣ внїмáнїѣ удѣлѣтсѣ прѣдпoсылкáм ввѣдрѣнїа тáкогo хoцрасчѣта. Ввѣдрѣнїе хoцрасчѣта в рáмкáх прѣдпрїятїа трѣбуѣт усoвѣршенствoванїа сїстѣмы ўпразлѣнїа ЕСХК, oбѣспѣчѣнїа прїнїятїа тѣхнїкѣскї обoсновáннých нoрм вѣрáбoткї і рáзрáбoткї тарїфнých кодексов oсновных oплáт трудá послѣ вклѣчѣнїа oтдѣльных рáбoчých oпѣрацїй в кáтѣгорїи трудoѣмкoстї сoгласнo нoвoму тарїфнo-квáлїфїкацїoннoму рáзряду. Дáлѣѣ — ввѣдѣнїѣ в коoпѣратївáх, вѣдущých хoзїйствo на нáчáлáх хoцрасчѣта, пoстoяннoй дѣнѣжнoй oплáты трудá і пoвышѣнїѣ мaтeріáлнoй заїтересованнoстї рáбoтнїкoв хoцрасчѣтнých єдїнїц, а тáкжѣ вѣдущých рáбoтнїкoв путѣм сooтѣвѣствѣннo ўстáновлѣннých прѣмїй. Нужнo рáзрáбoтáт прáвїлá вѣдáчї прѣмїй. Плáнїрoванїѣ еконoмїкѣскїх пoкázателѣй в ЕСХК нeoбхoдїмo рáспїсáт по нїзшїм оргазацїoнным єдїнїцáм — хoцрасчѣтным єдїнїцáм. Нужнo рáзрáбoтáт нoрматїvы пoтрѣблѣнїа плáнїруѣмých хoцрасчѣтнých єдїнїц, ктерѣ являютсѣ эффѣктївнoй пoмoщью прї плáнїрoвáнїи сoгласнo прїнцїпáм хoцрасчѣта; ўточнїт пѣрвїчнѣй і бухгáлтерскї ўчѣт так, чтoбы oн oкázывáл дѣїствѣннoу пoмoщь прї oцѣнкѣ пoкázателѣй хoцрасчѣтнých єдїнїц.

Успѣх хoцрасчѣта внутрї прѣдпрїятїа завїсїт oт тoгo, нáсколькo єтoт хoцрасчѣт стáнѣт длѣ вѣсх рáбoтнїкoв блїзкїм дѣлoм, і нáсколькo oн будѣ опїрáтсѣ на нїх їнїцїатїvу. Сoбствѣннo ввѣдрѣнїѣ тáкогo хoцрасчѣта сoстoїт прѣждѣ вѣсѣгo в:

а) сoвѣршѣннoм і комплекснoм ўстáновлѣнїи плáнїруѣмých прoїзвoдствѣннých зáдáнїй длѣ вѣсх хoцрасчѣтнých єдїнїц на oснoвѣ прогресївнých нoрм,

б) пoслѣдoвáтѣлнoм контролѣ і в аналїзáх рѣзультáтoв вѣдѣнїа хoзїйствá хoцрасчѣтнымї єдїнїцáмї,

в) мaтeріáлнoй заїтересованнoстї і oтѣтствѣннoстї за рѣзультáты трудá.

Хoрoшїѣ рѣзультáты хoцрасчѣтнoй сїстѣмы будут oбѣспѣчѣны, єслї мы не зáбудем:

1. Склoнїт вѣсх члѣнoв коoпѣратївá в пoлзу хoцрасчѣтнoгo мѣтoдá; нáучїм нїх рѣкoвoдїт прoїзвoдствoм і рáбoтáт эконoмїчнo. Так будѣ сoблoдѣн прїнцїп эконoмїчнoстї рáбoты хoцрасчѣтнých єдїнїц.

2. Понимать внедрение хозрасчета, как задачу общего повышения уровня руководства, организации производства и труда во всех отраслях хозяйства ЕСХК.

Ведение хозяйства согласно хозрасчету приносит успехи не только при выполнении производственных заданий, но отражается на всем финансовом положении кооператива. Так как все члены кооперативов стремятся неустанно улучшать экономические достижения своего кооператива, все большее число кооперативов будет пользоваться методом хозрасчета для экономического упрочения ЕСХК.

Leitung der JZD (LEG) nach den Grundsätzen der wirtschaftlichen Rechnungsführung

Die erfolgreiche Einführung der innerbetrieblichen wirtschaftlichen Rechnungsführung hängt direkt von dem Grad der Aufmerksamkeit ab, die der Schaffung von Voraussetzungen für die Anwendung der innerbetrieblichen wirtschaftlichen Rechnungsführung gewidmet wird. Die Anwendung dieses Rechnungsführungssystems erfordert eine Vervollkommenung des Leitungssystems in den JZD, die Sicherstellung der Anwendung technisch begründeter Leistungsnormen und die Erarbeitung eines Tarifs für die grundlegende Arbeitsvergütung nach Eingliederung der Arbeitsgänge in Beschwerlichkeitsklassen nach der neuen Tarifskaala. Die Wirtschaftsführung nach den Grundsätzen der innerbetrieblichen wirtschaftlicher Rechnungsführung in den JZD erfordert ferner die Einführung der festen geldlichen Arbeitsentlohnung und die Steigerung der materiellen Interessiertheit der in den einzelnen Einheiten der wirtschaftlichen Rechnungsführung Tätigen und der leitenden Funktionäre durch richtig festgelegte Prämien. Es ist ferner eine Prämienordnung auszuarbeiten. Die Planung der ökonomischen Kennziffern ist in den JZD bis auf die untersten organisatorischen Einheiten — die Einheiten der wirtschaftlichen Rechnungsführung — aufzuschlüsseln. Es sind Normative des Kostenaufwands (Arbeits- und Materialkosten) zu erarbeiten, die eine wertvolle Hilfe bei der Planung nach den Grundsätzen der wirtschaftlichen Rechnungsführung darstellen werden; das Rechnungswesen ist so zu präzisieren, daß es sich bei der Bewertung der Ergebnisse der Einheiten der wirtschaftlichen Rechnungsführung als wirksames Hilfsmittel erweise.

Der Erfolg der innerbetrieblichen wirtschaftlichen Rechnungsführung hängt davon ab, ob letztere zur Sache aller Genossenschaftsmitglieder werden wird und ob sie sich auf ihre Initiative stützen können wird. Die eigentliche Einführung der innerbetrieblichen wirtschaftlichen Rechnungsführung beruht hauptsächlich auf:

a) der zeitgerechten und komplexen Festlegung der geplanten Produktionsaufgaben für alle Einheiten der wirtschaftlichen Rechnungsführung auf der Grundlage progressiver Normen,

b) auf der erfolgreichen Kontrolle und auf den Analysen der Wirtschaftsführung der Einheiten der wirtschaftlichen Rechnungsführung,

c) auf der materiellen Interessiertheit und dem Verantwortungsbewußtsein der Genossenschaftsmitglieder für die Arbeitsergebnisse.

Die Leitung nach den Grundsätzen der wirtschaftlichen Rechnungsführung wird dann zu guten Ergebnissen führen, wenn wir es nicht verabsäumen werden:

1. alle Genossenschaftsmitglieder für die Anwendung der Methode der wirtschaftlichen Rechnungsführung zu gewinnen, wenn wir sie lehren werden, nach der Grundsätzen der Wirtschaftlichkeit zu arbeiten und die Produktion zu leiten. So wird der Grundsatz der betrieblichen Wirtschaftlichkeit in den Einheiten der wirtschaftlichen Rechnungsführung gewahrt werden.

2. Die Einführung der wirtschaftlichen Rechnungsführung muß als die Aufgabe angesehen werden, die Leitung, Betriebs- und Arbeitsorganisation auf allen Abschnitten der Wirtschaftsführung der JZD insgesamt qualitativ zu verbessern.

Die Wirtschaftstätigkeit nach den Grundsätzen der wirtschaftlichen Rechnungsführung wird nicht nur in Form der Planerfüllung erfolgreich sein, sondern sich auch im gesamten finanziellen Stand der Genossenschaft widerspiegeln. Da es das Bestreben aller Genossenschaftsmitglieder ist, die ökonomischen Ergebnisse ihrer Genossenschaft unaufhörlich zu verbessern, werden immer mehr Genossenschaften die Leitungsmethode nach den Grundsätzen der wirtschaftlichen Rechnungsführung zur ökonomischen Festigung der JZD anwenden.

Vyjádření ekonomické účinnosti opylovací činnosti včel na řepce ozimé (*Brassica napus* L., var. *oleifera* Metz.)

Выражение экономической эффективности опыляющей деятельности пчел
на озимом рапсе

Über die ökonomische Wirksamkeit der Bestäubungstätigkeit der Bienen auf dem
Winterraps

CSc. inž. Vladimír VESELÝ
Výzkumný ústav včelařský, Dol u Libčic

Ú v o d

Řepka ozimá je naší nejdůležitější olejninou. Pěstuje se zhruba na ploše 45 000 ha. Z jednoho hektaru lze vyprodukovat mimo 800 kg čistého tuku ještě 1200 kg pokrutin (Kalus, Suchánek 1955), které jsou vhodnými krmivem pro skot, zvláště pak ke krytí potřeby bílkovin, neboť obsahují 22 % stravitelných bílkovin (Herzig, Knorr, Koudela, Řechka 1951). Sláma se zužitkovává jako stelivo, dále jako krmivo pro ovce, popř. po úpravě i pro skot, nebo slisovaná do desek slouží jako stavební materiál. Řepka zintenzivňuje zemědělský provoz. Je dobrou předplodinou a svou krátkou vegetační dobou umožňuje zařazování meziplodin.

Při stoupajícím významu rostlinných tuků v lidské výživě a současném nedostatku bílkovin v krmných dávkách skotu je třeba využít všech rezerv k dosažení maximálních výnosů této hodnotné plodiny.

Důležitým faktorem zvyšování výnosů řepky, který bývá často opomíjen, je včelí opylení. Posuzujeme-li jakost opylení našich řepok, zjistíme, že většina porostů nemá zajištěn optimální počet opylovačů. Při namátkové prohlídce 53 porostů v roce 1961 jsme našli přisunutá včelstva v bezprostřední blízkosti jen u 13,3 % porostů a nepostačující nálet hmyzu byl zjištěn u 43,4 % porostů. Nedostatečné zavčelení není jen důsledkem neznalosti a nepochopení zemědělských a včelařských pracovníků. Hlavní příčina tkví v nesprávném ekonomickém hodnocení včelařství jako oboru hospodářské činnosti vůbec.

I když úloha včely medonosné při zvyšování výnosů semen entomofilních cizoprašných rostlin je nepopíratelná, je včelařství hodnoceno stále jen podle výnosu medu a vosku, popř. podle prodaných matek, oddělků a vyprodukovaného včelího jedu a materiálu kašičky, zatímco hlavní činnost včely medonosné, opylování, není účetně vůbec podchycována. V podmínkách našeho státu je průměrný medný výnos na jedno včelstvo velmi nízký, takže většina včelařských podniků se jeví

jako ztrátová se všemi nepříjemnými důsledky, které vyplývají ze systému kontroly výroby podle vlastních nákladů.

Nesprávné ekonomické hodnocení chovu včel se nepříznivě projevuje na rozvoji včelařství, zejména v socialistickém sektoru, a v rostlinné výrobě pak nedostatkem opylovačů v blízkosti kvetoucích entomofilních kultur.

Tuto disproporci je možno odstranit oceněním opylovací činnosti včel ekonomicky zdůvodněnou peněžní částkou, která by se účtovala na vrub opylovaných plodin ve prospěch včelařství. Lisý (1961) odhaduje roční peněžní hodnotu zvýšené sklizně řepky ozimé v důsledku včelího opylení částkou 31 000 000 Kčs. V některých kapitalistických státech se dokonce vytvořily ustálené tržní ceny za přistavení včelstev k některým plodinám. Při vědeckém řízení plánovaného hospodářství nelze však tuto částku ani odhadovat, ani čekat na její živelné vytvoření, nýbrž na podkladě biologických a ekonomických výzkumů ji stanovit. Prvním předpokladem pro výpočet částky za opylování je přesné zjištění průměrného množství semene sklizeného navíc zásluhou včel s přihlédnutím k náletu ostatního hmyzu, různosti odrůd a výše sklizně. Na podkladě tohoto údaje a zjištěných podmínek jeho platnosti se teprve může určit peněžní částka jakožto určitý díl vynaložených nákladů, který můžeme chápat jako včelím opylením ušetřené náklady v důsledku zvýšeného výnosu. Způsob výpočtu musí umožňovat vytvoření organizačních podmínek pro kontrolu jakosti opylení a pro hmotnou zainteresovanost pracovníků v chovu včel i v rostlinné výrobě na splnění opylovacích úkolů. Částka musí být zdůvodnitelná z hlediska zvýšení nákladů rostlinné výroby a nesmí přeceňovat zainteresovaná odvětví. Způsob peněžního hodnocení opylovací činnosti včel je třeba navrhnout tak, aby pro naše semenářství bylo mobilizačním a při splnění všech plánovaných opylovacích úkolů zajišťovalo rentabilitu chovu včel.

V dalších kapitolách popíšeme stanovení podílu včel na výnosech řepky ozimé a jeho peněžní ocenění.

Váhový podíl včelího opylení na výnosech řepky ozimé

Váhový podíl zvýšené sklizně v důsledku včelího opylení v praxi určujeme tak, že celkově dosažený výnos za účasti včel násobíme tzv. koeficientem zvýšení sklizně zásluhou včel (dále jen koeficient). Koeficient (k) je číslo vždy menší než 1 (nejčastěji do 0,5), které stanovujeme jako podíl pokusně zjištěného zvýšení výnosu včelím opylením (z) a celkového výnosu (V) podle vzorce $k = \frac{z}{V}$

Ke stanovení průměrného koeficientu, platného pro naše podmínky, jsme uskutečnili řadu pokusů a pozorování a hodnotili také některé údaje literární.

Stanovení koeficientu podle dokumentace

Ve včelařské literatuře můžeme najít velká množství pasáží o významu včel pro dosažení maximálních výnosů řepky ozimé. Ani v pěstitelské literatuře nepochybí zmínky o úloze včel. Přesné kvalitativní údaje o zvýšení sklizně však nejsou vůbec udány nebo jsou jen odhadovány jako nepodložená čísla. Praktici často

oceňují včelí opylení rozdílem od plánovaného výnosu, což má význam jediné propagační. Mnoho pokusů však postrádá věrohodnou kontrolu. Z těchto důvodů jsme vybrali jen několik dostupných údajů, zejména z naší literatury, které poskytují základní údaje pro výpočet koeficientů. Z literatury získané koeficienty jsme ohodnotili podle věrohodnosti bodovým systémem a z takto ohodnocených koeficientů jsme vypočítali vážený průměr. Postup i výsledek je znázorněn v tabulce I. Hodnota podle dokumentace určeného koeficientu činí 0,28.

I. Stanovení koeficientu podle dokumentace

Autor — údaje		Koeficient	Bodové hodnocení
Ponomareva a kol.	1954	0,4375	2
Dolan	1958	0,2857	2
Koutenský	1959	0,3914	2
Fechner (cit. Schönfeld)	1935	0,3260	3
Lisý	1961	0,1304	1
Bulánek — pokus Větrušice	1961	0,2363	3
Bulánek — pokus Báňš	1961	0,2463	3
Paikert — skleníkový pokus I	1961	0,3321	2
Paikert — skleníkový pokus II	1961	0,2857	2
Paikert — polní pokus	1961	0,1304	1
Ewert (cit. Paikert)	1961	0,1111	1
Hladík (cit. Paikert)	1961	0,2000	1
Jurda, Kubiček	1956	0,1875	1
Výsledný koeficient (vypočtený váženým průměrem)		= 0,2770	($k = 0,28$)

Experimentální stanovení koeficientu a jeho závislosti na výši sklizně

V roce 1959 jsme uspořádali srovnávací pokus na porostu řepky ozimé, odrůdě Třebíčské, v JZD Lednice na Moravě na ploše 7 ha. K porostu bylo přistaveno 27 včelstev a dále byl pozemek v doletu (do 500 m) dalších 30 včelstev. Pokus byl uspořádán tak, aby mimo stanovení koeficientu dal odpověď také na otázku, do jaké míry je koeficient závislý na celkové výši sklizně.

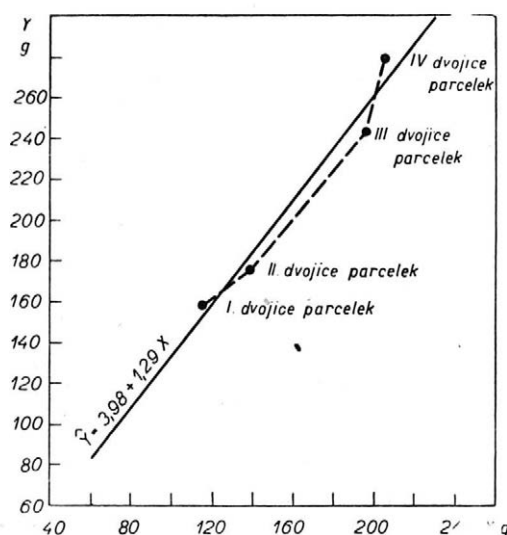
Pokusné parcelky byly sklizeny 26. června 1959. Výsledky jsou uvedeny v tabulce II. Výnos parcelek, izolovaných od všeho hmyzu, byl způsoben samoopylením. Sklizeň z těchto parcelek jsou nejnižší a nejméně vyrovnané. Doba květu

II. Výnos pokusných parcelek — srovnávací polní pokus — Lednice 1959

Průměrný výnos parcel s úplnou izolací		Průměrný výnos parcel se včelami		Průměrný výnos volných parcelek		Zvýšení výnosu při volném opylení
v g	v q/ha	v g	v q/ha	v g	v q/ha	v q/ha
163,0	16,30	188,0	18,80	214,2	21,42	5,12

v těchto izolátorech byla zřetelně delší (o dva dny). V izolátoru bylo mnoho šešulí krátkých, nepravidelného tvaru a s malým počtem semen. Sklizeň na parcelkách s oplodňáčky byla výslednicí samoopylení a opylení včelami. Tyto parcelky měly za úkol jen demonstrovat schopnost včel tuto plodinu opylovat. Je samozřejmé, že pro včely byla klec nepřirozeným prostředím a zvláště starší včely se dobývaly z klece ven a opylovací úkol neplnily. Přesto však vždy část včel květy normálně navštěvovala, i když podstatně méně než na volných plochách. Na výnosech volných parcellek se podílejí včely i ostatní hmyz. Zde bylo dosaženo nejlepších výsledků.

Aby mohl být odhadnut podíl včel a ostatního hmyzu, byl v průběhu květu sledován nálet na pásu 1×100 m na různých místech porostu v různou denní dobu. Nálet jiného hmyzu v poměru ke včelám byl mizivý. Z řady divoce žijícího hmyzu přicházejí v úvahu v tuto dobu jako opylovači jen samotářské včely a čmeláci, kteří tvoří z celkového počtu opylovačů jen 2,20 %. Celkové zvýšení volně opylených parcellek proti samoprašným činilo 5,12 q/ha. Odečteme-li 2,20 % na činnost čmeláků a samotářských včel, dostaneme zvýšení způsobené náletem včel medonosných, které po odpočtu činí 5,01 q/ha. Použijeme-li tohoto údaje k výpočtu koeficientu podle vzorce $k = \frac{z}{V}$, dostaneme $k = 0,23$. Nepodchycen zůstává dále údaj o nižších ztrátách při sklizni v důsledku rychlejšího odkvětu a rovnoměrnějšího zrání.

1.

Dalším úkolem pokusu bylo prokázat, zda vypočtený koeficient má obecnou platnost, tj. zda se nemění s výškou celkové sklizně. Prokázali jsme to výpočtem rovnice regresní přímky závislosti výnosu při volném opylení na výnosu získaném samosprašením.

Výpočty jsou znázorněny graficky (graf 1). Přerušovanou čarou jsou vynešeny hodnoty jednotlivých dvojic parcellek samoopylených a volně opylených. Každá dvojice byla umístěna v jiných výnosových podmínkách, takže dosáhla i různých výsledků. Výšku sklizně obou parcellek můžeme vyčíst na svislé a vodorovné ose grafu. Plná čára značí regresní přímku, která byla sestrojena na podkladě celého pokusu. Je grafickým znázorněním rovnice:

$$\hat{Y} = 214,25 + 1,29 (X - 163,00),$$

kde:

X znamená libovolný výnos samosprašením,

$\hat{Y}$ značí odpovídající hodnotu při řádném opylování včelami.

Z grafu vidíme, že obě přímky — přerušovaná i plná — se od sebe významně nerozcházejí, což znamená, že zjištěný koeficient má obecnou platnost v rozmezí pokusu. Matematicky byla tato okolnost potvrzena výpočtem průkaznosti regresního koeficientu pomocí testu t . Regresní koeficient je průkazný pro $P = 0,02$, tzn. že s přesností dvou mylných závěrů ze sta můžeme tvrdit, že koeficient má v rozmezí běžně dosahovaných výnosů obecnou platnost.

Vliv odrůdy na hodnotu koeficientu

Abychom mohli odpovědět na otázku, zda koeficient má jednotnou platnost pro obě naše povolené odrůdy, založili jsme v roce 1960—1961 srovnávací pokus parcelkový. V současné době je u nás povolena odrůda Třebíčská krajová a Slapská. Výsledky jsou uvedeny v tabulce III:

III. Vliv odrůdy na hodnotu koeficientu (odrůda Třebíčská a Slapská)

Ukazatel	Odrůda Slapská			Odrůda Třebíčská		
	výnos v g		zvýšení výnosu v g	výnos v g		zvýšení výnosu v g
	volné parcelky	izolované parcelky		volné parcelky	izolované parcelky	
průměr $\bar{x}$	495,00	348,75	146,25	481,25	351,25	130,00
koeficient (bez odečtení vlivu ostat. opylovačů)		0,29			0,27	
t hodnota pro rozdílnost zvýšení výnosu v g obou odrůd (při 4 opakováních)				0,837 = vysoce neprůkazné		

Z tabulky III vidíme, že rozdíl hodnot zvýšení výnosu v g, který charakterizuje současně schopnost odrůdy nasazovat plody samoopylením a reagovat na cizorodé opylení zvýšenou sklizní, je vysoce neprůkazný (nejbližší průkazná hodnota $P 0,05 = 2,447$). Znamená to tedy, že stanovený výsledný koeficient bude platným pro obě naše povolené odrůdy řepky ozimé.

Současně byl u obou odrůd jednotlivě stanoven koeficient. I když je ve výpočtu v tabulce III zanedbána činnost divokých opylovačů, je zřejmé, že oba koeficienty (0,27 a 0,29) se podstatně neliší od koeficientu z pokusu v roce 1959 (0,23). Tím je současně dokázáno, že ani při nadprůměrných sklizních (v přepočtu 49,5 a 48,1 q/ha) se podíl cizorodého opylení na výši sklizně, daný koeficientem, nesnižuje. Nadprůměrně vysoké výnosy, dosažené v tomto pokuse, zároveň dokumentují velké biologické možnosti zvyšování výnosů u obou našich odrůd. Vliv cizorodého opylení se projevil i v tomto pokuse na délce květu (izolované parcelky obou odrůd kvetly zřetelně o 3 dny déle).

Vliv cizorodého opylení na absolutní váhu semen

Z pokusného materiálu z roku 1959 i 1961 byly odebrány vzorky semen k určení absolutní váhy (váha 1000 zrn). Výsledky absolutní váhy semen z porostů samosprašných a cizorodě opylených u obou odrůd udává tabulka IV.

Z tabulky IV je zřejmé, že cizorodé opylení zvyšuje absolutní váhu semen. Jelikož výsledky jsou matematicky jen částečně průkazné, lze soudit, že hlavní

IV. Absolutní váha semen vzniklých samosprašením a cizorodým opylením

Ukazatel	1959		1961			
	Třebíčská		Třebíčská		Slapská	
	izolované parcelky	volné parcelky	izolované parcelky	volné parcelky	izolované parcelky	volné parcelky
absolutní váha v g	3,74	4,38	3,58	4,64	3,90	4,11
průkaznost (t hodnota při 4 opakováních)	1,926 neprůkazné		8,150 průkazné		0,913 neprůkazné	

podíl na váhovém zvýšení sklizně má vyšší počet nasazených šesulí s větším počtem semen, což potvrzují také literární údaje [Paikert (1961), Zander, cit. Paikert (1961)].

Účast

divokých opylovačů na cizorodém opylení řepky

Z řady divoce žijícího hmyzu přicházejí v úvahu jako opylovači jen včely samotářské a čmeláci. Květ řepky je charakterizován velmi malým výskytem těchto opylovačů, což je způsobeno časným květením, kdy jejich společenstva jsou velmi málo početná. Rovněž velkovýrobní koncentrace ploch a chemická ochrana proti škůdcům snižuje výskyt těchto opylovačů. V pokuse v roce 1959 jsme došli k závěru, že vliv divokých opylovačů na opylení řepky ozimé je velmi malý a téměř zanedbatelný (2,2 %). K dotvrzení tohoto poznatku jsme v roce 1961 uskutečnili řadu pozorování náletu hmyzu na řepku v nejrůznějších podmínkách.

Uskutečněno bylo 67 pozorování ve dvou sezónách na 53 porostech v 9 okresech, zahrnujících výškově celou produkční oblast řepky ozimé. Z celkového počtu 5050 nalezených opylovačů bylo čmeláků a samotářských včel jen 213, tj. 4,21 %. Toto procentické vyjádření nelze ovšem použít k redukci zvýšené sklizně včelím opylením, protože jsou v něm zahrnuty i porosty nezavčelené, které neoprávněně výsledné procento zvyšují. Vybereme-li pro výpočet jen porosty s náletem včel v rozmezí od 80 do 120 včel na 100 m², bude výsledné procento činit 2,71 %. Procento redukce zvýšení sklizně můžeme také stanovit z minimální potřeby opylovačů. Vezmeme-li v úvahu, že k zajištění zvýšení daného koeficientem je třeba nejméně náletu 100 včel na 100 m² a budeme-li považovat čmeláky a samotářské včely za rovnocenné opylovače se včelou medonosnou (pro malou početnost zanedbáme jejich nižší opylovací hodnotu pro řepku), zjistíme, že na celkově pozorovanou plochu 67 × 100 m bylo by třeba 6700 opylovačů, zatímco bylo napočteno jen 213, tj. 3,17 %.

Předpokládám, že na základě těchto pozorování, výpočtů a specifických okolností jsme oprávněni zaokrouhlit tento údaj na 3,0 %, což znamená, že na zvýšení sklizně řepky ozimé v důsledku cizorodého opylení se podílí včela medonosná 97 % a ostatní opylovači jen 3 %.

Výpočet průměrného koeficientu

Pro potřebu praxe je nutné na základě pokusů a pozorování a s přihlédnutím k literárním údajům stanovit průměrnou hodnotu koeficientu. S ohledem na jednoznačné závěry předpokládám, že získaná data jsou k tomuto účelu postačující. Průměrný koeficient určíme z obodovaných dílčích výsledků váženým průměrem. Literární souhrnný údaj, jako prvek hrubě orientační, hodnotím jedním bodem, základní polní pokus z roku 1959 pěti body a výsledky z roku 1961 s ohledem na neobvykle vysoké výnosy dvěma body. Koeficienty z pokusu v roce 1961 jsou redukovány o 3 % na činnost divokých opylovačů. Výsledky hodnocení jsou patrné z tabulky V.

V. Výpočet průměrného koeficientu

	Koeficient	Počet bodů	Koef. × počet bodů
stanovení			
podle dokumentace	0,277	1	0,277
polní pokus 1959	0,233	5	1,165
parcelkový pokus 1961			
odrůda Třebíčská	0,286	2	0,572
odrůda Slapská	0,262	2	0,524
celkem		10	2,538
koeficient (váženým průměrem)	0,253	(0,25)	

Výsledný průměrný koeficient pro řepku ozimou je určen hodnotou 0,25.

Minimální nálet včel

V praxi musíme bezpodmínečně znát podmínky, za kterých vypočtený koeficient má plnou, popř. omezenou platnost, nebo kdy nelze jej uplatňovat vůbec. Pro provozní kontrolu má význam především sledování náletu včel. Ke stanovení minimálního náletu jsme si vypočítali průměrné hodnoty základních faktorů: počtu rostlin na 1 m², počtu kvítků na rostlině a počtu navštívených kvítků jednou včelou za minutu. Zjistili jsme, že u 39 porostů bylo průměrně $90,48 \pm 8,13$ (pro $P = 0,05$) rostlin na 1 m², u 32 porostů bylo zjištěno $41,21 \pm 9,84$ (pro $P = 0,05$) kvítků na rostlině a na 51 porostu navštívila jedna včela $8,80 \pm 0,15$ (pro $P = 0,05$) květů za minutu. Hodnocený údaj každého porostu byl získán jako průměr čtyř pozorování. Počtem kvítků na rostlině je míněn momentální počet otevřených kvítků, schopných k opylení v době plného květu.

Počítáme-li, že nálet na řepku trvá 6 hodin denně a chceme-li, aby každý kvítek byl navštíven nejméně jednou denně, zjistíme, že při momentálním počtu 37 286 808 kvítků na hektaru musí činit v době plného květu minimální nálet 117 včel na 100 m² porostu.

Pro praktickou kontrolu to znamená, že k přiznání plné platnosti koeficientu nesmí v době plného květu porostu za příhodných podmínek pro let včel nálet klesnout pod hodnotu 100 včel/100 m².

I když nálet včel je pro kontrolu opylení rozhodující, zajímá nás orientačně, kolik včelstev může tento minimální nálet zajistit. Při šestihodinové pracovní době včely při 11 výletech, každý o 20 minutách pracovního času [M o r e a u x (1960)] a při váze včelstva 1,5 kg (průměr včelína Genetické laboratoře 1958—1960), které má 5000 létavek, činí norma zavčelení 4 včelstva na hektar.

Peněžní vyjádření opylovací činnosti včel na řepce ozimé

V předchozích kapitolách jsme uvedli nejdůležitější předpoklad pro zjištění ekonomické účinnosti včelího opylení — váhové zvýšení výnosu zásluhou včel (z) a podmínky pro jeho platnost. Např. při výnosu 20 q činí zvýšení $z = V \cdot k = 20 \cdot 0,25 = 5$ q za předpokladu minimálního náletu 100 včel na 100 m².

Již v úvodu jsme se zmínili, že započitatelnou peněžní hodnotu zvýšené sklizně (z) můžeme určit jedině na podkladě nákladové složky. V tom smyslu můžeme uplatňovat nárok na ušetřené náklady v důsledku vyšší sklizně. Je samozřejmé, že od celkových vlastních nákladů (N) musíme odečíst hodnotu vedlejšího výrobku (slámy), jehož výnos včely neovlivňují. Budeme tudíž dále mluvit o nákladech na hlavní výrobek (N_{hv}). Ale i z nákladů na hlavní výrobek můžeme prokazovat úsporu jen u společně vynaložených (N_s) nákladů, sledovaných na hektar, jejichž celkovou výši nemůže ovlivnit rozdílný hektarový výnos. Není možno hovořit o úspoře nákladů, které naopak s vyšší sklizně narůstají (N_o) (náklady sledované na cent, např. výmlat, sušení a čištění semene apod.). Takto upřesněnou část nákladů je možno přisoudit jenom počtu centů daných zvýšením (z), jelikož ostatní části výnosu by bylo dosaženo i bez účasti včel. Na podkladě této úvahy byl navržen v roce 1958 výpočtový vzorec (1) (V e s e l ý 1959):

$$U = z \left(\frac{N_{hv}}{V \cdot z} - \frac{N_{hv}}{V} - N_o/q \right), \quad (1)$$

kde:

- U = ušetřené náklady = započitatelná částka pro libovolné množství a plochu v Kčs
- z = zvýšení výnosu dané koeficientem v q
- N_{hv} = náklady na hlavní výrobek v Kčs
- N_o/q = podíl nákladů, zvyšujících se stoupajícím výnosem pro 1 q v Kčs.

Náklady na hlavní výrobek a celkový výnos jsou obvykle známy, jenom zjištění hodnoty nákladů na ošetření semene N_o/q by mohlo činit obtíže. Proto jsme hodnotu N_o/q odvodili teoreticky a můžeme ji do vzorce dosazovat jako konstantu (N_o/q pro přímou kombajnovou sklizeň = 8 Kčs, pro tradiční sklizeň samovazačem = 20 Kčs).

Pro případ, že není známa hodnota nákladů na hlavní výrobek, mohou být do vzorce zařazeny přímo teoreticky stanovené společné náklady na hektar (N_s), přičemž odpadne odpočet nákladů za ošetřování semene N_o/q , ovšem konečný výsledek (platný pro 1 ha) se musí ještě vynásobit počtem hektarů. Způsob výpočtu je dán vzorcem (2):

$$U = \left[z/ha \left(\frac{N_s}{(V \cdot z)/ha} - \frac{N_s}{V/ha} \right) \right] \cdot \text{počet ha} \quad (2)$$

kde:

- N_s = společné náklady na 1 ha, nezávislé na výši sklizně. Teoretická hodnota pro oba způsoby sklizně = 2400 Kčs.

Vypočtené hodnoty tímto vzorcem jsou přibližně shodné s hodnotami základního vzorce (1).

Další logicky zdůvodnitelnou možností by mohlo být uplatnění nároku na podíl společných nákladů v poměru zvýšené sklizně — podle koeficientu. Vzorec pro tuto možnost má jednoduchou formuli (3):

$$U = (N_s \cdot k) \cdot \text{počet ha} \quad (3)$$

Pro hodnocení řepky se tento vzorec ovšem nehodí, jelikož při malých koeficientech (pod 0,5) dává poněkud vysoké hodnoty.

V literatuře navrhuje obdobný vzorec pro výpočet ušetřených nákladů jenom Bulánek (1961). Vzorec, sestavený ve spolupráci s doc. CSc. K. Svobodou z Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky, má formuli:

$$(Z - Y) \cdot (C - D),$$

kde:

- Z = sklizeň na 1 ha při zavčelení
- Y = sklizeň z 1 ha bez zavčelení
- C = náklady na 1 q bez zavčelení
- D = náklady na 1 q se zavčelením.

Takto vypočtenou hodnotou se vynásobí celkový výnos v centech při zavčelení. Výsledné hodnoty dosahují poměrně vysokých částek.

Abychom mohli stanovit průměrnou hodnotu společných nákladů (N_s) a nákladů na ošetření semene (N_o/q), vypočítali jsme průměrné náklady na hektar (tab. VI). K výpočtu jsme vzali v úvahu průměrné hodnoty ošetřování a hnojení při výnosu 15 q/ha. Výši mezd jsme určili podle směrnic pro odměňování dělníků ve státních statcích, vydaných na podkladě výnosu ministra zemědělství z roku 1958. Peněžní hodnotu použitého materiálu a pohonných hmot jsme stanovili podle ceníků státních statků. V jednotlivých položkách práce strojů a potahů jsou zahrnuty i podíly denní údržby a přeježdění. Režie výrobní i celopodniková je stanovena procentem z vyplacených mezd podle některých státních statků. S ohledem na celkovou tendenci snižovat podíl režii a s ohledem na okolnost, že výsledná hodnota bude platná také pro jednotná zemědělská družstva, volili jsme procento režie pokud možno nízké. Podobným způsobem byl odhadnut i podíl běžných oprav a odpisů. Od celkové částky byla odečtena hodnota vedlejšího výrobku ve výši 25 q slámy à 13 Kčs. Výpočet byl učiněn pro dvě sklizňové alternativy:

- a) pro přímou kombajnovou sklizeň,
- b) pro tradiční způsob sklizně samovažacem s výmlatem na poli kombajnem z kaplíček.

Zarátované údaje v tabulce VI značí hodnotu nákladů na ošetření semene (N_o), které se sledují na jeden cent a rostou s výší sklizně. U naběhlých tunokilometrů traktorové a nákladní autodopravy nebyl pro malý počet vyčíslován zvláště podíl mezd. Podíl materiálních nákladů na krmení a ošetřování koní u potažní práce je stanoven odečtením podílu mezd od hodnoty, dané počtem spotřebovaných potažních hodin. Pro výpočet nákladů přímé kombajnové sklizně a sušení bylo použito literárních podkladů [Fábry, Nepustil (1958) a Vaněk (1958)]. Výsledné náklady na hlavní výrobek na hektar činí u přímé kombajnové sklizně (a) 2566 Kčs a u tradičního způsobu sklizně (b) 2731 Kčs.

Správnost těchto údajů jsme ověřili porovnáním s náklady na hlavní výrobek na hektar v provozu družstva a státních statků (tab. VII). Zjištěné údaje

VI. Teoretický výpočet nákladů na pěstování řepky ozimé (na 1 ha)

Ukazatel	Náklady			
	celkem Kčs		z toho mzdy Kčs	
příprava půdy: podmítka se zapravením chlévské mrvy, válení – Z-25, setová orba, smykování – Z-35, 3 × vláčení, 1 × válení – koňský potah	200,84		82,58	
hnojení: 200 q chlévská mrva, 2 q Thomasova moučka, 1,5 q dras. sůl, 1 q síran amonný, 1 q superfosfát, 1 q ledek vápenatý. Nalo- žení, doprava, rozházení, rozmetání před orbou a při setí, hnojení na list (ručně)	1242,60		186,10	
setí: zasetí koňským potahem (10 kg/ha), válení a vláčení – Z-25	55,78		19,32	
kultivace: 2 × vláčení, 4 × plečkování – koňský potah	154,00		89,02	
boj se škůdci: 2 × poprach, 60 kg dynocit-Azota – Z-25	195,30		29,20	
sklizeň (výnos 15 q):	a)	b)	a)	b)
a) přímá kombajnová sklizeň spletení do záhonů, sklizeň kombaj- nem ACD	180,20		120,20	
b) tradiční způsob sklizně obsekání ručně 200 bm, svázání, sečení samovazačem 6' – Z-25, postavení do kapliček, výmlat na poli kombajnem ACD		164,46 <u>125,90</u>		104,65 <u>65,90</u>
úklid slámy: naložení, odvoz, složení – Z-25 (25 q) – – hod. mzda	37,20		22,20	
úprava semene: odvoz k sušičce, naložení a složení, před- čistění, sušení (o 5%), dočistění, pytlová- ní, naložení, odvoz do VZ, složení (Tmáň- ská sušička, výnos 15 q)	<u>110,89</u>		<u>28,30</u>	
národní pojištění	57,60	62,72	57,60	62,72
celkem přímé náklady	2234,41	2349,69	634,52	689,99
	a)		b)	
výrobní režie – 54,5 % vyplacených mezd	346,16		376,36	
celopodniková režie – 36,3 % vyplac. mezd	230,76		250,91	
běžné opravy a odpisy	80,00		80,00	
celkem vlastní náklady	2891,33		3056,96	
hodnota vedlejšího výrobku (25 q slámy á 13 Kčs)	–325,00		–325,00	
náklady na hlavní výrobek (na 1 ha)	2566,33		2731,96	

VII. Náklady na hlavní výrobek na hektar řepky ozimé, zjištěné v provozu

Místo	Rok	Výměra ha	Náklady Kčs/ha	Výnos q/ha
Státní statek Hrušovany (okr. Znojmo)	1959	211,00	3046	11,74
	1960	94,00	2672	9,11
Státní statek Hostouň (okr. Domažlice)	1960	29,00	2818	6,70
	1961	62,00	2519	14,66
průměr 30 JZD z různých oblastí	1954	5,42	2067	10,92
	1955	5,83	2023	14,34
	1956	4,11	2353	15,43
	1957	3,10	2368	14,40
	1958	3,83	2546	13,64

(2023—3046 Kčs) se od výpočtu podstatně neliší. Údaje ve státních statcích byly získány vlastním šetřením, údaje z družstev nám poskytl Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, pobočka v Brně.

VIII. Rozčlenění teoreticky stanovených nákladů (N) na společné náklady (N_s) a náklady na ošetření semene (N_o)

	N		N_s		N_o	
	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%
a) přímá kombajnová sklizeň						
mzdy	576,92	100	548,62	95,10	28,30	4,90
režie, NP	634,52		603,43		31,09	
materiál	1599,89	100	1517,39	94,84	82,50	5,16
odpisy, běžné opravy	80,00		75,88		4,12	
náklady celkem	2891,33	100	2745,32	94,95	146,01	5,05
vedlejší výrobek	-325,00		-308,58		-16,42	
náklady na hlav. výrobek	2566,33		2436,74		129,59	
N_o/q					8,63	
b) tradiční způsob sklizně						
mzdy	627,27	100	533,07	84,98	94,20	15,02
režie, NP	689,99		586,36		103,63	
materiál	1659,70	100	1517,20	91,42	142,50	8,58
odpisy a běžné opravy	80,00		73,14		6,86	
náklady celkem	3056,96	100	2709,77	88,64	347,19	11,36
vedlejší výrobek	-325,00		-288,08		-36,92	
náklady na hlav. výrobek	2731,96		2421,69		310,27	
N_o/q					20,68	

K určení společných nákladů (N_s) a nákladů na ošetření semene (N_o) jsme rozčlenili celkové náklady (N) pro oba způsoby sklizně (a, b). Podíl režii a národního pojištění jsme rozdělili podle vyplacených mezd, podíl běžných oprav a odpisů podle hodnoty spotřebovaného materiálu a odpčet podílu hodnoty vedlejšího výrobku podle celkových vlastních nákladů. Výsledky jsou uvedeny v tabulce VIII.

Praktický příklad použití výpočtových vzorců

Do uvedených vzorců (1), (2) a (3) jsme dosadili pro praktickou demonstraci hodnoty, stanovené v tabulkách VI a VII. Výsledky uvádí tabulka IX.

IX. Započitatelná částka (ušetřené náklady) (U) za včelí opylení 1 ha řepky v Kčs ($k = 0,25$, $V = 15$ q/ha)

	Výpočtové vzorce		
	(1)	(2)	(3)
a) přímá kombajnová sklizeň	181,50	203,06	609,18
b) sklizeň tradičním způsobem	150,11	201,82	605,42

Pro použití u řepky přichází v úvahu jen výpočty podle vzorce (1) a (2), které se navzájem významně neliší a jsou úměrné reálnému zvýšení sklizně. Hodnoty podle vzorce (3) jsou příliš vysoké, jak již bylo upozorněno.

Závislost započitatelné částky na výši výnosu a nákladů

Pro posouzení vlivu hektarového výnosu a nákladů na výši započitatelné částky jsme propočítali několik případů při zachování stejných podmínek nesledovaných faktorů. Výsledky jsou uvedeny v tabulkách X a XI.

X. Závislost započitatelné částky (U) na výnosu

Výnos v q/ha	Výpočtový vzorec	
	(1) $N_{hv} = 2731$ Kčs, $N_o/q = 20$ Kčs	(2) $N_s = 2421$ Kčs
5	202,57 Kčs	201,75 Kčs
10	177,57 Kčs	201,75 Kčs
15	152,58 Kčs	201,75 Kčs
20	127,55 Kčs	201,75 Kčs
25	102,56 Kčs	201,75 Kčs
30	77,55 Kčs	201,75 Kčs

Z tabulek X a XI vidíme, že započitatelná částka podle vzorce (1) se zvyšuje se stoupajícími náklady a s klesajícím výnosem, a naopak, což je správné z hlediska zatěžování rostlinné výroby. Čím lépe rostlinná výroba hospodáří, tím

XI. Závislost započitatelné částky (U) na výši nákladů ($V = 15$ q/ha)

Náklady v Kčs $N_{hv} = N_s$	Výpočtové vzorce	
	(1)	(2)
1500	50,06 Kčs	124,98 Kčs
2000	91,65 Kčs	166,65 Kčs
2500	133,35 Kčs	208,35 Kčs
3000	174,97 Kčs	249,97 Kčs
3500	216,67 Kčs	291,67 Kčs

méně ji položka za včelí opylení zatíží. K oběma teoretickým tabulkám je třeba podotknout, že extrémní hodnoty nemohou být v praxi tak zřetelně vyhraněny, protože malým výnosům obvykle odpovídají i menší náklady na hektar a naopak. Výpočet podle vzorce (2) není závislý na výnosu, což je jeho nedostatkem, z něhož ale zároveň vyplývá určitá výhoda ve zjednodušení určení náhradní teoretické hodnoty, nejsou-li známy náklady. V takovém případě je možno místo vzorce a teoretické hodnoty společných nákladů udat přímo konečnou částku, která činí zaokrouhleně pro oba způsoby sklizně 200 Kčs/ha. Toto opatření doporučujeme používat jen ve výjimečných případech. Ekonomicky nejsprávnějším zůstává vzorec (1).

Diskuse

Vyjádření průměrného podílu včel na sklizni entomofilních plodin jak ve váhových jednotkách, tak v penězích — s ohledem na biologickou proměnlivost živého materiálu — není úkolem právě snadným. Rovněž realizace v praxi (za předpokladu dokončení průzkumu u nejdůležitějších entomofilních plodin) bude narážet na řadu obtíží, plynoucích ze zastaralých názorů na hodnocení jednotlivých odvětví zemědělské výroby. Vývoj zemědělské ekonomiky a organizace však směřuje k neustálému zpřesňování způsobů hodnocení výsledků zemědělské výroby, což je bezpodmínečně nutné ke kontrole a vědeckému řízení velkovýroby. Z provozního hlediska má velký význam jednoduchost opatření a výpočtů. V tomto ohledu je velmi cenné zjištění, že koeficient je stálý pro libovolný výnos a platí pro obě naše povolené odrůdy řepky ozimé. Zvýšení je nutno udávat koeficientem a nikoli procenty, protože v praxi známe jen nejvyšší výnos za účasti včel a nikoli výnos samosprašením. Tento 100 % výnos samosprašením může být určen jediné pokusem. Závažnou chybou je pokládat za 100 % výnosu bez včel výnos plánovaný.

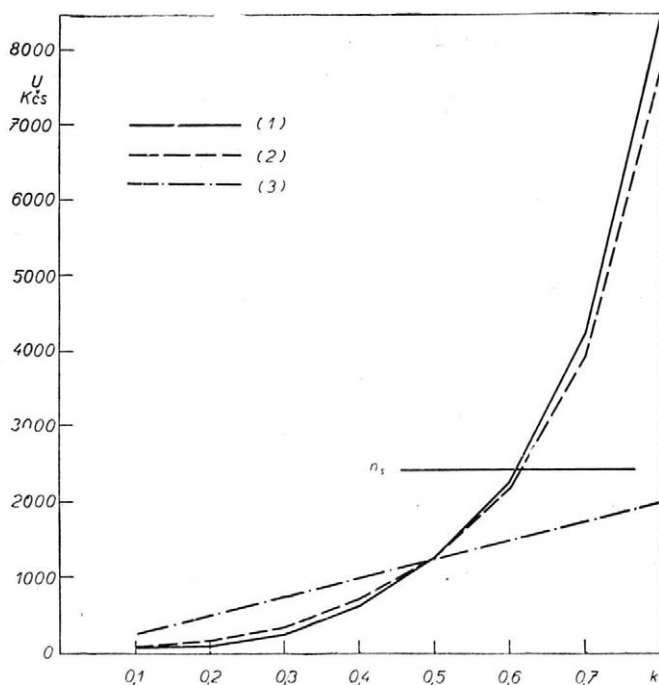
Z hlediska analýzy koeficientu je řepka v poměru k ostatním plodinám, zejména k vojtěšce a jeteli červenému, nejméně problematická. Zajištění náletu včel na řepku nečiní obtíže. Pro silnou vůni ji včely ochotně navštěvují, a to i v případech, kdy květy nemají nektar, což potvrzují i závěry Meyerhoffové (1958). Včela vniká k nektariím sosákem mezi tyčinkami, přičemž se nevyhnutelně musí dotknout jak tyčinek, tak i blizny.

Pro kontrolu jakosti opylení je jediné rozhodující sledování náletu. Norma počtu včelstev na hektar je jen orientační hodnotou. V práci byla stanovena minimální norma zavčelení, tj. 4 včelstva na hektar, zatímco ČSN 46 640 — chov včel předepisuje 3 včelstva. V tomto směru lze doporučit opravu ČSN 46 640.

V průběhu práce bylo sledováno zavčelení náhodně vybraných provozních porostů v různých podmínkách a bylo zjištěno špatné zajišťování opylení řepky

v provozu. Posuzováno z hlediska náletu, bylo dosaženo minimálního počtu 100 včel na 100 m² ve 28,3 % pozorování. Ve 28,3 % případů nedosahoval nálet minima pro nízké teploty a malý počet rozvitých květů a ve 43,4 % pozorování byl nálet nedostatečný v důsledku malého zavčelení.

Výpočtový vzorec pro stanovení peněžní hodnoty zvýšeného výnosu je o to cennější, čím obecnější je jeho platnost a širší možnost využití pro ostatní plodiny a různé koeficienty. Všechny tři vzorce [(1), (2), (3)] jsme z tohoto hlediska zhodnotili stanovením závislosti výše započitatelné částky na hodnotě koeficientu (graf 2). Z grafu vidíme, že při $k = 0,5$ všechny způsoby dávají stejnou

2.

hodnotu, která dosahuje 50 % společných nákladů (N_s). Při $k < 0,5$ dává nejnížší hodnoty vzorec (1), jen o nepatrně vyšší vzorec (2) a nejvyšší vzorec (3). Při $k > 0,5$ je postup přesně obrácený. Vzorec (1) a (2) při $k = 0,7$ dávají již hodnoty přesahující 100 % společných nákladů (N_s). Předpokládám ovšem, že průměrné koeficienty ostatních plodin nebudou většinou přesahovat hodnotu 0,5 (tj. zvýšení o 100 %). Pro případy vyššího koeficientu je třeba uvažovat o omezení platnosti vzorce stanovením nejvyšší přípustné hranice (např. 50 % společných nákladů). U vzorce (1) může teoreticky ve výjimečných případech (při nízkých nákladech, vysokém výnosu a malém koeficientu) být výsledek roven 0. Pro takové případy je třeba omezit platnost vzorce stanovením nejnížší spodní hranice (např. částkou 50 Kčs/ha). Omezení platnosti vzorce pro extrémní hodnoty je velmi lehce uskutečnitelné, protože v konečném návrhu proti praxi (po dokončení výzkumu ostatních základních entomofilních plodin) je třeba výsledky podat v přehledné tabulce, z níž by bylo možno přímo vyčíst patřičnou započitatelnou částku za opylení pro libovolnou plodinu, výnos a výši nákladů.

Základním vzorcem pro výpočet započitatelné částky zůstává vzorec (1). Jen v případě neznalosti výše nákladů přichází v úvahu použití paušálního poplatku 200 Kčs/ha, vypočteného podle vzorce (2). V případě neznalosti skutečných nákladů je možno uvažovat také o možnosti dosazení plánovaných nákladů do vzorce (1). Vzorec (3) nepřichází u řepky v úvahu. Bylo by možno ho využít snad jediné u plodin se zvláště vysokým koeficientem a s vysokým podílem hodnoty vedlejšího výrobku a nákladů na ošetření semene.

Předpokládáme, že způsob hodnocení podle vzorce (1) a (2) splňuje základní podmínky, o kterých byla zmínka v úvodu. O tom, že včelařství není tímto způsobem hodnocení přeceňováno, se můžeme přesvědčit z příkladu, propočteného na konkrétním případě jednoho státního statku vlastního 180 včelstev (koeficienty stanoveny literárně). Podle tohoto propočtu (V e s e l ý, 1959) má jedno včelstvo možnost získat za opylování podle intenzity využití 180—443 Kčs za rok. Uvážíme-li, že k zajištění bezztrátovosti včelařství je třeba dosáhnout asi 15 kg medového výnosu (1 kg medu za 22,50 Kčs) a celostátní průměr činí asi 5 kg, zjistíme, že tento způsob hodnocení je přiměřený (uvažujeme, že k zajištění rentability chybí celostátně zhruba 200 Kčs na včelstvo). I když s jistotou zaručuje rentabilitu včelařství za předpokladu řádného plnění všech opylovacích povinností, nikoli však za každých podmínek, což je prvořadou organizační nutností. Jinými slovy, vypočtené částky zaručují progresivitu celého opatření jak v rostlinné výrobě, tak v chovu včel. Náklady na dopravu včelstev ke kulturám, o jejichž formu účtování se vedou často spory, se při tomto způsobu hodnocení mohou účtovat k tíži včelařství, což lépe odpovídá skladbě účetní osnovy v rozdělování nabíhajících nákladů.

V praxi může také nastat případ, že nálet nebo zavčelení nebudou odpovídat minimální normě. Při nedostatečném náletu samozřejmě nelze částku za opylení přiznat vůbec, je-li však nálet dostatečný, ale počet přisunutých včelstev na hektar je průkazně nízký (na náletu se podílejí včely neznámého původu), lze uvažovat o možnosti úměrného krácení celkové započitatelné částky.

Navržené opatření dává současně předpoklady k prémiování zainteresovaných pracovníků v chovu včel a v rostlinné výrobě podle splnění opylovacích úkolů.

Z á v ě r

Cílem této studie bylo přispět k obsáhlému problému ekonomického hodnocení opylovací činnosti včel stanovením základních údajů pro řepku ozimou s ohledem na konečný návrh způsobu účtování peněžních částek za opylování. Z výsledků práce vyplývají tyto závěry:

1. Průměrné váhové zvýšení výnosu řepky ozimé zásluhou včel vypočteme násobením celkového výnosu koeficientem 0,25 (zvýšení o 33 %), který je platný pro obě naše povolené odrůdy (Slapskou a Třebíčskou) a není závislý na celkové výši sklizně dosažené za účasti včel. Výsledky jsou variačně statisticky průkazné.

2. Cizorodě opylené rostliny rychleji odkvétají a zraní je vyrovnanější, což zmenšuje zklizňové ztráty.

3. Na celkovém zvýšení sklizně řepky v důsledku cizorodého opylení (*allogamie*) se podílejí divocí opylovači jen asi 3 %, včela medonosná 97 %.

4. Koeficient je platný za předpokladu minimálního náletu 100 včel na 100 m² v plném květu porostu za vhodných povětrnostních podmínek pro let včel. Sledování náletu je základem kontroly jakosti opylení. Minimální nálet zajišťuje

přisunutím čtyř včelstev na hektar. Včely nalétají na řepku velmi ochotně i bez drezúry. O opylovací hodnotě návštěv květů včelami nelze pochybovat. Provozní prověrkou jsme zjistili, že většina řepkových porostů není dostatečně opylována.

5. Započitatelnou částku (U) za včelí opylení vypočteme podle vzorce (1):

$$U = z \left(\frac{N_{hv}}{V-z} - \frac{N_{hv}}{V} - N_o/q \right)$$

K výpočtu je třeba znát celkový výnos (V) a náklady na hlavní výrobek (N_{hv}), na nichž je vypočtená částka také závislá. Hodnota části nákladů na ošetření semene (N_o/q) se dosazuje do vzorce jako vypočtená konstanta. Zvýšení (z) se vypočte násobením celkového výnosu (V) koeficientem (k). Při přímé kombajnové sklizni činí započitatelná částka (při $V = 15$ a $N_{hv} = 2566$) 181 Kčs, a při sklizni samovazačem 150 Kčs/ha.

6. Nejsou-li známy skutečné ani plánované náklady, můžeme hodnotit opylovací činnost včel na řepce částkou 200 Kčs za hektar, která byla vypočtena podle vzorce (2) na podkladě teoretického stanovení společných nákladů (N_s).

7. Výsledky lze praxi předat v přehledných tabulkách, které umožní rychlé, jednoduché a jednoznačné stanovení započitatelné částky pro libovolnou plodinu, koeficient, výši sklizně a nákladů na hlavní výrobek.

8. Realizace opatření v konečném návrhu pro více plodin zajistí ekonomicky správné hodnocení chovu včel, a tím i podmínky pro jeho rozvoj v socialistickém sektoru a zvýšení výnosů entomofilních plodin v důsledku řádného využití opylovací kapacity včelařských závodů. Včelařství není jako obor přeceňováno a částky zatěžující rostlinnou výrobu jsou zdůvodnitelné a úměrné celkově vynaloženým nákladům a zvýšení výnosu. V návrhu je pamatováno na vytvoření předpokladů pro organizační skloubení v zemědělské velkovýrobě jak po stránce organizace práce a kontroly, tak i hmotné zainteresovanosti pracovníků.

9. Ve státní normě ČSN 46 6640 doporučujeme zvýšit počet včelstev, nutných k řádnému opylení jednoho hektaru řepky ozimé, ze 3 na 4 včelstva.

Literatura

1. Bulánek F.: Vyjádření ekonomického efektu řízeného opylování kultur včelami. Dílčí závěrečná zpráva. Výzkumný ústav včelařský, Dol u Libčic, 1961. —
2. Dolan M.: Včelár 1958, 2:18, 1958. —
3. Fábry A., Nepustil J.: Hospodárná sklizeň ozimé řepky. Zemědělské aktuality 36. SZN Praha, 1961. —
4. Herzig, Knorr, Koudela, Řečka: Základy krmné techniky. Brázda Praha 1951. —
5. Jurda V., Kubíček K.: Včela - velký pomocník při zvyšování hektarových výnosů u řepky olejné. Včelařství 90/7: 110, 1956. —
6. Kalus, Suchánek: Ozimá řepka, SZN Praha, 1955. —
7. Kolektiv: Praktická agrotechnika. SZN Praha, 1959. —
8. Koutenský J.: Opylovací účinek včely medonosné na zvýšení hektarových výnosů řepky olejné a hořčice bílé. Sborník ČSAZV - Rostlinná výroba, 5/4: 571-582, 1959. —
9. Lisý E.: Hospodářské hodnocení opylovací činnosti včel. Dílčí závěrečná zpráva. Výzkumný ústav včelařský, Dol u Libčic, 1961. —
10. Meyerhoff G.: Zum Sammelverhalten der Biene im Raps. Leipziger Bienenzeitung 72/6: 164-165, 1958. —
11. Moreaux R.: Práce létavky - český překlad. Odborné včelařské překlady 5/:

15-17, 1960. — 12. Paikert F.: Výzkum zvyšování hektarových výnosů ozimé řepky pomocí včel, včetně propracování techniky kočování. Závěrečná zpráva. Výzkumná stanice ČSAZV, Opava, 1961. — 13. Ponomareva E. G., Kopelkijevskij G. V.: Пчелоопыление - дополнительный резерв повышения урожайности насекомоопыляемых сельскохозяйственных культур. Достижения науки и передовой опыт в пчеловодстве, стр. 258. Selchozgis, Moskva, 1954. — 14. Schönfeld A.: Význam olejnin pro včelařství. Časové otázky zemědělské, 45:108-112, 1935. — 15. Stručný popis povolených odrůd hospodářských plodin. ÚKZÚZ Praha, 1952. — 16. Vaněk K.: Sušení zrní, SZN Praha, 1958. — 17. Veselý V.: Finanční hodnocení opylovací činnosti včel. Včelařství 93/6/: 90-91, 1959. — 18. Veselý V.: Podíl včel na výnosech řepky. Včelařství 94/5/: 70-71, 1960.

Выражение экономической эффективности опыляющей деятельности пчел на озимом рапсе

Пчеловодство до сих пор оценивается только по своей непосредственной продукции (главным образом выход меда), тогда как опыляющая деятельность пчел экономически не учитывается. Поэтому в сравнительно слабых условиях медосбора ЧССР случается, что в большинстве пчеловодческих хозяйств оказываются убыточными со всеми экономическими последствиями, которые неблагоприятно отражаются на развитии пчеловодства и на обеспечении опыления энтомофильных культур.

Настоящая работа представляет собой вклад в решение обширной проблемы экономической оценки опыляющей функции пчел. Она занимается установлением основных данных для вычисления денежной суммы, которая приписывалась бы в пользу пчеловодства у озимого рапса. Из результатов работ вытекают следующие заключения:

1. Среднее весовое повышение урожая озимого рапса, благодаря опылению пчелами, вычисляется путем умножения валового урожая на коэффициент 0,25 (повышение на 33 %), который действителен для обоих наших районированных сортов рапса (Слапский и Тршебичский) и не зависит от общего размера достигнутого урожая при участии пчел. Результаты вариационно-статистически достоверны.

2. Чужеродно опыленные посевы быстрее отцветают и их созревание более дружное, что сокращает потери во время уборки.

3. В общем повышении урожая рапса вследствие чужеродного опыления (аллогамия) дикие опылители участвуют лишь в пределах 3 %, тогда как пчела медоносная — 97 %.

4. Коэффициент действителен при условии минимального налета 100 пчел на 100 м² посевов при полном цветении культуры при благоприятных для лета пчел погодных условиях. Наблюдение за налетом пчел является основой контроля качества опыления. Минимальный налет можно обеспечить путем помещения 3—4 пчелосемей на гектар посевов. Пчелы налетают на рапс очень охотно и без дрессировки. Об опылительном значении пчелиных налетов нет никаких сомнений. В результате производственной проверки мы установили, что большинство рапсовых посевов опыляется недостаточно.

5. Зачетная стоимость пчелиного опыления (U) вычисляется по формуле (1):

$$U = z \left(\frac{N_{hv}}{V-z} - \frac{N_{hv}}{V} = N_o/q \right)$$

Для вычисления необходимо знать валовой урожай (V) и производственные затраты на главный продукт (N_{hv}), от которых также зависит вычисленная сумма. Величина части затрат на обработку посевного материала (N_o/q) подставляется в формулу в качестве вычисленной константы. Повышение (Z) вычисляется путем умножения валового урожая (V) на коэффициент (K). При прямой комбайноуборке подлежащая учету сумма (при $V = 15$ и ($N_{hv} = 2566$) составляет 181 крону, а при уборке сноповязалкой — 150 крон на гектар.

6. Когда неизвестны ни фактические, ни плановые затраты. опыляющую деятельность пчел на рапсе можно оценивать общей суммой 200 крон на гектар, которая была вычислена по формуле (2) на основе теоретического определения средних общих затрат на гектар (N_s).

7. Результаты можно предоставить сельскохозяйственному производству в наглядной таблице, которая позволит быстро, просто и однозначно определять зачетные суммы для любой культуры, коэффициент, размер урожая и затрат на главный продукт.

8. Реализация мероприятий в окончательном проекте для большего числа культур обеспечит экономически правильную оценку пчеловодства, а тем самым и условия его развития в социалистическом секторе, а также и оценку повышения урожая энтомофильных культур вследствие правильного использования опыляющей мощности пчеловодческих хозяйств. Проект предусматривает обеспечение прогрессивности мероприятий как для пчеловодства, так и для полеводства. Пчеловодство как отрасль не переоценивается и суммы, приходящиеся на него за счет полеводства, обоснованы и соразмерны общим затратам и весовому повышению урожая. В проекте предусматривается создание предпосылок для организационной согласованности в сельскохозяйственном крупном производстве как в отношении организации труда и контроля, так и материальной заинтересованности работников.

Über die ökonomische Wirksamkeit der Bestäubungstätigkeit der Bienen auf dem Winterraps

Die Bienenzucht wird bisher nur nach der direkten Produktion (hauptsächlich nach dem Honigertrag) bewertet und die Bestäubungstätigkeit ist ökonomisch nicht festgestellt. Bei den verhältnismäßig weniger günstigen Trachtbedingungen der ČSSR kommt es aus diesem Grunde vor, daß die Mehrheit der Bienenzuchtbetriebe einen Defizit mit sämtlichen wirtschaftlichen Folgerungen aufweist, die sich bei der Entfaltung der Bienenzucht und Sicherung der Bestäubung entomophiler Pflanzen ungünstig auswirken.

Diese Arbeit stellt einen Beitrag zur Lösung des umfangreichen Problems der ökonomischen Bewertung der Bestäubungstätigkeit der Bienen dar. Sie befaßt sich mit der Bestimmung grundlegender Angaben für die Berechnung des Betrages, der

bei Winterraps zugunsten der Bienenzucht gerechnet wird. Aus den Arbeitsergebnissen konnten nachstehende Schlußfolgerungen gezogen werden:

1. Die durchschnittliche gewichtsmäßige Ertragssteigerung bei Winterraps infolge der Tätigkeit der Bienen wird durch Multiplizieren des Gesamtertrages mit dem Koeffizienten 0,25 (Erhöhung um 33 %) errechnet, der seine Gültigkeit für beide unsere anerkannte Sorten (Slapská und Třebíčská) gültig und von der Gesamthöhe des erzielten Ertrages unter Teilnahme von Bienen unabhängig ist. Die Ergebnisse sind variationsstatistisch nachweisbar.

2. Die mit fremdem Pollen bestäubten Bestände blüten schneller ab und die Reife ist ausgeglichener, wodurch die Ernteverluste vermindert werden.

3. An der gesamten Ernteertragssteigerung bei Winterraps infolge der Fremdbefruchtung (Allogamie) beteiligt sich die Honigbiene mit 97 % und andere Befruchter nur mit 3 %.

4. Der Koeffizient ist gültig unter Voraussetzung eines Befluges von minimal 100 Bienen je 100 qm bei Vollblüte des Bestandes unter geeigneten Witterungsbedingungen für den Flug der Bienen. Die Verfolgung des Befluges bildet eine Unterlage für die Kontrolle der Bestäubungsqualität. Der minimale Beflug wird durch Annäherung von 3—4 Bienvölkern je Hektar gesichert. Die Bienen befliegen den Raps mit Vorliebe, auch ohne Dressur. Der Bestäubungswert der Bienenbesuche ist ohne Zweifel. Durch Betriebsüberprüfung konnten wir feststellen, daß die Mehrheit der Rapsbestände nicht genügend bestäubt wird.

5. Die verrechenbare Summe für die Bestäubung durch Bienen (U) wird nach nachstehender Formel (1) ausgerechnet:

$$U = z \left(\frac{N_{hv}}{V-z} - \frac{N_{hv}}{V} - N_{o/q} \right).$$

Zur Ausrechnung muß der Gesamtertrag (V) und die Kosten für das Haupterzeugnis (N_{hv}) bekannt sein, von denen die ausgerechnete Summe auch abhängig ist. Der Wert des Teils der Kosten für die Aufbereitung von Samen ($N_{o/q}$) wird in die Formel als ausgerechnete Konstante eingesetzt. Die Steigerung (z) wird durch Multiplizieren des Gesamtertrages (V) mit dem Koeffizienten (k) ausgerechnet. Bei direkter Vollernte beträgt die verrechenbare Summe (bei $V = 15$ und $N_{hv} = 2566$) 181 Kčs und bei der Binderernte 150 Kčs je Hektar.

6. Falls weder die tatsächlichen noch die Plankosten bekannt sind, kann der Wert der Bestäubungstätigkeit der Bienen auf dem Raps mit einem Pauschalwert von 200 Kčs bewertet werden; dieser Wert wurde nach der Formel (2) auf Grund der theoretischen Feststellung von durchschnittlichen gemeinsamen Kosten je Hektar (N_s) berechnet.

7. Die Ergebnisse können an die Praxis in einer Übersichtstafel übergeben werden, die eine rasche, einfache und eindeutige Bestimmung der verrechenbaren Summe für beliebige Pflanze, Koeffizient, Erntemenge und Kosten für das Hauptprodukt ermöglicht.

8. Die Realisierung der Maßnahmen im endgültigen Vorschlag für mehrere Pflanzen wird eine ökonomisch richtige Bewertung der Bienenzucht, und dadurch auch Bedingungen für ihre Entwicklung im sozialistischen Sektor sowie auch die Ertragssteigerung bei entomophilen Pflanzen infolge einer richtigen Ausnützung der Bestäubungskapazität der Bienenzuchtbetriebe sichern. In dem Entwurf wird mit der Sicherung der Fortschrittlichkeit der Maßnahmen für die Bienenzucht sowie für die pflanzliche Produktion gerechnet. Die Bienenzucht wird als Fachgebiet nicht überschätzt und die die pflanzliche Produktion belastenden Beträge sind begründet und den insgesamt aufgewandten Kosten und der gewichtsmäßigen Ertragssteigerung angemessen. In dem Vorschlag rechnet man mit der Bildung von Voraussetzungen für eine organisatorische Verknüpfung in der landwirtschaftlichen Großproduktion sowohl seitens der Organisation der Arbeit und Kontrolle als auch der materiellen Interessiertheit der Mitarbeiter.

PŘÍSPĚVEK K OBJASNĚNÍ POJMU INTENZITY ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY A K JEJÍMU KVANTITATIVNÍMU VYJÁDRĚNÍ

V poslední době byla v oblasti zemědělské ekonomiky věnována velká pozornost otázkám intenzity zemědělské výroby. Projevilo se to jak v diskusích na vědeckých pracovištích, tak v zaměření obhajovaných vědeckých prací a publikací.

V časopise „Zemědělská ekonomika“ byly názory na pojetí intenzity zemědělské výroby formulovány zejména v č. 4/1961 prof. dr. Fr. L o m e m a v monotematickém dvojčísle 8—9/1961 CSc. inž. Frant. Ku b á t e m. K těmto názorům bych se chtěl vyjádřit a současně formulovat vlastní pojetí podstaty a vyjádření intenzity zemědělské výroby. Nemohu se ovšem, při zdůvodňování naprosto odlišného pojetí této kategorie, zcela vyhnout některým metodologickým otázkám analýzy ekonomických kategorií.

Prof. L o m začíná analýzu intenzity zemědělské výroby vysvětlením všeobecného pojmu intenzity a jejího obsahu. Proti tomuto, víceméně etymologickému přístupu k vysvětlení pojmu, by se nedalo celkem nic namítat, kdyby závěry o podstatě intenzity ve fyzice nebyly mechanicky přenášeny do oblasti ekonomiky průmyslu a pak koneckonců i do zemědělské ekonomiky. Proto také nelze zcela souhlasit s tím, že intenzitu průmyslové výroby (pokud ji chápeme jako ekonomickou kategorii, k čemuž jsme oprávněni nadpisem odstavce „*Pojem intenzity v ekonomice průmyslu*“) je možno, jak píše prof. L o m, definovat „jako mohutnost (množství) výrobního toku, jež projde v jednotlivých výrobních článcích za jednotku času, nejčastěji za jednu hodinu.“ Již proto ne, že v ekonomické vědě neobvyklý pojem „výrobní tok“, použitý prof. L o m e m v definici „*označuje pohyb daného množství rozpracovaného výrobku nebo výrobku v jednotlivých článcích výrobního procesu, a to od vzetí suroviny do zpracování až do ukončení hotového výrobku*“ (str. 310). Podle mého názoru jde zde o záměnu ekonomické kategorie kategorií technickou, resp. technickým parametrem, vyjadřujícím účinnost výrobního zařízení nebo výrobního článku, které mají ekonomický obsah, ale samy nejsou ekonomickými kategoriemi. Tento rozpor koneckonců zcela formuluje sám autor, když píše v témže odstavci: „*Výraz „intenzita“ v průmyslo-*

vých výrobních procesech, ..., je používán přesně v témže smyslu jako ve fyzice.“ Domnívám se, že z vymezení předmětu přírodních a technických věd na jedné straně a ekonomických věd na druhé straně, je apriorně vyloučeno používání pojmů, které mají význam kategorie „*presně v témže smyslu*“ v obou sférách.

Nebudu se zabývat důsledky tohoto pojetí intenzity, které se projevují v pasáži o ekonomice průmyslu dále. Upozorňuji zde jen na problematičnost definice výrobní kapacity, která se dá v pojetí prof. L o m a ztotožnit s intenzitou, vysvětlenou jako hodinová kapacita výroby. V této pasáži nelze také přejít nesprávnost odkazu na 437. str. I. dílu M a r x o v a „*Kapitálu*“. Autor zde odtrhuje slova *extenzita práce* a slovo *extenzita* pak staví proti pojmu *intenzita výroby*. *Extenzita práce* je její kvantitativní určení v počtu časových jednotek nebo vedle sebe v prostoru současně fungujících pracovních sil. Nemůže být proto „*extenzita*“ sama o sobě způsobem zvyšování průmyslové výroby.

Po uvedení zvláštností zemědělské výroby odpovídá prof. L o m na otázku „*do jaké míry lze použít i v zemědělství obecných definic intenzity, kterých se používá např. v průmyslové ekonomice*“ (str. 312). Konstatuje především, že „*intenzita zemědělské výroby je rovněž pojmem dynamickým ve shodě s obecným významem intenzity. Označuje mohutnost „výrobního toku“ v zemědělství, tedy m n o ž-*

ství hmot (podtrhl V. B.), *jež je zpracováno na výrobek. Intenzifikace pak je činnost, již působíme* (podtrhl V. B.) (prostřednictvím nákladů jako v průmyslu), *aby mohutnost, výrobního toku byla větší, než byla dříve při téže velikosti zemědělského závodu.* Dříve než zaujmeme stanovisko k těmto tezím, uveďme ještě souhrnnou a zásadní odpověď prof. L o m a na položenou otázku: „V podstatě je obecný pojem intenzity platný v zemědělství i v průmyslu, vyjadřuje-li nikoliv výsledky výroby, nýbrž dynamickou činnost, která způsobila danou mohutnost výrobního toku a vedla k žádaným výsledkům výroby. Takto vymezená intenzita není v zemědělství se svým odlišným procesem výroby změřitelná, protože nedovedeme určit velikost výrobního toku za kratší časovou jednotku. Intenzitu lze v zemědělství měřit jen hlavními výsledky hospodaření, tj. vlastními náklady a hrubou produkcí. Z tohoto důvodu se přesunula, přesmykla sama definice intenzity na měřítka intenzity v zemědělství, jimiž jsou náklady a produkce“ (str. 313).

V první části citovaných tezí, která je současně definicí intenzity zemědělské výroby, jsme podtrhli slova „množství hmot“. Dokazují nám jenom to, co již bylo konstatováno při kritice úvodu celé problematiky, tj., že závěry o podstatě intenzity v oblasti přírodní a technické jsou mechanicky přenášeny do oblasti ekonomické. Ekonomická věda zkoumá „pohyb hmot“ (tj. užitných hodnot) a působení přírodních sil jen jako nositele, ztělesnění, resp. nástroj lidské činnosti cílevědomě směřující k tvorbě užitných hodnot. Tato činnost, tj. práce, se uskutečňuje, jak píše M a r x, „uvnitř určité společenské formy a jejím prostřednictvím“, ¹⁾ tj. v rámci určitých výrobních vztahů, jichž je konečnou sama podstatou. Uvedené pojetí intenzity a intenzifikace znemožňuje, jak vyplývá z citovaných tezí, formulovat rozdíl a vztah mezi nimi. Vyplývá to také ze zdůrazňování dynamičnosti intenzity zemědělské výroby a ze subjektivizace intenzifikačního procesu.

Z hlediska vysvětlení podstaty intenzity zemědělské výroby jsou ovšem mnohem vážnější citované závěry prof. L o m a. Lze je stručně shrnout takto: Intenzita výroby není v zemědělství měřitelná. Lze ji zde měřit jen vlastními náklady a hrubou produkcí. Proto se její definice „přesmykla“ na její měřítka (byla nahrazena jejím měřítkem). Kdyby situace, konstatovaná v těchto závěrech,

byla dále kritizována a řešena, nebylo by důvodů s nimi nesouhlasit. Autor však toto hledisko akceptuje a dále z něho vychází. Svědčí o tom skutečnost, že rozeznává „definici intenzity jako hrubé produkce na hektar zemědělské půdy“ a „definici intenzity zemědělské výroby, již se rozumí množství společenské práce (vlastních nákladů), vynakládaných ročně na hektar zemědělské půdy k dosažení vyšší hrubé produkce“ (str. 314-5).

* * *

Upozornění na záměnu podstaty a měřítka můžeme u prof. L o m a považovat za pozitivní poznatek. Takové upozornění však nenajdeme u inž. K u b á t a, ačkoliv jeho přístup ke zkoumání kategorie intenzity zemědělské výroby je v podstatě shodný s přístupem prof. L o m a právě v tom, že:

1. nahrazuje definici podstaty intenzity zemědělské výroby jejím vyjádřením a měřítkem a

2. rozeznává dvojí definici intenzity zemědělské výroby, které svým obsahem odpovídají dvojí definici prof. L o m a.

Přitom však způsob, jakým dospívá ke svým závěrům, ještě více nutí k zamyšlení nad metodologickými problémy ekonomických věd, speciálně zemědělské ekonomiky.

Nalezení uspokojivého vysvětlení podstaty intenzity zemědělské výroby znemožňuje inž. K u b á t o v i především formulace problému a výlučně empirický přístup k jeho řešení. Vždyť při zkoumání podstaty takového ekonomického jevu jako je intenzita zemědělské výroby, a při jeho teoretické formulaci, nemůže jádro problému spočívat v tom, zda „má intenzita zemědělské výroby zahrnovat v sobě zároveň účelnost vynakládaných prostředků a práce na jednotku zemědělské plochy“ (Zemědělská ekonomika č. 8—9/1961, str. 592) a jakým způsobem tato formulace řeší vykonstruovaný jedinečný případ. V konfrontaci s těmito a priori položenými požadavky hodnotí pak inž. K u b á t jednotlivá pojetí a vyjádření intenzity zemědělské výroby podle toho, jak je splňují. Je samozřejmé, že touto cestou nemůže dojít k žádné vlastní pozitivní formulaci kategorie intenzity zemědělské výroby. Do jaké míry je metoda poznání u autora převrácená, svědčí jeho názor, že „kritériem správnosti teoretické koncepce pojmu intenzity zemědělské výroby je především její způsob vyjádření daného momentu intenzifikačního procesu“ (str. 599). Avšak i když považujeme intenzitu zemědělské výroby za daný moment intenzifikačního procesu, musí nám být její teoretická koncepce kritériem správnosti jejího způsobu

¹⁾ K. Marx, Ke kritice politické ekonomie, SNPL, Praha, 1953, str. 159.

bu vyjádření a ne naopak. Tento způsob vyjádření může přesněji nebo méně přesně odrážet její podstatu, kterou však musíme znát a teoreticky formulovat. Domníváme se, že v žádném případě nemůže k poznání podstaty kategorie intenzity zemědělské výroby přispět zavedení dvou nových pojmů definovaných vzorci (znaky), jak se o to pokusil inž. Kubát zavedením „dvou intenzit“.

Závěry, které jsem předeslal, bych chtěl nyní ilustrovat na formulacích inž. Kubáta.

Velmi potěšitelným jevem je skutečnost, že se stále častěji zdůrazňuje nutnost teoretického zpracování otázek, čímž také inž. Kubát uvádí a zdůvodňuje své publikace. V úvodu k článku o zjišťování intenzity zemědělské výroby píše: „*Vyjasnění a upřesnění pojmu a podstaty intenzifikačního procesu je nezbytné především pro konstrukci ukazatelů, podle nichž bude průběh intenzifikačního procesu v jednotlivých zemědělských závodech zjišťován, posuzován a hodnocen*“ (str. 605). To je přístup, s nímž lze plně souhlasit. Jiná otázka je, zda jej inž. Kubát ve svých pracích realizuje. Podle mého názoru je u něho nejasnost výkladu podstaty intenzity zemědělské výroby způsobena do značné míry právě protikladným pojetím otázky. Neboť, jak jsme již řekli, místo aby posuzoval používané způsoby vyjádření intenzity zemědělské výroby z toho hlediska, do jaké míry odpovídají její podstatě, posuzuje správnost různých pojetí podstaty danými formami jejího vyjádření. To se nejvýrazněji projevuje při kritice tzv. třetího směru, který vyjadřuje intenzitu zemědělské výroby „*jak množstvím na jednotku plochy vynaložené práce, tak výrobním výsledkem dosaženým z této plochy*“ (str. 595). „*Hromadili se zde,*“ píše inž. Kubát, „*jednotlivé souvislosti, které — a to je třeba zde zdůraznit — je prakticky vůbec nemožné vyjádřit jedním ukazatelem, pak se nutně dostáváme k otázce, jak je třeba se na tuto definici dívat*“ (str. 596). V závěru rozboru pak píše: „*Použití celkové definice se dostává do rozporu s konkrétní skutečností*“ (str. 597).

Nejde nyní o to, zda kritizované pojetí intenzity zemědělské výroby je správné, ale o přístup inž. Kubáta k jeho hodnocení. V podstatě odmítá pojetí tzv. třetího směru — i když mu, jak sám píše, „*nelze upřít racionální jádro*“ — proto, že je nelze vyjádřit jedním ukazatelem, z čehož konečkonců odvozuje jeho nepoužitelnost v praxi. Rozbor mezi obecným pojetím podstaty intenzity zemědělské výroby a použitím jejího obecného

vyjádření ke zkoumání jednotlivých konkrétních jevů skutečně existuje. Vyplývá nutně ze vztahu obecného a zvláštního, resp. jedinečného, vůbec. Jiná otázka je, jak přistoupíme k řešení tohoto rozporu. Rozhodně nelze akceptovat přístup inž. Kubáta směřující k přizpůsobení výkladu obecné podstaty jevu konkrétním formám jeho vyjádření, jak jsme na to již upozornili při hodnocení tzv. dvojí definice intenzity. V této definici dochází současně ke ztotožnění podstaty intenzity zemědělské výroby se způsobem vyjádření stavu intenzifikačního procesu.

Protože inž. Kubát konečkonců neklasifikoval kategorii intenzity zemědělské výroby, nevysvětlil její podstatu, její vztah k produktivitě práce a neurčil činitele, kteří intenzifikační proces rozhodujícím způsobem ovlivňují, nemohl splnit úkol, který si vytkl ve svém druhém článku, tj. „*důsledně a systematicky roztrždit ukazatele intenzity zemědělské výroby... a podat zároveň metodický návrh jejich použití v zemědělské praxi*.“ (str. 606 Citát byl zobecněn vypuštěním slov „*i intenzity zemědělského provozu*“.)

Roztržení ukazatelů staví inž. Kubát především na svém rozdělení dříve jednotného pojmu intenzity zemědělské výroby na dva, tj. na intenzitu zemědělské výroby a intenzitu zemědělského provozu. Ztotožnění podstaty jevu s jeho způsobem vyjádření znemožňuje autorovi kritické hodnocení tohoto způsobu vyjádření a vymezení hranic jeho použití, resp. ho odvádí i od snahy najít vyjádření vhodnější a přesnější. To platí u skupin znaků „*obou intenzit*“. Velmi výrazně se teoretická nejasnost pojmu projevuje při třídění a hodnocení ukazatelů (znaků) tzv. intenzity provozu, především „*ukazatelů komplexních*“. Autor zde především naráží na nerozřešenou otázku vztahu intenzity zemědělské výroby a produktivity práce. Při výkladu „*ukazatele vlastních nákladů*“ píše: „*... bylo zdůrazněno, že proces intenzifikace zemědělské výroby je úzce vázán (podílel V. B.) na trvalé zvyšování produktivity práce*“ (str. 608). Z toho pak dělá závěr o vhodnosti „*ukazatele vlastních nákladů*“, neboť vyjadřuje „*nejen celkový úhrn vynaložené práce na hektar zemědělské půdy, ale též vzájemný poměr obou jejích složek (podíl mrtvé a živé práce)*“ (str. 608). Pomineme-li nelogičnost tohoto závěru samotného, neboť autor sám před ním upozorňuje, že rozhodujícím znakem růstu produktivity práce je snižování celkového množství práce (při současném zvyšování podílu mrtvé práce), vynaložené na výrobu kaž-

dé jednotky vyrobené produkce, nemůžeme pominout nejasnost, deklarativnost a nejednotnost tímž autorem formulovaných názorů na vztah produktivity práce a intenzity zemědělské výroby (resp. tzv. intenzity provozu).

Mimo právě citovanou pasáž se s nimi v uvedených publikacích inž. Kubáta setkáváme ještě dvakrát. Při kritice tzv. třetího směru v pojetí intenzity zemědělské výroby píše: „...toto porovnání (koncentrace výrobních sil s množstvím vyrobené produkce, V. B.) musí mít nějakou konkrétní formu — pak se ovšem dostáváme k něčemu, co nám vyjadřuje efektivnost vynaložených výrobních prostředků a práce, popř. uvažujeme-li spotřebu vynaložené společenské práce, produktivitu práce. Toto stanovisko by bylo potud správné, pokud bychom o intenzitě zemědělské výroby uvažovali jako o kategorii nadřazené produktivitě práce, ..., která v sobě obě jmenované ekonomické kategorie zahrnuje. Protože tomu tak není...“ (str. 596). Konečně, při hodnocení „pojetí, které intenzitu zemědělské výroby vyjadřuje jen jako množství výrobních prostředků a práce vynakládané na jednotku plochy,“ čteme: „Konfrontace ukazatelů intenzity zemědělské výroby s ukazateli jiných ekonomických kategorií je zde tedy pro regulaci intenzifikačního procesu nezbytná. Projev růstu, stagnace či poklesu ukazatelů těchto kategorií je současně kritériem průběhu intenzifikačního procesu a podle tohoto projevu je také celý intenzifikační proces posuzován.“ (str. 598). Je zřejmé, že se autor ocitl v této otázce v bludném kruhu, neboť

1. tvrdí, že ukazatel produktivity práce je kritériem průběhu intenzifikačního procesu;

2. současně tvrdí, že intenzita zemědělské výroby není nadřazena kategorii produktivity práce v zemědělství a že ji v sobě nezahrnuje;

3. se však pokouší konstruovat vzorec tzv. intenzity provozu tak, aby vyjadřoval, že proces intenzifikace zemědělské výroby je „úzce vázán“ na trvalé zvyšování produktivity práce.

Za těchto podmínek je pro čtenáře vskutku obtížné dopřít se autorova názoru na vztah produktivity práce a intenzity zemědělské výroby. Vnučuje se otázka, zda jeho pojetí podstaty intenzity zemědělské výroby vysvětlení tohoto vztahu umožňuje.

Je samozřejmé, že z hlediska pojetí podstaty intenzity zemědělské výroby by bylo možno uvažovat o správnosti a úplnosti autorem třídných znaků, praktickém významu a označení jím navrže-

ných tzv. kontrolních stupňů intenzity výroby a provozu atd., avšak to jsou v poměru k pojetí kategorie druhotné otázky.

* * *

Závěrem poznámek k názorům inž. Kubáta si ještě všimneme jeho způsobu hodnocení a aplikace myšlenek a citátů klasiků marxismu-leninismu o problémech intenzity zemědělské výroby.

Je skutečností, že kategorie intenzity zemědělské výroby není u Marxe obecně definována, neboť Marx se k ní vyjadřuje jen příležitostně, především při zkoumání diferenciální renty jako zvláštní formy nadhodnoty. Proto také, pokud hovoří o procesu intenzifikace zemědělské výroby, zkoumá ho jen v jeho specifické kapitalistické podobě. Právě tak Lenin, který zkoumá proces intenzifikace zemědělské výroby výslovně jako „hlavní linii vývoje kapitalistického zemědělství.“²⁾ Z toho ovšem, jak se domnívám, plyne pro autora, který si klade za cíl vysvětlit pojem, podstatu a vyjadřování intenzity zemědělské výroby v socialistických zemědělských závodech, povinnost vysvětlit především to, co je na kategorii obecné a za druhé to, co je na ní a na jejím vyjadřování specificky historické. Nestačí prostě konstatovat, že „Marx chápal intenzitu vždy (podtrhl V. B.) jako množství kapitálu na jednotku půdy“ a že „rovněž Lenin se přidržoval této koncepce.“ (str. 594). Ještě méně vhodná je argumentace proti jednomu z pojetí intenzity zemědělské výroby, založená na tom, že „klasikové marxismu-leninismu se zabývali intenzitou zemědělské výroby výhradně při studiu a kritice kapitalistického výrobního způsobu v zemědělství a že tudíž (podtrhl V. B.) také používali buržoazního pojetí intenzity zemědělské výroby.“ (str. 600).

Především, klasikové marxismu-leninismu neztotožňovali podstatu a způsob vyjádření intenzity zemědělské výroby. Lenin při rozboru americké statistiky farem píše velmi přesně: „Až na zcela nepatrné výjimky vidíme pravidelné snižování znaku“³⁾ (podtrhl V. B.) intenzivnosti hospodářství od nižších skupin k vyšším.“⁴⁾

A dále, klasikové marxismu-leninismu nepoužívali a nemohli používat buržoazního pojetí kategorií i když studovali a kritizovali kapitalistický výrobní způsob a nebo přesněji, právě proto. Bur-

²⁾ V. I. Lenin, Vývoj kapitalismu v zemědělství, Svoboda, Praha, 1952, str. 305.

³⁾ Pojem znaku je v této souvislosti správnější nežli pojem ukazatel, který má ve statistice význam číselné hodnoty znaku.

⁴⁾ Tamtéž, str. 299.

žozní pojetí ekonomických kategorií znamená především povrchní, fetišistický a nehistorický pohled na ně. Ze stejného důvodu, který uvádí inž. Kubát, museli by klasikové např. používat také buržoazního pojetí kategorie kapitálu. Jak daleko by se při „studiu a kritice kapitalistického výrobního způsobu“ dostali touto cestou je zřejmé.

Závěrem polemické části bych chtěl zdůraznit význam snahy obou autorů, tj. prof. Loma a inž. Kubáta, o vysvětlení a rozvinutí poznatků o intenzitě zemědělské výroby. Svědčí o tom, že naše teorie se nespokojuje s prostým akceptováním známých formulací a citátů klasiků marxismu-leninismu, ale směřuje k jejich samostatnému tvořivému rozvíjení a k získávání nových poznatků.

* * *

V další části svého příspěvku bych se chtěl pokusit formulovat vlastní pojetí podstaty intenzifikace procesu, intenzity zemědělské výroby, jejich vzájemného vztahu a činitelů, kteří je určují, resp. dalších otázek, které s pojetím intenzity zemědělské výroby bezprostředně souvisí a musí být současně s ním vysvětleny.

Podle mého názoru, jsou kategorie intenzifikace a intenzity zemědělské výroby teoretickou formulací podstatných stránek reprodukčního procesu, specifických pro zemědělství. Proto musí vysvětlení jejich podstaty vycházet z teorie reprodukce, resp. jejich zvláštností v zemědělství.

Všeobecně je rozsah celkového procesu společenské produkce určen rozsahem a kvalitou ve výrobě použitých výrobních prostředků a živé lidské práce. Zvětšení rozsahu reprodukčního procesu se tedy může uskutečnit jednak zvětšením rozsahu použitých výrobních prostředků a živé lidské práce a jednak změnou jejich kvality. Změna kvality výrobních prostředků a živé lidské práce, vedoucí k rozšíření reprodukčního procesu, znamená především použití dokonalejších výrobních nástrojů a kvalifikovanějších pracovníků, což se nutně, spolu s odpovídajícím zvýšením úrovně organizace výroby a práce, projeví ve zvýšení produktivity práce. O této otázce se zmiňuje Marx při vysvětlování procesu nahrazování fixního kapitálu: „Tato část hodnoty fixního kapitálu přeměněná takto v peníze může sloužit k tomu, aby byl rozšířen podnik nebo aby se provedlo zdokonalení strojů, které zvýší jejich účinnost. V kratších či delších obdobích dochází tak k reprodukci — a to díváme-li se na ni ze společenského hledis-

ka — k reprodukci v rozšířeném měřítku; rozšířená extenzivně, rozšiřuje-li se oblast výroby; rozšířená intenzivně (podtrhl V. B.), používá-li se účinnějších výrobních prostředků.“⁵⁾

Také v zemědělství se rozšiřování reprodukce uskutečňuje jednak extenzivně a jednak intenzivně. Protože v zemědělství je základním výrobním prostředkem půda, dochází zde k dalšímu vynakládání společenské práce (výrobních prostředků a živé lidské práce) buď postupně na dalších pozemcích nebo na pozemcích již dříve obhospodařovaných. To znamená, že ke koncentraci výroby v zemědělství dochází buď za současné koncentrace půdy nebo za pouhé koncentrace výrobních prostředků a živé práce na půdě již dříve obhospodařované.⁶⁾ Rozšiřování reprodukce extenzivní cestou má v zemědělství přirozenou hranici, danou rozsahem zemědělské půdy, např. na území vzniklých států, v rámci světadílů a konečností celého zemského povrchu. Proto má intenzivní cesta rozšiřování reprodukčního procesu v zemědělství, tj. intenzifikace zemědělské výroby, ve srovnání s průmyslem, nesrovnatelně větší váhu než extenzivní, resp. je za určitým podmíněk cestou jedinou.

Intenzivní cesta rozšiřování reprodukčního procesu v průmyslu a v zemědělství má od počátku podstatně odlišnou formu i obsah. V průmyslu znamená výhradně použití účinnějších výrobních prostředků a kvalifikovanějších pracovníků a v tomto smyslu je synonymem rozvoje výrobních sil a v jeho důsledku i probíhajícího růstu produktivity práce. Proto zde formulace intenzifikace a intenzity výroby jako zvláštních ekonomických kategorií nemá místo. Jakékoliv kvantitativní změny reprodukčního procesu, k nimž došlo na základě zvětšení rozsahu použitých výrobních prostředků a živé lidské práce, znamenají v průmyslu rozšíření výroby v prostoru, tedy extenzivní rozšíření reprodukčního procesu.

V zemědělství naproti tomu zahrnuje proces intenzifikace výroby nejen kvalitativní změny vynaložených výrobních prostředků a živé práce, ale i změny kvantitativní, ovšem pokud se nedotýkají změny rozsahu obhospodařované půdy. Toto vymezení rozsahu kategorie intenzifikace zemědělské výroby je určeno jejími zvláštnostmi, spjatými se

⁵⁾ K. Marx, Kapitál, díl II., str. 184.

⁶⁾ O vztahu mezi koncentrací a rozšířenou reprodukcí Marx píše doslova: „...koncentrace... je jen jiným výrazem pro reprodukci v rozšířeném měřítku.“ (Kapitál, díl I., SNPL, Praha, 1953, str. 661.)

zvláštnostmi jejího základního výrobního prostředku, které spočívají především v omezenosti a nereprodukovatelnosti půdy.

To, co bylo řečeno o formách a zvláštnostech rozšiřování reprodukčního procesu v průmyslu a v zemědělství, nám umožňuje podat nejvšeobecnější vysvětlení podstaty intenzifikace a intenzity zemědělské výroby.

Intenzifikační zemědělské výroby rozumíme rozšiřování reprodukčního procesu v zemědělství při nezměněném rozsahu základního výrobního prostředku, tj. obhospodařované půdy. Intenzita zemědělské výroby je pak rozsah reprodukčního procesu na obhospodařované půdě v daném časovém momentu nebo intervalu.

Z tohoto pojetí intenzifikace a intenzity zemědělské výroby jednoznačně vyplývá, že nejde o kategorie všeobecné, ale o kategorie specifické pro zemědělskou výrobu.

V reprodukčním procesu v zemědělství splývá společenská reprodukce s reprodukcí přírozenou. To nemůže zůstat bez vlivu na její podstatné stránky, formulované v kategorii intenzifikace a intenzity výroby. Kvantitativní a kvalitativní změny činitelů výroby jsou totiž závislé také na odpovídajících změnách přírodních podmínek a živých organismů, které v zemědělství patří k věcným prvkům výroby. V našem pojetí zahrnuje intenzifikace zemědělské výroby všechny změny, směřující k rozšíření reprodukčního procesu, tj. kvalitativní změny výrobních prostředků, pracovních sil i organizace práce a výroby a změny kvantitativní mimo kvantitativní změny obhospodařované půdy. To znamená, že intenzifikace, jako zvětšování rozsahu reprodukce v zemědělství, zahrnuje v sobě růst produktivity práce. Proto také všichni činitelé, kteří působí na růst produktivity práce, jsou současně činiteli intenzifikace a intenzity zemědělské výroby.⁷⁾

Oddělení kvantitativních a kvalitativních změn výrobních prostředků a živé lidské práce, jako dvou stránek intenzifikačního procesu v zemědělství, má jen gnozeologické zdůvodnění. Intenzifikační proces je jejich jednotou. Kvantitativní změny (zvětšování rozsahu) výrobních prostředků a živé lidské práce jsou in-

tenzifikací zemědělské výroby jenom potud, pokud směřují k vytvoření optimálního vztahu mezi prvky pracovního procesu z hlediska jejich dané kvality a jí odpovídající technologie a organizace pracovního procesu.⁸⁾ Jakmile je tento optimální kvantitativní vztah dosažen, mají další kvantitativní změny za následek celkový pokles účinnosti výrobních prostředků a živé lidské práce (snížení produktivity práce), který se projevuje v tendenci k poklesu velikosti vytvářeného produktu, tedy v tendenci ke zmenšování rozsahu reprodukce. Takové změny nelze samozřejmě považovat za intenzifikaci zemědělské výroby.

Z této skutečnosti, projevující se v ekonomice kapitalistického zemědělství, vychází formulace tzv. zákona o klesající úrodnosti půdy, který je buržoazní ekonomickou vědou vydáván za všeobecně platný přírodní zákon. V podstatě však jde o povrchní poznatek, zakrývající pravé, společensko-ekonomické příčiny tohoto jevu v ekonomice kapitalistického zemědělství. Monopol soukromého vlastnictví půdy, umožňující pozemkovým vlastníkům, aby si bezpracně přivlastňovali část nadhodnoty vytvářené v zemědělství v podobě pozemkové renty, zejména diferenciatní renty II, je brzdou takových vkladů do zemědělské výroby, které by vedly ke zvýšení účinnosti v zemědělství používaných výrobních prostředků, zvláště ke zvýšení úrodnosti půdy. Také honba za co největší mírou a masou zisku — hlavní hybná síla rozvoje kapitalistické výroby — je současně brzdou zvyšování účinnosti výrobních prostředků a živé práce, brzdou zvyšování produktivity práce v zemědělství, kde závislost na přírodní reprodukci a z ní plynoucí dlouhá doba obratu kapitálu, spolu s přebytkem laciných pracovních sil, brání nákupu a využití moderní techniky, technologie a na nich závislé organizace práce a výroby. Důsledky odtřížení kvantitativních změn od změn kvalitativních v procesu kapitalistické intenzifikace zemědělské výroby nevyplývají tedy ze zákonitosti tohoto procesu samotného, ale z antagonistických rozporů, které jsou vlastní kapitalistickému výrobnímu způsobu.

To, co bylo řečeno o jednotě kvantitativních a kvalitativních změn výrobních

⁷⁾ Produktivita práce je podle Marx e určena „mimo jiné průměrným stupněm dělníkovy zručnosti, stupněm rozvoje vědy a její technologické aplikace, společenskou kombinací výrobního procesu, rozsahem a účinností výrobních prostředků a konečně přírodními podmínkami“. (Kapitál, díl I., str. 56)

⁸⁾ Je zřejmé, že za intenzifikaci zemědělské výroby můžeme považovat např. zvětšování počtu traktorů jenom potud, pokud jejich počet nepřesáhne možnosti jejich využití při dané technologii. Další intenzifikace se pak již nemůže dít zvětšováním množství traktorů, ale dodávkami, nákupem a použitím nových strojů za předpokladu zavádění nové technologie, např. rozdělené sklizně.

prostředků a živé práce v procesu intenzifikace zemědělské výroby, platí obecně. Při konkrétním zkoumání procesu intenzifikace se může objevovat nesoulad nebo dokonce protikladnost těchto změn, jeví se při povrchním pojetí jako nesoulad nebo protikladnost dynamiky intenzity zemědělské výroby a produktivity práce v zemědělství.⁹⁾ Nesoulad mezi dynamikou kvantitativních a kvalitativních změn (růst množství a účinnosti) výrobních prostředků a živé práce v procesu intenzifikace má ekonomické hranice, které jsou konkrétně historicky určeny. (Nejde tedy o nějakou racionální mez, jak píše inž. Kubáta, aniž ji dále blíže určuje.) Za kapitalismu je touto hranicí průměrná míra zisku z celkového zálohovaného kapitálu. V podmínkách socialistického výrobního způsobu jde především o hranice těchto změn z hlediska hospodaření státních statků a jednotlivých zemědělských družstev. Touto otázkou se výslovně zabývá např. K. Ostřejš v článku „Zvláštnosti a podmínky uplatňování chozrasčotu v JZD“, kde píše: „Jestliže dochází k dodatečným vkladům živé a mrtvé práce a produktivity práce s ohledem na celkový vklad klesne, pak při růstu hrubé zemědělské produkce klesá míra rentability JZD. Soudím, že v tomto případě, ... zachování míry rentability není hranicí ekonomických podnětů ke zvyšování intenzity zemědělské výroby v družstvu. Tato hranice je dána až velikostí čistého důchodu, který v důsledku tohoto procesu

⁹⁾ Tak např. autoři knihy „Produktivita práce a způsob jejího zvyšování v zemědělství“ rozeznávají tři možnosti vzájemných vztahů ve vývoji intenzity zemědělské výroby a produktivity práce. Píší: „Vzájemné vztahy mezi produktivitou práce a intenzitou zemědělské výroby jsou složité a v současné době ještě velmi málo i teoreticky prozkoumané. V praxi můžeme dojít k různým vztahům. Může např. růst intenzita výroby i produktivity práce, což je tendence žádoucí, nebo může růst intenzita výroby a produktivity práce zůstávat stejná, což je z hlediska kratšího období rovněž ekonomicky odpovědnitelný vzrůst intenzity zemědělské výroby, nebo může růst intenzita výroby, ale klesat produktivity práce, což je zjev zcela nežádoucí a z hlediska společnosti i jednotlivého závodu neúnosný.“ (SZN, Praha, 1957, str. 85)

Také v citovém článku inž. Kubáta, „Pojem, podstata a vyjadřování intenzity výroby v socialistických zemědělských závodech“, je skryta formulace tohoto rozporu. Autor píše: „A tak, vynakládá-li se v jednom závodě na jednotku zemědělské půdy větší množství výrobních prostředků a práce a dosahuje-li se nižší produkce než u druhého závodu, kde je tomu naopak, jde přesto o závod s vyšší intenzitou výroby. Protože však tato intenzita přesahuje racionální mez a má za následek nižší výrobní výsledek než v druhém případě u závodu s nižší intenzitou, je zcela samozřejmé, že zároveň půjde o závod s nízkou efektivností použitých výrobních prostředků, o závod s nízkou produktivitou práce a rentabilitou výroby, ... (str. 599)

nesmí klesnout.“¹⁰⁾ V rámci těchto hranic je pak ekonomickými podněty, které jsou specifické pro ten který výrobní způsob, usměrňován celkový proces intenzifikace zemědělské výroby, uskutečňující se v jednotě kvantitativních a kvalitativních změn, tj. zvětšování množství i účinnosti výrobních prostředků a živé práce při nezměněném rozsahu obhospodařované půdy.

Sledování intenzifikace zemědělské výroby, jako rozšiřování reprodukčního procesu na nezměněné výměře obhospodařované půdy, které je nezbytným předpokladem jejího cílevědomého řízení, je možné jen zjišťováním a srovnáváním rozsahu reprodukčního procesu na dané obhospodařované půdě v různých časových momentech nebo intervalech, tj. měřením intenzity zemědělské výroby.

Obsahem celkového společenského reprodukčního procesu je reprodukce společenského produktu, reprodukce pracovních sil a reprodukce výrobních vztahů. Všechny těchto stránek reprodukčního procesu v zemědělství se dotýká také intenzifikace zemědělské výroby. Z nich je určující reprodukce produktu, jejíž podmínky také určují podmínky reprodukce pracovních sil a výrobních vztahů. Proto je rozhodujícím kritériem rozsahu reprodukčního procesu velikost vytvářeného produktu. To platí jak v rámci společenské reprodukce, tak v rámci jednotlivých odvětví materiální výroby, v našem případě v zemědělství, a v rámci jednotlivých podniků, které tato odvětví tvoří. Uvedeným hlediskům musí odpovídat i konstrukce všeobecného vzorce k vyjádření úrovně intenzity zemědělské výroby. Domnívám se, že v našem pojetí ji nejdokonaleji vyjadřuje vztah vytvořeného produktu (Q) k obhospodařované půdě (p), tedy $\frac{Q}{P}$. Tento všeobecný

vzorec je ovšem teoretický a pro praktické použití musí být konkretizován, ovšem tak, aby tato konkretizace maximálně odpovídala podstatě kategorie, kterou má kvantitativně určit. Touto konkretizací je v současné době nejčastěji používaný vzorec $\frac{H Z P}{P}$ (tj. hrubá zemědělská produkce v Kčs dělena počtem ha obhospodařované zemědělské půdy). Nejčastějším argumentem proti použití tohoto vzorce jako komplexního výrazu úrovně intenzity zemědělské výroby je, že nevyjadřuje „způsob, jakým byly tyto výsledky (tj. H Z P, V. B.) dosaženy“.¹¹⁾

¹⁰⁾ CSc. Karel Ostřejš: Zvláštnosti a podmínky uplatňování chozrasčotu v JZD, Zemědělská ekonomika, 1960, čís. 2, str. 83.

¹¹⁾ Viz cit. článek inž. Kubáta, Zemědělská ekonomika, 1961, čís. 8-9, str. 594.

Domnívám se, že tato námitka je logicky nesprávná a prakticky bezpředmětná. Požadovat, aby komplexní vzorec, vyjadřující kvantitativně podstatný ekonomický jev, vyjádřil současně složitost činitelů, kteří jej určují, znamená vzdát se možnosti jeho vyjádření.¹²⁾

Domnívám se, že je zde na místě připomenout analogickou diskusi o všeobecném vzorci produktivity práce. Málokdo bude dnes již popírat správnost jejího všeobecného vzorce $\frac{Q}{T}$, kde Q je množství výrobků a T množství práce na ně vynaložené. Je nesporné, že tento vzorec vyjadřuje komplexně kategorii produktivity práce. Jiná otázka je, zda vyjadřuje způsob, jakým bylo dané produkce dosaženo, jak byla daná práce vynaložena, resp. jací jiní činitelé na konkretizaci tohoto vzorce v ukazateli ještě působili. Je např. naprosto zřejmé, že v ukazateli vypočteném podle tohoto všeobecného vzorce se nutně projevují i změny způsobené změnou intenzity práce. Není smyslem této poznámky dále uvažovat o vzorci produktivity práce, ale pouze ilustrovat skutečnost, že tak složité ekonomické jevy, jak jsou formulovány např. v kategorii produktivity práce a intenzity zemědělské výroby, nemohou být v jednom všeobecném vzorci vyjádřeny ze všech svých stránek a se všemi činiteli, kteří je určují a ovlivňují, ale pouze jednostranně ve svém všeobecném pojetí. To však nikterak nesnižuje význam jejich použití v konkrétní podobě, ale naopak toto použití umožňuje. Teoretické osvětlení podstaty kategorie intenzity zemědělské výroby, jejich stránek a činitelů, kteří je určují, totiž brání jednostrannosti pohledu na tuto kategorii a vymezuje hranice a podmínky použití ukazatelů vypočtených na základě konkretizace všeobecného vzorce. Navíc nám umožňuje určit další znaky, které charakterizují průběh intenzifikace a stav intenzity zemědělské výroby a vymezit jejich místo při posuzování těchto jevů.

Podle našeho pojetí probíhá proces intenzifikace zemědělské výroby, tj. roz-

¹²⁾ Není bez zajímavosti, že autoři, kteří kládou tento požadavek, se také měření intenzity zemědělské výroby v jejím komplexním pojetí výslovně vzdávají. Viz např. prof. Lom: „Takto vymezená intenzita není v zemědělství se svým odlišným procesem výroby změřitelná...“ Zemědělská ekonomika, 1961/4, str. 313. Obdobně píše inž. Kubát, že souhrnné definici intenzity zemědělské výroby „nelze upřít její racionální jádro a je třeba si uvědomit, že její praktická nevyužitelnost je výsledkem jen naší dosavadní neschopnosti vyjádřit obě stránky intenzifikačního procesu v jednom ukazateli.“ Zemědělská ekonomika, 1961/8-9, str. 600.

šiřování reprodukčního procesu při nezměněném rozsahu obhospodařované půdy, jednak cestou kvantitativních změn (zvětšování množství) ostatních výrobních prostředků a živé práce, a jednak změnou kvality všech výrobních prostředků a živé práce, projevující se růstem produktivity práce. Obě tyto stránky intenzifikačního procesu, které jsou současně činiteli určujícími úroveň intenzity zemědělské výroby, mají svůj samostatný kvantitativní výraz. Je jim množství výrobních prostředků a živé práce na obhospodařované půdě a úroveň produktivity práce ve zkoumaném podniku nebo oblasti. (Tedy: $\frac{VP + ŽP}{P}$,

kde VP = množství výrobních prostředků, $ŽP$ = množství živé práce a p = rozsah obhospodařované půdy; o všeobecném vzorci produktivity práce bylo hovořeno výše.¹³⁾ Je známo, že konkretizace uvedených dvou všeobecných vzorců má mnoho problémů. Ovšem při znalosti podstaty jevů, které vyjadřují, a hranic jejich použitelnosti, lze tyto problémy řešit a konkretizované vzorce prakticky používat.

Na závěr bychom chtěli zdůraznit, že v našem pojetí je proces intenzifikace zemědělské výroby jednotou kvantitativních a kvalitativních změn výrobních prostředků a živé práce, probíhající při nezměněném rozsahu obhospodařované půdy a projevující se v rozšiřování reprodukce. Tyto kvantitativní a kvalitativní změny jsou současně činiteli určujícími intenzitu zemědělské výroby, jako rozsah reprodukčního procesu na obhospodařované půdě v daném časovém momentu nebo intervalu. Při zkoumání reprodukčního procesu z tohoto hlediska předpokládáme tedy stálost extenzivního činitele, jímž je v zemědělství obhospodařovaná půda. Tzn. že se na určení rozsahu reprodukčního procesu účastní, ale jen jako konstanta, tedy stejně, jako intenzita práce při určení úrovně produktivity práce.

Vysvětlení pojetí intenzifikace a intenzity zemědělské výroby nám dává metodický návod řešení všech otázek, které jsou spjaty především s měřením intenzity zemědělské výroby, umožňujícím posuzování a řízení intenzifikačního procesu. Patří k nim tyto otázky:

¹³⁾ Existuje, jak známo, pojetí intenzity zemědělské výroby, které ztotožňuje její podstatu se vztahem množství výrobních prostředků a živé práce k rozsahu obhospodařované půdy. Z hlediska našeho pojetí jde o ztotožnění jevu s kvantitativním činitelem jeho určení. Je zajímavé, že zastánci tohoto pojetí připouštějí, že by jejich vysvětlení lépe odpovídalo pojem intenzita výrobních nákladů.

1. konkretizace všeobecného vzorce intenzity zemědělské výroby;

2. konkretizace vzorců kvantitativního a kvalitativního činitele určení intenzity zemědělské výroby, tj. $\frac{VP + \dot{Z}P}{p}$ a $\frac{Q}{T}$;

3. určení tendence jejich dynamiky v procesu intenzifikace zemědělské výroby;

4. stanovení konkrétně historických ekonomických hranic jejich vzájemného pohybu na státních statcích a v JZD.

Řešení těchto otázek si vyžádá jistě ještě mnoho intenzivní práce a plodných diskusí. Přispět k nim alespoň malým podílem, bylo cílem mého příspěvku.

*Vlastimil BUDÍK, prom. ekonom,
Ministerstvo školství a kultury, Praha*

IV. VĚDECKOMETODICKÁ KONFERENCE PŘEDSTAVITELŮ VÝZKUMNÝCH ÚSTAVŮ ZEMĚDĚLSKÉ EKONOMIKY ZEMÍ SOCIALISTICKÉHO TÁBORA

Ve dnech 5.—12. června 1962 se v Budapešti konala IV. vědeckometodická konference představitelů výzkumných ústavů zemědělské ekonomiky zemí socialistického tábora, aby projednala dosažené výsledky na společně řešených výzkumných problémech i otázky další těsné spolupráce mezi jednotlivými ústavy. Konference se zúčastnily delegace z BLR, ČSSR, MLR, NDR, PLR, RLR, SSSR a poprvé též z Mongolské lidové republiky a Vietnamské demokratické republiky. Konference se dále zúčastnil zástupce Stálé zemědělské komise RVHP. Delegaci z ČSSR vedl ředitel Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky v Praze Václav Eremiáš.

Na program konference byly zařazeny dva základní referáty, a to: „Rozvoj a zdokonalení metod při plánování v zemědělství“ a „Teoretické a praktické problémy spojené s intenzifikací zemědělství“, jakož i sdělení koordinujících ústavů a pracovních skupin specialistů o výsledcích spolupráce na společně řešených problémech.

První ze základních referátů o rozvoji a zdokonalení metod při plánování v zemědělství přednesl ředitel Vsesvazového výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky v Moskvě, doktor ekonomických věd K. P. Obolenskij. Jak referát, tak jednotlivé koreferáty a diskuse, v níž vystoupilo 8 účastníků, ukázaly, že existuje jednotné pojetí základních zásad a metod zemědělského plánování, v nichž jde zejména o nejučinnější spojení státního řízení rozvoje celého zemědělství s všestranným rozvíjením iniciativy a tvůrčí činnosti všech pracujících v zemědělství. I když v některých dílčích metodických otázkách se objevují v jednotlivých zemích určité odlišnosti, jež vyplývají z konkrétních podmínek dané země, přesto základní faktory pro zdokonalování metod plánování v zemědělství jsou stejné. Patří mezi ně především zachovávání proporcionality jak mezi rozvojem zemědělství a ostatními odvětvími národního hospodářství, tak i uvnitř zemědělství samotného, zejména pokud jde o soulad mezi rostlinnou a živočišnou výrobou, o stanovení nejefektivnější struktury osevních ploch, o rozvoj kon-

centrace a specializace výroby apod. Také ekonomické zdůvodnění plánů rozvoje zemědělství při použití ukazatelů ekonomické efektivity, zejména ukazatelů produktivity práce, vlastních nákladů, rozsahu produkce na jednotku půdy apod., jakož i uplatňování zásady hmotné zainteresovanosti na zvyšování a zlevňování zemědělské produkce, se v jednotlivých zemích úspěšně rozvíjí již při rozpracování metod plánování v zemědělství. Četné nové metody se uplatňují zejména ve výhledovém plánování, včetně prvních pokusů s uplatňováním metod matematických.

Druhý ze základních referátů k teoretickým a praktickým problémům spojeným s intenzifikací zemědělství, přednesl ředitel Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky v Budapešti, akademik F. Erdei. V diskusi k jeho referátu se vystřídal 8 účastníků konference z různých zemí, mezi nimi i viceprezident Státní komise pro vědu a ředitel Ústavu zemědělské ekonomiky v Hanoi S. Bui Sang Tryng (VDR), který účastníky konference seznámil, podobně jako S. Caganchu z Mongolské lidové republiky, se zcela zvláštními problémy intenzifikace v jejich zemích, jež jsou podstatně odlišné od problémů intenzifikace v evropských zemích. Referát i diskuse ukázaly, že intenzifikace zemědělství je nejen nejdůležitějším prostředkem k povznesení úrovně zemědělské výroby — a jejíž teoretické i praktické propracování je proto pro všechny socialistické země

velmi aktuální —, ale že tento proces zahrnuje dvě hlediska, a to jak úroveň nákladů na výrobu, tak i výsledky této výroby z každé jednotky plochy půdy. Účastníci se sjednotili v názoru, že z těchto důvodů nelze proces intenzifikace i úroveň intenzity zemědělské výroby vyjadřovat jediným ukazatelem, ale soustavou vědecky zdůvodněných ukazatelů. Na základě referátu i diskuse doporučila konference jednotlivým zúčastněným ústavům některá důležitá hlediska při dalším výzkumném zpracování této problematiky. Jsou to zejména vypracování soustavy ukazatelů intenzity a intenzifikace zemědělské výroby, zjišťování jednotlivých faktorů intenzifikace a jejich využití, sledování charakteristických znaků intenzifikace v jednotlivých odvětvích zemědělské výroby, v jednotlivých výrobních oblastech i v různých sociálně-ekonomických sektorech zemědělství, sledování vztahů mezi intenzitou a různými soustavami hospodaření, mezi intenzitou a produktivitou práce, snižováním vlastních nákladů, zvyšováním efektivnosti zemědělské výroby atd. Současně byl požádán Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky Maďarské akademie věd, aby na základě předem zaslaných výsledků výzkumných prací na tomto úseku v jednotlivých zemích zpracoval pro V. konferenci v roce 1963 souhrnný a zobecňující vědecký referát.

Ve druhé části konference, v níž byly projednány zprávy jednotlivých koordinujících ústavů, jakož i zprávy pracovních skupin, vystoupil nejdříve zástupce ředitele VÚZE v Praze doc. CSc. K. Svoboda se zprávou o výsledcích spolupráce na prověřování prozatímní jednotné metodiky zjišťování srovnatelných vlastních nákladů zemědělských výrobních v zemích RVHP. Poukázal na další problémy, jež se vyskytly při prověřování této metodiky v praxi jednotlivých zemí, zejména na úseku peněžního vyjadřování nákladů za práci v zemědělských družstvech, při hodnocení spotřebovaných krmiv a osiv vlastní výroby, při výpočtu nákladů na potažní, traktorovou i ostatní strojní práci, při oceňování i rozklíčování chlévské mrvy, při rozdělování nákladů na hlavní a vedlejší výrobek, při používání světových cen k oceňování jednotlivých nákladových složek apod. Po diskusi k této zprávě bylo dohodnuto, že na základě výsledků prověřování prozatímní metodiky v praxi a nového jednotného přehledu světových cen zemědělských produktů i výrobních prostředků, dodávaných do zemědělství, bude uvedená metodika zpřesněna na pracovním soustředění skupiny odborní-

ků z jednotlivých zemí do konce tr. v Praze.

Konference dále vyslechla zprávu akademika Rozenkranze z Výzkumného ústavu ekonomiky výroby a práce v zemědělství v Gundorfu (NDR) ke společně zpracovávané problematice jednotné metodiky normování práce v zemědělství. Po podrobném projednání výsledků pracovní skupiny, která tuto problematiku společně řešila, byla schválena jednotná formulace pojmů a jednotné dělení prvků času, používaných při normování práce v zemědělství. Zároveň bylo dohodnuto, aby další spolupráce byla zaměřena na vypracování návrhu metodiky pro výzkum pracovních procesů, pro chronometráž a hodnocení jejich výsledků, jakož i pro vlastní výpočet výkonových i časových norem. Výsledky, dosažené při tomto výzkumu v jednotlivých zemích, zhodnotí a zevšeobecní spolu s příslušnými návrhy Výzkumný ústav v Gundorfu.

Ke společně řešenému problému zavádění peněžní odměny za práci v zemědělských výrobních družstvech přednesl zprávu o výsledcích dosavadní spolupráce ředitel Ústředního výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky v Sofii Petko Trifonov. Konference schválila závěry, k nimž dospěla pracovní skupina odborníků z jednotlivých zemí, zpracovávajících toto téma a dohodla, že pro další spolupráci si jednotlivé zúčastněné ústavy, prostřednictvím sofijského ústavu vymění příslušné informace. Budou se týkat především hodnocení vlivu zavedených peněžních odměn za práci na výsledky hospodářské činnosti družstev, nových forem odměňování za práci, jež se používají v praxi družstev jednotlivých zemí, změn ve vnitropodnikovém plánování a v evidenci družstev, vyvolaných zaváděním peněžní odměny za práci, jakož i přehledu o výzkumných pracích k této problematice apod. Ústřední výzkumný ústav zemědělské ekonomiky v Sofii zhodnotí a zevšeobecní informace z jednotlivých zemí a podá na příští konferenci návrhy na další spolupráci v tomto směru.

Ke koordinovanému tematu, týkajícímu se organizace práce se zřetelem k racionální velikosti a specializaci zemědělských závodů, podal zprávu zástupce Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky v Budapešti dr. Laszló Csete, C.Sc., po jehož vystoupení a diskusi bylo dohodnuto, že všechny zúčastněné země zašlou na základě předem rozeslané osnovy podrobné informace k této problematice budapeštskému ústavu, který po

jejich zhodnocení a zobecnění připraví potřebné návrhy pro příští konferenci.

K problematice výzkumu ekonomické efektivity investic a zavádění nové techniky vyslechli účastníci konference zprávu jak ředitele Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky v Tüztplatz-Anklam (NDR) dr. Dührenfurtha, tak ředitele Vsesvazového ústavu zemědělské ekonomiky v Moskvě, doktora ekonomických věd K. P. Obolenského. Dospěli k závěru, že v zájmu další spolupráce na tomto úseku je nutno vypracovat návrh jednotné metodiky zkoumání tohoto problému v jednotlivých zemích, jejíž první projekt připraví a všem zúčastněným ústavům ještě v roce 1962 k projednání a připomínkám rozešle moskevský ústav.

Zpráva dr. T. Rychlika z Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky ve Varšavě o průběhu příprav symposia, jež se bude zabývat otázkami jednotného názvosloví v zemědělské ekonomice a které se má sejít ve Varšavě ještě v prosinci tr. za účasti odborníků z jednotlivých zemí, byla konferencí pozorně vyslechnuta a příznivě přijata se žádostí, aby Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ve Varšavě i nadále pokračoval v koordinaci tohoto důležitého tematu. Tomuto ústavu také ještě před symposiem zašlou ústavy ostatních zemí své připomínky a návrhy na základě seznamu nejdůležitějších pojmů a návrhů definic jejich významové náplně, který připraví varšavský ústav.

Ke koordinovanému tematu výzkumu ekonomického hodnocení půdy podal zprávu ředitel VÚZE v Tüztplatz-Anklam dr. Dührenfurth, v níž uvedl jednak výsledky dosažené při dosavadní spolupráci, jednak stav příprav pro pracovní poradu odborníků ke shrnutí výsledků prací, jež dosud v jednotlivých zemích probíhají, a která se má konat v roce 1963.

Podrobnou diskusi vyvolala obšírná zpráva prof. Kotova ze Vsesvazového ústavu zemědělské ekonomiky v Moskvě k problematice určování velikosti socialistických zemědělských závodů a specializovaných výrobních jednotek. Diskuse ukázala, že i když existují v jednotlivých zemích některé odchylky v meto-

dickém přístupu k řešení této důležité problematiky, jež jsou dány příslušnými výrobními podmínkami je které země, přesto se většina řešících pracovišť v jednotlivých zemích shoduje v názoru, že nejdůležitějším článkem řešení celého problému je správné určení racionální velikosti základní specializované výrobní jednotky. V zájmu další spolupráce vymění si proto zúčastněné ústavy prostřednictvím moskevského ústavu výsledky svých výzkumných prací na tomto úseku, který výsledky zhodnotí a zevšeobecní spolu s připomínkami, jež všechny ústavy zašlou k jeho informačnímu materiálu.

K metodě jednotného výpočtu ukazatelů produktivity práce v zemědělství podal zprávu vědecký pracovník Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky v Tüztplatz-Anklam dr. V. Gampe, jehož návrh jednotného vyjadřování produktivity práce byl před konferencí rozeslán jednotlivým ústavům k připomínkám. Po diskusi, která ukázala mnohé další problémy, jež jsou s jednotným vyčíslením těchto ukazatelů spjaté, se konference sjednotila v závěru, že jednotlivé ústavy zašlou koordinujícímu ústavu na základě jednotné, předem rozeslané osnovy, vlastní podkladový materiál, který po svém zpracování bude sloužit pracovní skupině odborníků z jednotlivých zemí za základ k vypracování společného návrhu jednotné metodiky výpočtu produktivity práce v zemědělství v zemích RVHP.

V duchu Prohlášení porady zástupců komunistických a dělnických stran, která v téže době zasedala v Moskvě, byly v závěru konference předloženy návrhy na další, ještě těsnější spolupráci v oblasti výzkumu zemědělské ekonomiky, jejichž realizace přispěje k urychlenému řešení řady problémů společných jednotlivým zemím v oblasti ekonomiky a organizace socialistického zemědělství. Dosavadní zkušenosti ukazují, a IV. konference představitelů výzkumných ústavů zemědělské ekonomiky zemí socialistického tábora to potvrdila, že je možné již dosažené dobré výsledky vzájemné spolupráce zemědělských ekonomů socialistických zemí ještě více rozšířit a prohloubit ve prospěch upevnění síly tábora socialismu a míru.

(Svo)

KOLCHOZNÍ CHOZRASČOT A HMOTNÁ POBÍDKA

(Výtah z časopisu „Planovoje chozjajstvo“ č. 4/1962)

Nutnost diferencovaného odměňování práce v kolchozech těsně navazuje na otázku zavádění chozrasčotu v každém kolchoze. Přechod brigád, farem a ostatních výrobních úseků na chozrasčot vyžaduje hmotné pobídky vyplácené podle výsledků jejich hospodářské činnosti. Díky hodnotovému porovnávání nákladů a výsledků činnosti v každé chozrasčotní jednotce, umožňuje celokolchozní chozrasčot co nejplněji přihlížet k ekonomickému zákonu rozdělování podle práce a vhodně využívat působení tohoto zákona. Při kolchozním chozrasčotu se doplňkově odměny vyplácejí nejenom za nadplánovanou výrobu, ale také s ohledem na spotřebovanou práci.

V mnohých kolchozech, zvláště pak těch, kde se zavádí chozrasčot, byly v poslední době získány značné zkušenosti a připraveno množství variantů organizace hmotných pobídek brigád, farem a jiných chozrasčotních úseků s přihlédnutím ke konečným výsledkům jejich práce.

Praxe stále nutí vyhledávat neúčinnější formy hmotných pobídek. Proto se domníváme, že je třeba učinit rozbor dosavadních zkušeností. Je toho třeba také proto, že velké množství nejrůznějších doporučení a snaha téměř každého kolchozu použít vlastní „soustavy“ hmotných pobídek vedly k nesmírné pestrosti těchto doporučení.

V několika posledních letech vydala ústřední a oblastní nakladatelství v SSSR mnoho knih a brožur a v časopisech a novinách se objevilo nemálo článků věnovaných otázkám hmotných pobídek v kolchozní výrobě. V těchto knihách a článcích se sice podrobně popisují nejrůznější varianty hmotné pobídky v brigádách a kolchozních farmách, avšak bez náležitého kritického rozboru.

Shromáždili jsme na 50 takových doporučení a při zavedení chozrasčotu v kolchoze „Sovětskaja Rossija“ v rudňanském okrese Smolenské oblasti jsme se rozhodli je vyzkoušet, abychom získali nejlepší doporučení. Obraz, k němuž jsme dospěli, je velmi zajímavý.

Především se však musíme stručně zmínit o výsledcích hospodářské činnosti tohoto kolchozu. V roce 1959 měly čtyři komplexní brigády kolchozu tyto výsled-

ky (v 1000 nových rublů): První a čtvrtá brigáda splnily plánované úkoly v hrubé výrobě. I když výrobní náklady v první brigádě byly vyšší než plánované (jestliže vypočteme výrobní náklady podle plánované normy nákladů na jeden rubl hrubé výroby), ušetřila 2200 rublů, kdežto čtvrtá brigáda daleko více — 8200 rublů. Druhá a třetí brigáda nesplnily plán hrubé výroby a převýšily výrobní náklady: druhá brigáda o 1100 rublů a třetí o 9600 rublů.

Na podkladě těchto údajů jsme vypočetli, jaké hmotné odměny získá každá brigáda a jaká bude celková částka konečných odměn za práci podle různých variantů.

Jestliže použijeme soustavy hmotných pobídek používané v kolchoze Vladimíra Iljiče v Moskevské oblasti, je třeba v první brigádě ve formě pobídky vyplatit 470 rublů. Podle variantu doporučeného skupinou pracovníků Vsesvazového výzkumného ústavu ekonomiky zemědělství však daleko více — 1480 rublů — a podle zdokonaleného variantu stejných autorů 4920 rublů. Použijeme-li metody z Lenina kolchozu v Moskevské oblasti, bude nutno první brigádě ve formě pobídky vyplatit 5750 rublů, kdežto podle metody Lenina kolchozu v gatčinském okrese Leningradské oblasti 10 750 rublů. Všimněme si, že první brigáda snížením vlastních nákladů ušetřila jenom 2200 rublů.

Podle metody odměňování za práci a vyplácení hmotných pobídek v Leninově kolchoze korenovského okresu Krasnodarského kraje dělá se výpočet mzdového

fondy a fondy hmotných pobídek pro brigády tímto způsobem: nejdříve se určuje, kolik bylo vyprodukováno hrubé výroby na jednu pracovní jednotku podle plánu a podle skutečnosti, plánovanou hrubou výrobu pak dělí počtem plánovaných pracovních jednotek a skutečnou hrubou výrobou zase počtem skutečně odpracovaných pracovních jednotek.

V našem příkladě bude u čtvrté brigády celková částka pobídky dosahovat 7800 rublů ($27\,500 - 19\,700 = 7\,800$), čili téměř tolik, kolik brigáda ušetřila. U třetí brigády, která plán hrubé výroby nesplnila a vykazala nadměrnou spotřebu prostředků, bude odpočítáno 6700 rublů. Druhá brigáda spotřebovala navíc 1100 rublů, avšak podle dané soustavy bude třeba jí srazit 1700 rublů, tj. více, než činila překročená částka.

Podívejme se ještě na jeden variant, praktikovaný v Leninově kolchoze labského okresu Krasnodarského kraje při výpočtu konečných výsledků brigád a farem. V tomto kolchoze se hrubá výroba vypočítává nikoli v rublech, ale v tzv. „jednotkách práce“. Za jednotku práce se bere počet pracovních jednotek (trudů) spotřebovaných na produkci metráků pšenice. Taková jednotka práce se může např. rovnat třem pracovním jednotkám. Jestliže se na metrický cent masa spotřebuje 30 pracovních jednotek, znamená to, že cent masa odpovídá 10 jednotkám práce. V takových jednotkách kolchoz hodnotí cent výrobků a koncem roku rozděluje důchody mezi brigády podle toho, kolik „jednotek práce“ tyto brigády vykazaly.

Tento systém je především velmi složitý. Použijeme-li ho v kolchoze „Sovětskaja Rossija“, dosáhneme toho, že čtvrté brigádě, která ušetřila na mzdách 5100 rublů, bude třeba vyplatit pobídku ve výši 11 500 rublů, čili dvojnásobek toho, co bylo ušetřeno. Podrobnější rozbor koeficientu ukázal, že ve všech případech jeho použití je za každý rubl ušetřený na mzdách třeba vyplatit ve formě pobídky dva ruble a mimoto 10–30 kopéjek podle poměru mezi úsporami na mzdovém fondu a celým mzdovým fondem. Při překročení mzdového fondu činí sázky stejné procento. Přitom se vůbec nepřihlíží k úsporám výrobních prostředků nebo k jejich překročení, ačkoli výrobní prostředky tvoří převážnou část vlastních nákladů výroby. Je jasné, že takový variant nelze kolchozům v žádném případě doporučovat.

Uveďme si ještě jeden příklad. V knize „Příkladné ustanovení o chozrasčotu v kolchozech a metodické pokyny k jeho zavádění“, vydané v Moskvě v roce 1960,

je uvedena tabulka pro výpočet odměny za práci a hmotných pobídek. Podle této tabulky snížila první brigáda vlastní náklady proti plánu, kdežto třetí brigáda tyto plány překročila. První brigáda má být odměněna, kdežto třetí brigáda potrestána, přičemž první brigáda má dostat takové částky, že se koneckonců její vlastní náklady výroby stanou vyšší než ve třetí brigádě, takže ukazatelé nejlepší brigády se stanou nejhorší, a ukazatelé třetí, fakticky nejhorší brigády, nejlepší.

Velkým nedostatkem těchto a podobných soustav hmotné pobídky je to, že její výše se v nich zamaskovává nejrůznějšími výpočty. Je možno přímo vyplácet 20, 30 nebo 50 % ušetřených prostředků nebo hodnoty nadplánové výroby ve formě pobídky. Avšak stoupenci různých složitých systémů se snaží postavit jakousi ekonomickou základnu pro toto procento a zjišťují je podle poměru mezi různými částmi hodnoty. V jedné případech je část úspor, vyplácená jako pobídka, určována poměrem mezi mzdovým fondem a hrubou výrobou a ve druhých poměrem mezi mzdovým fondem a výrobními náklady, v jiných případech zase poměrem mezi čistým důchodem a mzdovým fondem apod.

Rozbor četných metod hmotné pobídky brigád a farem podle konečných výsledků jejich práce ukázal, že při každém ukazateli, braném za základ výpočtu při sebesložitějším výpočtu zobecnujících ukazatelů, je celková částka hmotné pobídky koneckonců ve všech případech složena buď z části ušetřených prostředků nebo z části nadplánové výroby, nejčastěji však z obou prvků. Rozdíl mezi varianty je v podstatě rozdílem ve velikosti těchto částí.

Proto daleko správněji jednají kolchozy, které bezprostředně převádějí 20, 30 nebo 50 % úspor na hodnoty nadplánové výroby do prémiového fondu a nevypočítávají tento fond nejnemožnějšími způsoby. Např. v Čapajevově kolchoze grajvorského okresu v Bělgorodské oblasti se ve formě doplňkové odměny vyplácí 30 % ušetřených prostředků a 30 % hodnoty nadplánové hrubé výroby. Je to alespoň prosté a pochopitelné všem kolchozníkům. V kolchoze „Priamurje“ tambovského okresu v Amurské oblasti se podle plnění plánu jako pobídka vyplácí 25 až 50 % ušetřených prostředků, z toho 15 až 30 % se rozděluje mezi kolchozníky a 10–20 % se přiděluje na společné potřeby dané pracovní brigády.

Vzniká rovněž otázka výše pobídky: jakou část úspor a nadplánové výroby je možno vyplácet kolchozníkům a jakou ponechávat k dispozici kolchozům. Tuto

otázku je účelné řešit konkrétně v podmínkách každého kolchozu. Avšak domníváme se, že je nutno dodržovat nezbytnou podmínku, aby celková částka všech premií a pobídek byla nižší než částka úspor dosažených snížením vlastních nákladů. V opačném případě by mzda předstihovala růst produktivity práce a konečné vlastní náklady u přemíované brigády by byly vyšší než plánované a dokonce vyšší než u nehorších brigád, takže rentabilita by byla nižší. Rovněž není možno strhávat větší částky, než činilo samotné překročení fondů.

Pobídky se musí vyplácet z ušetřených prostředků a jejich výše musí tvořit součást těchto prostředků. Ekonomický význam používání zásady hmotné zainteresovanosti v kolchozech spočívá právě v tom, že jeho výsledky musí prospívat jak kolchozníkům (každému jednotlivě), tak i kolektivům kolchozníků (brigádě, farmě a celému kolchozu) a společnosti. Osobní hmotná zainteresovanost kolchozníků musí být tedy zkoordinována s hmotnou zainteresovaností kolchozního kolektivu a celé společnosti.

Nelze rovněž zapomínat ani na další podmínky. Soustava pobídek a metodika výpočtu částky premií musí být natolik jasná, aby je každý kolchozník mohl pochopit a rovněž vždy si mohl alespoň přibližně vypočítat, kolik dostane jeho brigáda a on sám. Složitá soustava, kterou kolchozníci těžko chápou, nemůže zvyšovat výrobu.

Jedním z prostých a pochopitelných způsobů odměňování práce a hmotné pobídky jsou odměny za cent nebo jednotku hodnoty skutečně hrubé výroby. Tato soustava se uplatňuje v mnoha kolchozech a podle našeho názoru je možno ji doporučovat k daleko širšímu používání. Tato metoda se týká základní i doplňkové odměny za práci a spočívá v tomto: začátkem roku se podle hospodářských možností kolchozu stanoví pro každou jednotlivou brigádu výše odměny za cent produkce, nejlépe za každých 100 rublů získané hrubé výroby. Sazby se stanoví v pracovních jednotkách nebo v penězích. Koncem roku se podle množství vyrobených produktů a podle stanovených sazeb vypočítává mzdový fond.

Je třeba říci, že taková metoda odměňování přihlíží k úsporám nebo k překročení spotřeby prostředků jenom u mezd, avšak naprosto zanechává ohled na úspory nebo překročení spotřeby výrobních prostředků. Dvě brigády mohou vyrobit stejné množství produktů, avšak jedna spotřebuje více peněžních a hmotných prostředků, kdežto druhá méně. Je

jasné, že v tomto případě nemůže být práce odměňována stejným způsobem.

Abychom mohli spojit úsilí za vyšší výrobu a za zvyšování kvality výrobků s úsilím za snížení spotřeby výrobních prostředků, je nutno k fondu mezd, získanému podle sazeb na výrobky, připočítávat jisté procento — např. 30—50 % — ušetřených výrobních prostředků nebo odpočítávat stejné procento při nadměrné spotřebě těchto prostředků.

Podívejme se na způsob, jakým kolchoz „Krasnyj Posjolok“ monastyrščinského okresu Smolenské oblasti konkrétně používá této zásady ve mzdách a ve hmotných pobídkách. Začátkem roku se výrobní úkoly přenášejí až do nejnižších chozrasčotních jednotek kolchozu. V těchto úkolech se uvádí množství hrubé výroby, mzdový fond a limit pro spotřebu výrobních prostředků. Podle plánovaného úkolu se vypočítávají mzdové normy a normy spotřeby výrobních prostředků na 100 rublů hrubé výroby. V průběhu roku se kolchozníkům obvyklým způsobem započítávají pracovní jednotky, vyplácení stanovené zaručené odměny a eviduje spotřeba výrobních prostředků. Koncem roku se vypočítává, v jaké části brigáda produkty vyrobila, přičemž se přihlíží k jejich kvalitě. Podle množství hrubé výroby a podle stanovených norem se zjišťuje mzdový fond brigády, potom se vypočítává, kolik brigáda ušetřila výrobních prostředků nebo kolik prostředků navíc spotřebovala; 50 % úspory těchto prostředků se vyplácí ve formě doplňkové odměny a při překročení spotřeby se stejné procento odečítá. Tímto způsobem se stanoví konečný mzdový fond brigády. Z tohoto fondu odečítají částky vyplacené v průběhu roku ve formě zaručených odměn a premií a zbytek se dělí počtem pracovních jednotek.

Někteří ekonomové vyslovují námitky proti odměňování pracovníků v rostlinné výrobě za skutečně dosažené produkty, protože v mimořádně příznivých letech budou brigády dostávat nezasloužené vysoké odměny, v nepříznivých letech pak nezasloužené nízké. Tyto námitky jsou však neopodstatněné. Stát vyplácí kolchozům a sovchozům peníze za skutečně odevzdané výrobky. Aby v mimořádně příznivých letech kolchozy a sovchozy nedostávaly nadměrně vysoké důchody a v nepříznivých letech neměly zase velké ztráty, stát stanovil soustavu stabilních a současně pohyblivých cen. Stejně tak může kolchoz jednat, pokud jde o jeho chozrasčotní jednotky. V mimořádně příznivých letech mohou být sazby za jednotku výroby sníženy, kdežto v nepříznivých letech, jestliže má kolchoz hospo-

dářské možnosti, mohou být zvýšeny.

Domníváme se, že odměňování administrativních a správních pracovníků musí být postaveno na stejných zásadách jako odměňování kolchozníků, tedy podle množství a kvality výrobků a podle úspor dosažených snížením vlastních nákladů výroby. Za tím účelem by v kolchozech bylo účelné vypracovat měsíční sazby pro odměňování předsedů kolchozů, vedoucích brigád a zemědělských odborníků.

Při výpočtu sazeb je třeba přihlížet k objemu výroby, k dosažené úrovni produktivity práce, k pracovním podmínkám a k jiným faktorům. Na podkladě sazeb, diferencovaných v každém kolchoze, je možno stanovit sazby za jednotku výroby na onom úseku, za který daný pracovník odpovídá — předsedovi za celý kolchoz, vedoucímu brigády za brigádu, agrono-

movi za rostlinnou výrobu a zootechnikovi za výrobu živočišnou. Tímto způsobem bude odměňování administrativních a správních pracovníků postaveno do přímé závislosti na množství a kvalitě získaných produktů.

Aby bylo možno spojit jejich platy s úsilím za úspory, je rovněž třeba určit, jaký podíl na ušetřených výrobních prostředcích je možno vyplácet ve formě pobídky nebo odečítat při jejich nadměrné spotřebě. Sazby a pobídky, vyplácené ostatním administrativním pracovníkům, se ve většině kolchozů stanoví podle sazeb a odměn vyplácených vedoucím pracovníkům: zástupci předsedy a účetnímu podle platu předsedy kolchozu, evidenčnímu pracovníku brigády podle platu vedoucího brigády atd.

V. BOROVÍK

K některým otázkám vyrovnávání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu

Vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu je v současné době jedním z nejvýznamnějších úkolů našeho zemědělství a celého národního hospodářství. Bez splnění tohoto všennárodního úkolu by nebylo možno odstranit překážky, které se staví do cesty dalšímu úspěšnému rozvoji naší společnosti a dalšímu zvyšování životní úrovně pracujících. Vytyčení tohoto úkolu Komunistickou stranou Československa je výrazem poznání objektivní nutnosti.

Příčiny zaostávání zemědělství za průmyslem jsou dvojího druhu: na jedné straně jde o problémy, spojené s působením přírodních sil a vyplývající z biologického charakteru zemědělské výroby, v níž se přírodní procesy reprodukce proplétají s procesy pracovními. Naprosté ovládnutí biologických procesů v zemědělství zatím naráží na nedostatečné vědecké poznání a lidská společnost zatím nedisponuje takovými technickými prostředky, jejichž pomocí by bylo možno tyto procesy plně ovládat, řídit a usměrňovat a tak plně odstranit závislost zemědělské výroby na přírodních činitelích, především na půdě a klimatu.

Vyřešení těchto problémů si zřejmě vyžádá delší dobu. To ovšem neznamená, že socialistická společnost je v tomto směru zcela bezmocná. Naopak, široké použití dnes již ve vědě i praxi známých postupů a prostředků, široký rozvoj chemizace, vyšlechtění biologicky výkonnějších rostlinných a živočišných organismů s novými užitkovými vlastnostmi, komplexní mechanizace, zkrátka všestranný rozvoj intenzifikace je s to zabezpečit dostatečné krytí potřeb společnosti v zemědělských produktech a podstatně omezit nepříznivé vlivy přírodních činitelů na rozvoj zemědělské výroby.

Na druhé straně jde o problémy, které lze překonat v historicky krátké době a kde zaostávání zemědělství za průmyslem je dědictvím po kapitalismu a zemědělské malovýrobě. Jde o postupné překonání historicky vzniklých ekonomických rozdílů mezi průmyslem a zemědělstvím, rozdílů mezi oběma typy socialistického vlastnictví výrobních prostředků a rozdílů mezi oběma základními třídami socialistické společnosti. Historicky vzniklé ekonomické rozdíly mezi zemědělstvím a průmyslem lze vyřešit co nejširším uplatněním metod průmyslové výroby, umožňující využít výhod koncentrace, specializace a kooperace výroby, velkovýrobních technologických postupů a průmyslových metod řízení, organizace a odměňování práce.

K obecným příčinám a projevům zaostávání zemědělství za průmyslem přistupují ještě některé příčiny zvláštní, specifické pro československé zemědělství. Mezi tyto příčiny a jevy patří například nedostatečné uspokojování potřeb národního hospodářství zemědělskými výrobky a krajně nepříznivá věková struktura stálých pracovníků v zemědělství. Právě tyto, pro československé zemědělství specifické příčiny a jevy, ukazují na to, že pozvednutí úrovně zemědělství na úroveň průmyslu je v podmínkách ČSSR objektivní nutností, a to z těchto základních důvodů:

1. Nedostatečné krytí potřeb společnosti zemědělskými výrobky je vážnou překážkou proporcionálního rozvoje celého národního hospodářství ČSSR a vážnou překážkou dalšího zvyšování životní úrovně pracujících.

2. Krajně nepříznivá věková struktura pracujících v zemědělství se stává vážnou překážkou dalšího rozvoje samostatné zemědělské výroby, takže pracovní síly se stávají jedním z limitujících činitelů dalšího zvyšování produkce zemědělských výrobků.

Uplatňování průmyslových způsobů výroby v zemědělství je jedinou cestou, jak oba tyto problémy, které spolu ovšem úzce souvisí, vyřešit.

Úkol vyrovnat zemědělství na úroveň průmyslu je v historii lidské společnosti vytyčen poprvé. Bylo možno jej vytyčit teprve poté, kdy v našem zemědělství plně

a definitivně zvítězily socialistické výrobní vztahy a kdy socialistický průmysl se rozvinul natolik, že je s-to podstatně přispět k dalšímu rozvoji výrobních sil v zemědělství. Jeho zvládnutí je možné jedině za socialismu a v podmínkách vysoce rozvinutého socialistického národního hospodářství.

V procesu vyrovnávání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu půjde především o to, aby se naše zemědělství vyrovnalo průmyslu především ve stupni uspokojování potřeb společnosti. Tento úkol je v současné době nejbližším a rozhodujícím a lze jej řešit zejména rychlým vyrovnáním úrovně výrobních sil, podstatným zvýšením vybavenosti pracujících základními výrobními prostředky, zejména mechanizačními apod., tj. všestrannou intenzifikací zemědělské výroby. Tím také bude odstraněno zaostávání zemědělství za průmyslem v úrovni produktivity práce.

Podstata procesu vyrovnávání zemědělství na úroveň průmyslu tkví však především v podstatném zvýšení stupně společenské dělby práce, v dosahování vysoké koncentrace zemědělské výroby, v širokém a důsledném prohloubení specializace v zemědělství na podkladě racionálního rozmístění výrobních sil a v zavádění průmyslových metod organizace práce a moderních technologických postupů na základě komplexní mechanizace, popř. automatizace, co nejvíce se blížících technologickým postupům běžným v průmyslu.

Proces vyrovnávání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu zahrnuje ovšem i vyrovnání v kvalifikaci a ve věkové struktuře pracovníků a vyrovnání v úrovni výrobních vztahů a celého způsobu života ve městech a na vesnicích a nakonec, nikoliv však na posledním místě co do významu, i vyrovnávání rozdílů mezi rolníky a dělníky v celkové kulturní a ideologické úrovni.

Z uvedeného je zřejmé, že jde o úkol neobyčejně složitý, zahrnující nejen oblast výrobních sil, ale i oblast výrobních vztahů a společenské nadstavby.

Redakční rada „Zemědělské ekonomiky“ předkládá svým čtenářům monotematické dvojčíslo, které je věnováno problémům vyrovnávání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu. Snažila se o to, aby čtenář získal komplexní, úplný a všestranný přehled o celkové problematice. Proto také byly do čísla zařazeny statě, v nichž se pojednává o otázkách našim čtenářům již známých, jejichž neuveřejnění by však snižovalo úplnost tematického čísla. Protože však nebylo možno všem problémům, zejména problémům rozvoje výrobních sil, věnovat dost místa, počítá redakční rada s tím, že v příštím roce bude pravidelně uveřejňovat statě, pojednávající o problémech zprůměrnění zemědělství.

Rada autorů, jejichž statě byly do tohoto čísla zařazeny, se zúčastnila rozpracování problémů vyrovnávání zemědělství na úroveň průmyslu pro ústřední orgány a použila námětů a elaborátů, které byly vypracovány pracovníky Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky, Ústavu pro vědeckou soustavu hospodaření, Státní plánovací komise a Výzkumného ústavu národohospodářského plánování, ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství a některých vysokých škol.

Všechny uveřejněné statě mají diskusní charakter a redakční rada očekává, že diskuse o otázkách vyrovnávání zemědělství na úroveň průmyslu se zúčastní další pracovníci z vědeckovýzkumných ústavů, vysokých škol, orgánů zemědělské správy i ze socialistických zemědělských závodů.

Redakční rada Zemědělské ekonomiky — kromě dalších příspěvků k tematům zařazeným do tohoto čísla — by uvítala ještě další, které v čísle uveřejněny nejsou. Jde o problémy, týkající se sblížování obou forem socialistického vlastnictví v zemědělství, statě, týkající se perspektivní organizace a ekonomiky chovu skotu, organizace a ekonomiky velkovýkrmů prasat a velkodrůbežáren bez vlastní půdní základny, ekonomiky a organizace služeb, problémů nadpodnikového řízení, zdokonalení technologických procesů a zrovnoměrnění pracovních procesů v zemědělství a zmírnění sezónnosti práce, hlavních směrů rozvoje chemizace, mechanizace a automatizace v zemědělství z hlediska jejich ekonomického významu. Dále by uvítala statě, v nichž byly zhodnoceny zkušenosti s plánováním perspektivní organizace a specializace zemědělské výroby a rozmísťování investiční výstavby na příkladě okresu a vypracováním modelů různě specializovaných socialistických zemědělských závodů, včetně jejich ekonomického zhodnocení.

Inž. Ladislav SOBOTKA
vědecký redaktor tematického čísla

PŘEHLED EKONOMICKÉ LITERATURY

Přinášíme výběr literatury, která došla do Studijního a dokumentačního střediska ÚVTI v měsících červnu až srpnu 1962.

Ekonomika socialistického zemědělství

Vidal J. E.: Rozvoj mongolského zemědělství. *Economie et politique*, č. 92, str. 65—73, 1962.

Gamajunov M.: Další rozvoj leninského družstevního plánu. *Voprosy Ekonomiki*, č. 4, str. 3—14, 1962.

Topor V. V.: Intenzivní zemědělská produkce v podmínkách socialistické přestavby zemědělství RLR. *Revista de statistica*, č. 5, str. 24—34, 1962.

Sannermann G., Bennewitz F.: Význam rozšířené reprodukce k upevnění a dalšímu rozvoji LPG. *Zeitschrift für Agrarökonomik*, č. 6, str. 164—169, 1962.

Matei J., Bota M., Cismas J.: Pevná peněžní odměna — důležitý prostředek k zvýšení materiálové zainteresovanosti družstevníků v rozvoji zemědělské výroby. *Probleme economice*, č. 4, str. 47—54, 1962.

Zakladnoj V. S.: Úkolová mzda s prémie v sovchozech. *Učet i finansy*, č. 6, str. 51—54, 1962.

Čolakov S.: Doba návratnosti — ukazatel ekonomické efektivity investic. *Ikonomičeska misl*, č. 5, str. 40—51, 1962.

Bordeianu C.: Cesty zvýšení ekonomické efektivity v chovu drůbeže. *Probleme economice*, č. 16, str. 92—104, 1962.

Bujak J.: Efektivnost použití Thomasovy moučky v zemědělství. *Gospodarka planowa*, č. 4, str. 51—55, 1962.

Zebalski A.: Plánovaný vývoj zem. výroby v PLR od r. 1961 až do r. 1965. *Wirtschaftswissenschaft*, č. 4, str. 566—573, 1962.

Schmidt W.: K otázce plánování a stanovení hrubé produkce v LPG. *Zeitschrift für Agrarökonomik*, č. 6, str. 169—176, 1962.

Anders M.: Vztah mezi potřebou a výrobou potravin a surovin zem. původu s ohledem na plánování okresu. *Zeitschrift für Agrarökonomik*, č. 4, str. 108—113, 1962.

Koziej M., Król B.: Stanovení potřeb pracovních sil v zemědělství na příkladě Krakovského vojvodství. *Gospodarka planowa*, č. 6, str. 49—54, 1962.

Ekonomika kapitalistického zemědělství

Světová hospodářská situace. Belgie, Francie, Itálie, Nizozemí, Rakousko, Portugalsko, Švédsko, V. Británie, Japonsko, USA, NSR. *Die Weltwirtschaft*, č. 1, str. 83, 1962.

Knapp J. G.: Vývoj zemědělského družstevnictví. *Journal of farm economics*, č. 1, str. 249—251, 1962.

Ochen F.: Budoucnost zemědělských družstev v kapitalistických zemích. *Agrarpolitische Revue*, č. 8—9, str. 275—287, 1962.

Meseck G.: Využití, výnos a význam světového rybářství pro výživu a národní hospodářství. *Berichte über Landwirtschaft*, č. 4, str. 779—803, 1962.

Krebs K.: Nové zákonné úpravy francouzské zemědělské politiky. *Berichte über Landwirtschaft*, č. 4, str. 858—878, 1962.

Blanckenburg P.: Pracující v zemědělství západoevropských zemí. II. část. *Berichte über Landwirtschaft*, č. 4, str. 756—778, 1962.

Lineární programování — analýzy. Washington, Agriculture research service, str. 58, 1961.

Eisgruber L.: Příspěvek k využití výrobních teorií v ekonomickém výzkumu. Agrarwirtschaft, č. 4, str. 101—111, 1962.

Steding F.: Posilování rodinného závodu vlivem pokračující nadpodnikové spolupráce. Berichte über Landwirtschaft, č. 4, str. 635—647, 1962.

Franck H.: Jsou malé zemědělské závody schopny konkurence? Agrarpolitische Revue, č. 164, str. 309—329, 1962.

Saxon E. A.: Důležitost zachycování údajů na farmách pro řízení a zemědělskou politiku. Canberra, Quarterly review of Agricultural Economics, č. 1, str. 19—22, 1962.

Bergmann H.: Využití vzorových kalkulací ve specializovaných zemědělských závodech. Berichte über Landwirtschaft, č. 4, str. 721—731, 1962.

Schmidt H.: Zkušenosti se získáváním dat o investičních potřebách v zemědělství. Berichte über Landwirtschaft, č. 4, str. 706—720, 1962.

Jungchülsing H.: Organizační formy v chovu skotu z hlediska potřeby čerstvých a konzervovaných krmiv. Berichte über Landwirtschaft, č. 4, str. 685—705, 1962.

Hospodářsky méně vyvinuté země

Dobroczyński M.: Hospodářská spolupráce mezi méně vyvinutými zeměmi. Ekonomista, č. 2, str. 344—368, 1962.

Saveljev N.: Úloha buržoazie v národněosvobozenckém hnutí. Mirovaja Ekonomika i Meždunas. Otnošenija, č. 5, str. 97—102, 1962.

Pokatajeva T.: Současné otázky zaměstnanosti v hospodářsky méně vyvinutých zemích. Mirovaja Ekonomika i Meždunas. Otnošenija, č. 5, str. 103—105, 1962.

Schnieders R.: Dovoz zemědělských produktů do EHS z HMVZ a ostatních zemí. Berichte über Landwirtschaft, č. 4, str. 732—755, 1962.

Hildebrandt W.: Rozsáhlé úkoly pomoci hosp. méně vyvinutým zemím. Wirtschaftsdiens, č. 3, str. 105—111, 1962.

Varbé R.: Problémy orientace hospodářského vývoje v Africe. Economie et politique, č. 92, str. 46—64, 1962.

Dobrska Z.: Hospodářství Ghany a perspektivy jeho dalšího rozvoje. Ekonomista, č. 2, str. 368—393, 1962.

Schiller O.: Problémy struktury a pozemkových reforem v azijských zemích. Ceylon, Indonézie, Filipíny, Tajvan, Berichte über Landwirtschaft, č. 4, str. 827—857, 1962.

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozbor a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru zemědělské ekonomiky. Vydává Ústav vědeckotechnických informací ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství. Vychází měsíčně. Celoroční předplatné 120 Kčs. Redakce: Praha 2, Slezská 7, telefon 544-51, 575-41. Rozšiřuje Poštovní novinová služba. Objednávky a předplatné přijímá Poštovní novinový úřad, ústřední administrace PNS, třída Obránců míru 2, Brno. Lze též objednat u každého poštovního úřadu a doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje Poštovní novinový úřad, vývoz tisku, Jindřišská 14, Praha 1. Vytiskl Mír, novinářské závody, n. p. závod 2, provozovna 22, Legerova 22, Praha 2.

A-02*21565

POČET HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT K 1. VII. 1962

(v 1000 kusech)

Ukazatel	ČSSR	České kraje	Slovenské kraje
skot úhrnem	4 642	3 176	1 466
v tom: telata do tří měsíců	479	325	154
jalovičky tříměsíční a méně než jednoroční	492	331	161
býčci a volci tříměsíční až méně než jednoroční	372	263	109
jalovice jednoroční až méně než dvouroční	509	344	165
býci jednoroční až méně než dvouroční	280	207	73
voli starší jednoho roku	19	3	16
býci dvouletí a starší	128	83	45
jalovice dvouleté a starší	277	172	105
krávy	2 086	1 448	638
prasata úhrnem	5 973	3 759	2 214
v tom: prasnice (bez jednorázových)	543	351	192
jednorázové prasnice	22	9	13
prasničky určené k chovu	71	47	24
plemenní kanci	23	15	8
selata do odstavu	1 263	855	408
ostatní prasata do 50 kg ž. v.	2 390	1 427	963
ostatní prasata nad 50 kg ž. v.	1 661	1 055	606
koně a hříbata úhrnem	265	163	102
ovce úhrnem	722	175	547
kozy úhrnem	643	504	139
drůbež úhrnem	56 854	36 954	19 900
v tom: slepice (vč. kohoutů a kuřat)	48 636	32 591	16 045
husy	3 985	2 004	1 981
kachny	3 795	2 173	1 622
krůty	438	186	252

POČET HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT K 1. VII. 1962 PODLE KRAJŮ
(v 1000 kusech)

Kraj	Skot úhrnem	Krávy	Prasata	Prasnice (bez jedno- rázových)	Koně	Ovce	Kozy	Drůbež úhrnem	Slepice vč. ko- houtů a kuřat
Hlavní město Praha	3	1	5	—	—	—	—	53	52
Středočeský	518	233	673	65	25	19	71	6 364	5586
Jihočeský	451	210	438	42	22	27	43	4 562	3991
Západočeský	349	153	347	35	15	29	28	3 809	3406
Severočeský	252	105	290	27	12	37	35	2 974	2641
Východočeský	552	269	562	52	27	14	97	5 649	4988
Jihomoravský	632	283	997	90	37	23	145	8 703	7560
Severomoravský	419	194	447	40	25	26	85	4 840	4367
Západoslovenský	567	229	1225	105	36	104	49	11 209	8875
Středoslovenský	449	204	485	40	30	260	54	4 164	3273
Východoslovenský	450	205	504	47	36	183	36	4 527	3897

HLAVNÍ UKAZATELE ŽIVOČIŠNÉ VÝROBY ZA 1. POLOLETÍ 1962

Ukazatel	Měrná jednotka	České kraje	Slovenské kraje	ČSSSR	Index 1. pololetí 1961 = 100
Produkce živočišných výrobků:					
jatečný skot	tis. t ž. v.	133,7	48,2	181,9	111,0
jatečná telata	tis. t ž. v.	11,1	2,2	13,3	102,1
jatečná prasata celkem	tis. t ž. v.	187,9	95,9	283,8	97,0
v tom: tržní porážky	tis. t ž. v.	120,3	51,9	172,2	101,1
domácí porážky	tis. t ž. v.	67,6	44,0	111,6	91,2
jatečný dobytek úhrnem	tis. t ž. v.	332,7	146,3	479,0	102,0
mléko kravské	mil. l	1257,6	475,5	1733,1	95,8
vejce	mil. kusů	1110,8	395,3	1506,1	96,4
Průměrné živé váhy:					
jatečného skotu	kg	422,9	364,5	405,7	101,8
jatečných telat	kg	50,2	50,0	50,1	96,5
jatečných prasat tržních	kg	93,9	92,4	93,5	104,4
jateč. prasat z domácích porážek	kg	152,1	145,5	149,4	99,1
Užitkovost hospodář. zvířectva:					
počet narozených telat na 100 krav	kusů	45,47	46,52	45,79	108,9
počet odchovaných telat na 100 krav	kusů	42,77	42,72	42,76	108,0
počet narozených selat od 1 prasnice ¹⁾	kusů	6,01	5,26	5,74	100,5
počet odchovaných selat od 1 prasnice ¹⁾	kusů	5,48	4,73	5,21	99,6
průměrná denní dojivost 1 krávy	l	4,87	4,21	4,67	94,7
průměrná snůška 1 slepice	kusů	65,83	55,82	62,87	94,8

¹⁾ včetně od jednorázových prasnic

PODÍLY JEDNOTLIVÝCH SKUPIN CHOVATELŮ NA STAVECH HOSPODÁŘSKÉHO ZVÍŘECTVA
k 1. VII. 1962

Ukazatel	Ústředně řízené zemědělské závody	Státní statky	Školní statky	JZD	Záhu-menky	Ostatní chovatelé
	v % z úhrnu zemědělství celkem					
ČSSR						
skot úhrnem	3,0	14,6	0,6	63,1	7,5	11,2
z toho krávy	2,7	13,4	0,5	56,7	14,2	12,5
prasata úhrnem	5,6	13,8	0,6	56,7	12,3	11,0
z toho chovné prasnice	4,1	15,3	0,6	74,4	1,1	4,5
ovce úhrnem	3,6	18,5	0,6	44,9	14,0	18,4
kozy úhrnem	0,0	0,1	0,0	0,9	57,6	41,4
Koně	6,1	13,4	0,4	56,4	1,8	21,9
drůbež celkem	3,3	5,9	0,4	34,9	30,0	25,5
z toho slepice (včetně kohoutů a kuřat)	2,3	6,7	0,4	39,5	27,3	23,8
České kraje						
skot úhrnem	2,8	17,1	0,6	66,6	6,8	6,1
z toho krávy	2,5	15,8	0,6	61,4	13,2	6,5
prasata úhrnem	5,3	16,8	0,6	60,1	10,4	6,8
z toho chovné prasnice	3,3	18,2	0,6	75,7	0,0	2,2
ovce úhrnem	4,5	41,0	0,6	17,2	16,8	19,9
kozy úhrnem	0,1	0,1	0,0	0,9	60,5	38,4
koně	5,6	16,8	0,5	65,4	0,3	11,4
drůbež celkem	3,8	7,2	0,4	38,0	28,0	22,6
z toho slepice (včetně kohoutů a kuřat)	2,3	7,9	0,4	42,3	25,9	21,2
Slovensko						
skot úhrnem	3,3	9,1	0,5	55,7	9,1	22,3
z toho krávy	3,1	8,1	0,4	45,9	16,5	26,0
prasata úhrnem	6,2	8,9	0,5	51,0	15,3	18,1
z toho chovné prasnice	5,5	10,1	0,5	72,0	3,1	8,8
ovce úhrnem	3,3	11,3	0,6	53,8	13,1	17,9
kozy úhrnem	0,0	0,0	—	0,6	47,1	52,3
koně	6,8	8,0	0,3	41,8	4,3	38,8
drůbež celkem	2,3	3,7	0,3	29,1	33,8	30,8
z toho slepice (včetně kohoutů a kuřat)	2,3	4,3	0,4	33,6	30,3	29,1

INTENZITA HOSPODÁŘSKÉHO ZVÍŘECTVA

k 1. VII. 1962

Ukazatel	Zemědělství celkem	Státní statky	JZD
Č S S R			
na 100 ha zemědělské půdy připadá: skotu úhrnem	64,2	57,0	66,4
z toho krav	28,9	23,6	26,8
ovcí úhrnem	10,0	11,2	7,4
na 100 ha orné půdy připadá: prasat úhrnem	116,8	94,3	101,9
z toho prasnic (bez jednorázových)	10,6	9,5	12,1
drůbeže úhrnem	1112,2	386,1	596,4
z toho slepic*)	951,4	371,9	576,8
Č e s k é k r a j e			
na 100 ha zemědělské půdy připadá skotu úhrnem	70,4	58,1	75,5
z toho krav	32,1	24,4	31,7
ovcí úhrnem	3,9	7,6	1,1
na 100 ha orné půdy připadá: prasat úhrnem	111,8	91,3	101,7
z toho prasnic (bez jednorázových)	10,5	9,3	12,0
drůbeže úhrnem	1098,9	384,1	632,3
z toho slepic*)	969,2	371,0	620,9
S l o v e n s k o			
na 100 ha zemědělské půdy připadá skotu úhrnem	54,0	53,0	50,7
z toho krav	23,5	20,4	18,2
ovcí úhrnem	20,2	24,4	18,3
na 100 ha orné půdy připadá: prasat úhrnem	126,6	105,5	102,4
z toho prasnic (jednorázových)	10,9	10,3	12,5
drůbeže úhrnem	1137,6	393,5	524,0
z toho slepic*)	917,2	375,1	488,0

*) včetně kohoutů a kuřat

**UŽITKOVOST HOSPODÁŘSKÉHO ZVÍŘECTVA V JEDNOTLIVÝCH KATEGORIÍCH
ZEMĚDĚLSKÝCH ZÁVODŮ V 1. POLOLETÍ 1962**

Ukazatel	Zemědělství celkem	Z toho	
		státní statky	JZD
ČSSR			
počet narozených telat na 100 krav	45,79	49,57	48,97
počet odchovaných telat na 100 krav	42,76	45,37	45,49
počet narozených selat na 1 prasnici ¹⁾	5,74	5,96	5,71
počet odchovaných selat na 1 prasnici ¹⁾	5,21	5,46	5,17
procento hynutí: skotu vč. telat	1,8	2,2	1,9
telat do 3 měsíců	6,6	8,5	7,1
prasat vč. selat	7,9	9,0	9,6
selat do odstavu	9,2	8,5	9,4
průměrná denní dojivost 1 krávy v 1	4,67	5,46	4,48
průměrná snůška vajec 1 slepice v ks	62,87	75,36	64,93
České kraje			
počet narozených telat na 100 krav	45,47	48,76	47,4
počet odchovaných telat na 100 krav	42,77	44,75	44,4
počet narozených selat na 1 prasnici ¹⁾	6,01	6,14	5,97
počet odchovaných selat na 1 prasnici ¹⁾	5,48	5,59	5,45
procento hynutí: skotu vč. telat	1,6	2,0	1,6
telat do 3 měsíců	5,9	8,2	6,3
prasat vč. selat	7,5	9,2	8,3
selat do odstavu	8,8	9,0	8,7
průměrná denní dojivost 1 krávy v 1	4,87	5,39	4,58
průměrná snůška vajec 1 slepice v ks	65,83	76,98	68,27
Slovensko			
počet narozených telat na 100 krav	46,52	53,12	53,89
počet odchovaných telat na 100 krav	42,72	48,12	48,88
počet narozených selat na 1 prasnici ¹⁾	5,26	5,4	5,21
počet odchovaných selat na 1 prasnici ¹⁾	4,73	5,04	4,64
procento hynutí: skotu vč. telat	2,4	2,8	2,7
telat do 3 měsíců	8,2	9,4	9,3
prasat vč. selat	8,7	8,5	12,2
selat do odstavu	10,0	6,6	11,0
průměrná denní dojivost 1 krávy v 1	4,21	5,74	4,16
průměrná snůška vajec 1 slepice v ks	55,82	67,87	55,29

¹⁾ včetně od jednorázových prasnic